

Yıl 2 Sayı 8 Temmuz-Ağustos 1992

BÜLTEN

ARAŞTIRMA VE KÜLTÜR VAKFI

GÜNDEM

- ◆ Endülüs'ten Bosna'ya
- ◆ Bosna-Hersek'in Tarihçesi
- ◆ Sancak Bölgesi
- ◆ Dünden Bugüne Bosna-Hersek Paneli
- ◆ BM'de Kıbrıs Meydan Savaşı

SEMİNERLERDEN

- ◆ Tarihsel Süreç İçinde Oryantalizm
- ◆ Dinlerde Aile ve Feminist Yaklaşımlar

DÜŞÜNCE-DENEME

- ◆ Kur'anî Kavramlar III
Din-İslam-Şeriat

ARAŞTIRMA

- ◆ Medine Pazarı

TARTIŞMA

- ◆ Neo-Osmanlılık ve Sorgulanan Cumhuriyet İdeolojisi

ALINTI

- ◆ Ölüyoruz, Demek ki Yaşanılacak

ARAŞTIRMA VE KÜLTÜR
VAKFI
YAYIN ORGANIDIR

•
AKV Adına
SAHİBİ
Necati CEYLAN

•
İŞLETME
Araştırma ve Kültür Vakfı
Bilgi-İletişim Merkezi (AKBİM)

•
AKV Yayın Koordinatörü
Mustafa ERTEKİN

•
Yazı İşleri Müdürü
Abdullah YILDIZ

•
İdare Merkezi
Simitçi Şakir Sok. Arzu Apt. No: 32/10
Tel: 534 88 88
Aksaray-İSTANBUL

•
Yazışma Adresi
P.K. 62 Fatih-İSTANBUL

•
AKV Merkez ve Şube Adresleri
Merkez: Akbıyık Cad.
Sultanahmet Camii Yanı
Eski Sıbyan Mektebi
Tel: 517 44 44
Ankara: Küçüksat Cad.
(Akay Yokuşu)
No: 15/19 Lale Apt.
Tel: 118 68 60
Bakanlıklar-ANKARA
İzmit: Tepceik Mah.
Feridun Cad. No: 15/3 İZMİT
Bayrampaşa İrtibat Bürosu:
Murat Mah.
Sinema Sok. No: 21/2
Bayrampaşa-İSTANBUL

•
ABONE ŞARTLARI
Yıllık: 20.000 TL.
(Öğrenci-Öğretmen): 10.000 TL.)

•
FIATI: 4.000 TL.

•
Dizgi, İçdüzen: Aycan Grafik
Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.Ş.
İki ayda bir yayınlanır.

Selâmünaleyküm.

"Siz Türksünüz, ama biz Osmanlıyız!!!"

Yüreği yaralı bir Bosnalı kardeşimiz, aylardır devam eden Sırp katliamı karşısında tüm dünya ile birlikte Türkiye'nin de seyirci kalmasını eleştirirken, muhatabı olan Türk vatandaşının suratına tarihi bir tokat atarcasına yukarıdaki anlamlı cümleyi sarfediyordu.

Ve yerden göğe kadar haklıydı.

Bosna-Hersek faciasının sebebini ve Türkiye'nin duyarsızlığının temelinde yatan gerçeği olanca çıplahlığıyla ortaya koyan bu cümle üzerinde uzun uzun düşünmeliyiz.

Evet, **"siz Türksünüz, ama biz Osmanlıyız."**

Düşünmeliyiz ki, 70 yıldır, hatta 170 yıldır içine düştüğümüz gafletin farkına varalım. **"Ümmet"** anlayışını terkedip **"ulus-kavim"** anlayışına sarılmanın ağır faturasını hâlâ ödemekte olduğumuzu görebilelim.

Belli ki, Bosnalılar her türlü olumsuz gelişmeye rağmen **"üm-met"** bilincini diri tutarak ayakta kalabildiler. Türkiye Cumhuriyeti ise **"Ne mutlu Türküm diyene"** safsatasına sarılarak Misak-ı Milli sınırları içine hapsoldü. Bu kafayla **Misak-ı Millî** sınırlarının dahi bütünlüğünü koruyabileceği kuşkulu.

Bu durum cumhuriyet aydınlarınca yeni yeni anlaşılıyor olmalı ki, "Cumhuriyet'in duvara dayandığı"ndan, "sistemin tıkandığı"ndan, "Osmanlı ruhunu revize edip canlandırmak"tan söz ediyorlar. Bir anlamda **"laik Osmanlı"** diyebileceğimiz **"İkinci cumhuriyet"**i tartışıyorlar.

Zira; tarihsel miras, o yıllar yılı ver-yansın ettikleri **"Osmanlı mirası"** bir biçimde gelip yakalarına yapışıyor. Sadece Bosna değil, Sancak, Kosova, Arnavutluk, Makedonya, Batı Trakya, Kıbrıs, Nahcivan, Filistin, Hicaz... hepsi "Osmanlılığı", "Osmanlı" kalma ve tekrar "Osmanlı" olmak gerektiğini haykırıyorlar. Kurtuluşlarını **"üm-met"** şuurunda görüyorlar. **"Türkün Türkten başka dostu yoktur," "Yurtta sulh-cihanda sulh"**at gözlüğünü takıp bırakın dünyayı gözlerinin önünü bile görmekten aciz hale gelen politikacılarımıza rağmen.

İşte 70'lik Osmanlı. Aliya İzzetbegović öncülüğündeki yiğit Bosnalılar, 1460'lardan beri varlığını koruyan Osmanlı mirasını ayakta tutmanın, müslüman kalmanın kavgasını veriyorlar. İnsafsız küfür ittifakına rağmen, hissiz dünyaya rağmen, ruhsuz -sözümona- İslam devletlerine rağmen. Ölüm sessizliği içinde olayları seyreden Türkiye kamuoyuna rağmen!..

İşte bir başa Osmanlı Rauf Denktaş, Kıbrıs'ta 1570'lerden beri süregelen Osmanlı varlığını koruyabilmenin savaşımını yapıyor, siyasal arenada. Hem de **"ver-kurtul"** anlayışını savunan Türk politikacılara ve yazar-çizer takımına rağmen.

Romanyalı bir mühendis; "Osmanlı bizi hiçbir zaman aç bırakmadı, ama bu rejim aç bıraktı" diyor.

Arnavutluk müslümanı; "80 yıldır Osmanlı'nın dönmesini bekliyoruz" diyor.

Kısaca; **"Osmanlı ruhu"**, inkarcı aydınımıza, batıcı politikacımıza ve duyarsızlaştırılmış insanımıza rağmen yeniden canlanıyor. Uzaklardan kös sesleri geliyor.

Kur'an'ı bir kenara bırakıp Ümmet bilincini terkederek bölük-pörçük olmanın sonunda yitirdiğimiz gücümüze, savetimize, rüzgarımıza yeniden kavuşacağımız günlerin özlemi inşaallah sona eriyor.

Abdullah Yıldız

ENDÜLÜS'TEN BOSNA'YA...

Abdurrahman A. EMİROĞLU

Yıl 1492...

Hristiyan fanatizmi İspanya'da taş üstünde taş bırakmıyor. Endülüs müslümanları çoluk-çocuk, kadın-erkek, genç-ihthiyar demeden son ferdine kadar yok ediliyor. Öyle ki bir tek cami, bir tek medrese, hatta bir tek kitap dahi bırakılmıyor. 900 yılda oluşan Endülüs İslam kültürü ve uygarlığının bütün izleri İspanya'dan adeta kazınıyor. Kan gölünde boğulan insanlar oraya buraya kaçışan masum müslümanlar ve meydanlara yığılıp yakılan kitaplar... Endülüs faciası...

Tarihe kara bir leke olarak geçen, Hristiyan Avrupa'nın yüzkarası Endülüs... Katolik dünyanın İslam âlemine karşı duyduğu amansız öfkenin, Haçlı seferine bile taş çıkartacak boyutlarda sergilendiği vahşet tablosu... O Haçlı seferleri ki, Kudüste 70 bin müslümanı katletmekle yetinmeyip onların kafataslarında şarap içerek zaferlerini kutlayan "Vahşi Avrupa"yı tanıyordu insanlık tarihi...

Ve yıl 1992...

Endülüsten, tam 500 yıl, evet tam 500 yıl sonra Haçlı kini, Hristiyan fanatizmi bu kez Bosna-Hersek'i kan gölüne çeviriyor. İspanya yarımadasında dün katolik vahşetine tanık olan bedbaht Avrupa kıtası, bugün Balkanlar'da Ortodoks hünharlığına şahit oluyor.

İnsanlık tarihinin sayfalarını kirleten bu iki katliamın da kurbanları aynı zavallı, masum müslümanlar... Peki, neydi bu müslümanların suçları! Zulüm mü; haksızlık mı, yağmacılık mı, hırsızlık mı, talan mı? Hayır! Tek suçları vardı. Müslüman olmak! "Rabbimiz Allah'ur" (...) demek! Avrupalı'ya ilmi, irfanı, insanlığı, uygarlığı taşımak. Hatırlayalım ki, İspan-

ya'da bulunan kitap adedi, tüm Avrupa'dakilerin toplamından katbe kat fazlaydı. Tesadüfe bakın ki, 1492'de yakılan kitapların alevleri Gırnata'dan yükseliyordu, şimdi ise aynı alevler Saraybosna'dan göklere urmanıyor! Ortodoks fanatizminin gözüdönmüş temsilcileri Sırp Gazi-Hüsrevbey medresesi başta olmak üzere Osmanlı medeniyetinin 500 yıllık izlerini silmek için özel bir çaba gösteriyorlar. (Ki, Gazi Hüsrevbey kütüphanesi, Süleymaniye'den sonra Osmanlı eserlerini barındıran en büyük kültür hazinesidir.)

Evet Endülüs'ten tam 500 yıl sonra, Bosna-Hersek'te katledilen, yurtlarından sürülen vücutları par-

çalanan yüzbinlerin, milyonların suçu nedir? Nedir haçlıları bu denli öfkeliendiren?

Öyle anlaşılıyor ki, Bosna-Hersekliilerin yegane suçu Osmanlı'nın, İslam dünyasının Avrupa'da kalabilen son temsilcisi olmaktır. Medrese geleneğiyle, reis'ül-ulemâsıyla (Şeyhülislam), fesiyle, sarığıyla, gönlüyle, ruhuyla "Osmanlı" kalmanın kavgasını sürdürmek.

Batı dünyasının bir vahşete se-yirci kalması, adeta sırpaları cesaretlendiren bir vurdumduymazlığa gömülmesi de bu sebepledir. Batılılar Bosna-Hersek'i "İslam Hilâli"nin Avrupa'nın böğrüne sokulan "Uç noktası" olarak görmek-

Batı, Avrupa'da yeni Müslüman devlet istemiyor...

Yirmi yıldır batıda yaşıyorum. Aralarında sayısız dostlarım var. Kimi gazeteci, kimi politikacı, kimi basit sokaktaki insan.

Bu yirmi yıl süresince bugünlere gelineceğini hiç tahmin etmezdim. Hiçbir zaman "Din" unsurunun bugünkü boyutlarda ön plana çıkarılabileceği düşünülemezdi.

İnsanların inançları, fikirleri, deri renkleri ve dinlerinden dolayı ayrı muameleye tabi tutulmaları, tek kelimeyle ayıp idi...

Demokrasinin beşiği olan Avrupa'da insanlar eşit idi.

Aralarındaki tek fark, insan haklarına ve demokrasiye olan saygılarından kaynaklanırdı.

Biz bunlara inanarak, duyarak, öğrenerek büyüdük.

Soğuk savaş sırasındaki gerginlik insanları "kapitalist-komü-

nist" diye iki kampa ayırdı.

Yıllar boyunca dengeler bu iki kutup dikkate alınarak kuruldu.

Bir bölgede belirli sayıda komünist ülke varsa, bunların sayısının artmamasına özen gösterildi. Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadeleyi temelinde hep aynı kuşku vardı:

Kutupların etkinlik sahalarını genişletmemeleri...

Zira Avrupa kendi hayat sahasında mutlaka istikrar isterdi. Bu bölgede yeni bir komünist unsur görmek istemezdi.

Blokların yıkılmasından sonra komünist korkusu da bitti...

Bir süredir yeni bir akım görülmeye başladı...

Müslümanlardan duyulan rahatsızlık.

Özellikle Avrupa'da bu rahat-

tedirler. Dolayısıyla Hristiyan dünyanın kalbine uzanarak islam tandanslı bir bağımsız "Bosna-Hersek Devleti"nin varlığını ne pahasına olursa olsun önlemek düşüncesindedirler. Bu yüzden, Bosna'daki müslüman kıyımının devamını sağlayacak biçimde oyalama taktiklerine başvurmakta. Hatta el altından Sırları desteklemektedirler. Sonuçta hedefledikleri şeyde; Bosna-Hersek'te çoğunluğa sahip olan müslümanları "azınlık" durumuna düşürüp etkisiz kılmak, yahut "yeni bir Endülüs" yaratmaktır.

Unutmayalım ki "İslâm Hilali"nin Avrupa'yı tehdit eden batı ucu Endülüs ise, doğu ucu da Bosna'dır. Bu yüzden ki son yüz yıldır yiğit Bosna müslümanları defalarca katliama uğradılar.

Şu anda ise oldukça çetin ve zorlu bir ölüm kalım kavgasının içinde bulunuyorlar. Ne yazık ki, bu savaşta Bosna Müslümanları

neredeyse yapayalnız ve yardımcı-sız durumdadırlar. Türkiye başta olmak üzere Dünya müslümanları onları kendi kaderleriyle başbaşa bıraktılar. Şairin dediği gibi.

"Ne yapsın ey, ne yapsın!!
Destansız il ne yapsın
Düşmüş çember içine,
Silahsız el ne yapsın!!"

Sözde müslüman devletlerin ve Türkiye'nin tavrı; Hristiyan devletlerin ağzına bakmak ve onlardan "Şefaet beklemek" biçiminde gözüküyor. Hristiyan dünyanın ağababası ve "yeni dünya düzensizliği"nin şampiyonu Amerika ise; "menfaatlarını zedeleyici bir durum" söz konusu olmadığından Sırp katliamı önleyici bir müdahaleyi gereksiz kılıyor.

Kısaca: Dünya ve Türkiye müslümanları Bosna-Hersek konusunda sınıfta kalmışlardır. Adeta üzerlerine ölü toprağı serpilmişcesine duyarsız ve tepkisiz bir silikliği yaşıyorlar. Oysa inandıkları baş-

tacı ettikleri Kitab onlara şöyle sesleniyor.

"Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan bu şchirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder bize kaundan bir yardımcı yolla!" diyen zavallı (mustazaf) erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?" (Nisa; 75)

Evet bize, biz müslümanlara ne oldu da bu denli duyarsız hale geldik?

Veyl olsun, Allah'ın ayetlerini okuyup da gereğini yapmayan, yapamayan "tatlısu müslümanları-na!"

Veyl olsun, Bosna'da binlerce müslüman katledilirken kılı dahi kıpırdamayan "yaşayan ölülere!"

Veyl olsun, 21 yüzyılın eşğinde işlenen cinayeti televizyonları başında macera filmi izler gibi seyredip duran "insanlık budalaları-na!"

Veyl!!!!

sızlık son derece açık biçimde hissediliyor.

Ülkeler ve insanların dinlerine göre sınıflandırılması, "Bunlar iyibunlar kötü" diye ayırma eğilimi giderek artıyor.

Avrupa'da yaşayan milyonlarca müslüman ile ilişkileri de zaten bu yönde işaretlerle dolu.

Örnekler de giderek artıyor.

Neresinden bakarsanız bakın, batının, Avrupa'nın gözümüzün önünde bir müslüman ülke yok ediyor.

Bosna-Hersek olaylarına batının yaklaşımı, Avrupa'da yeni bir müslüman ülke doğmasının istenmediğini gösteriyor.

Bu da, müdahale edilmeyerek gerçekleştiriliyor.

Pis görev Sırlar'a bırakılmış durumda.

Eleştiriliyor, sözde yardım yapılıyor ancak Boşnaklar'ın öldürül-

mesine göz yumuluyor.

Oysa isteseler bu katliamı bir günde durdurabilirler.

Göreceksiniz, müslüman toplum iyice eritildikten sonra araya girecekler. Yeni bir Bosna-Hersek olacak, ancak ne kolu ne de kanadı bırakılacak.

Diğer bir örnek Kıbrıs'tır.

Kıbrıs'ta da iki toplumu yine birarada yaşatma telaşının altında biz, küçük de olsa bir müslüman devletçiliğin oluşmaması istemini kokluyoruz.

Başka bir mantık bulamıyoruz.

Dikkat edin eskiden yoktu, son yıllarda çıktı ve Türkiye'nin AT'a tam üyeliği konusunu da dönüp dolaşıp din unsuruna bağlamaya çalışılıyor.

Cezayir'deki olaylara bakış şekilleri ve dinci unsurların susturulması için batının verdiği destek de yine bundan kaynaklanıyor.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün.

Bir ara ülkelerin ortak anlaşma zemini demokrasi iken şimdi ortaya din çıkıyor.

Eğer bu eğilim sürerse dünyamızdaki yeni kutuplaşmanın temeli, eskiden olduğu gibi yine din unsuruna dayanacak.

Komünizm-kapitalizm kavgasından çokdaha tehlikeli ve önlenmesi çok daha güç bir mücadeleye doğru kayılıyor.

Hristiyan-Müslüman ayrımı ekonomik sahadan, siyasi sahaya kadar hemen her alanda yaygınlaşırsa, eski din savaşlarını bile yaşamaya başlayabiliriz.

İşte felaket de o zaman kopar.

Biz kendimizi koruyamıyorsak, bari Tanrı korusun.

Mehmet Ali Birand

Sabah 8.8.1992

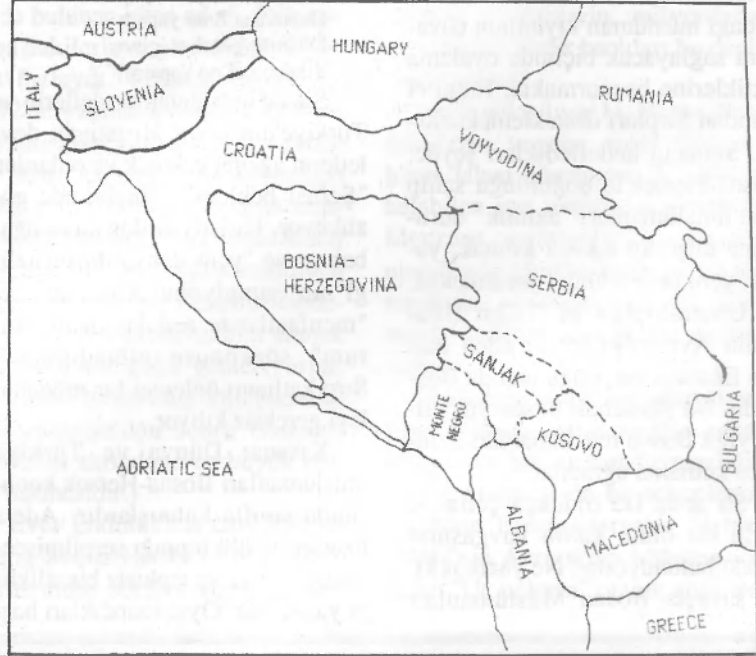
BOSNA HERSEK'İN TARİHÇESİ

Bosna-Hersek, Yugoslav Federal Cumhuriyetine bağlı altı cumhuriyetten biridir. Tarihi olarak çok eski çağlara kadar gider. Bir süre Roma İmparatorluğunun hakimiyetinde de yaşadı. Bosna dağlarında yaşayan Slav kabilelerin bu dönemde farklı bir Hristiyan inancı olan Bogomil tarikatına girdiler. Bundan dolayı Bogomiller olarak anıldılar. Bogomiller, 13. ve 14. yüzyıllarda önce Bulgaristan'dan ve daha sonra o dönemde Rusya adı verilen Sırbistan'dan da sürülerek Bosna dağlarında kendilerine sığınak aradılar.

Bosna, 10. yüzyıldan itibaren Hırvatistan krallığına bağlı prenslerce yönetilirken, 1360 yılında Macar Kralı'nın yeğeni 1. Tvrtko prensliğe getirildi. Ve 1371'de kendisini "Sırbistan, Bosna, Hırvatistan ve kıyı (Dalmaçya)" kralı ilan etti.

Sırbistan'ın 1391 yılında ayrılması ile birlikte, I. Tvrtko'nun hanedanı 1461'e kadar Bosna'da hüküm sürdü. Bu hanedandan sonra gelen Kral Stefan Tomašević, Bosna ahalisinde önemli yer tutan Bogomillere çok kötü davranınca, halk, Bosna kapılarına dayanmış olan Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet'i destekledi. 1463'te Bosna Osmanlı topraklarına katıldı. Bogomillerin önemli bir bölümü, gönüllü biçimde Müslümanlığı seçti. 1465 yılında Bosna-Hersek'in Osmanlı hakimiyetine girmesi tamamlandı.

Ülkenin güneyi bir süre daha Osmanlılara karşı direnebildi. Bu bölgenin voyvodasının aldığı 'Herzog' ünvanından dolayı 1448'ten beri de güney kesimi Herzegovina adıyla anılır. Herzegovina Türkçeye 'Hersek' olarak geçti. Ülkenin kendi dilindeki adı 'Bosna i Hirce-

Yüzölçümü	: 51.129 km ²	Sırlar	: % 31
Nüfus	: 4.523.000	Hrvatlar	: % 20
Başkent	: Saraybosna	Diğerleri	: % 6
Müslümanlar	: % 43	Diğer Şehirler	: Zvornik, Mostar

govina'dır. Türkçe'de ise 1448'den beri ülke Bosna-Hersek diye kullanılmaya başlanmıştır.

Bosna-Hersek ilk dönemde Osmanlı devletinin Rumeli eyaletine bağlı bir sancaktı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) Bosna-Hersek'in Macaristan'ın elinde kalan bir kısım kuzey toprağı da fethedildikten sonra, 1580'de "Bosna Eyaleti" olarak yeniden örgütlendi.

16. yüzyılın sonunda Bosna Eyaleti 389 zeamet ve tımarı ile 12 milyon akçe yıllık gelir getiren önemli bir uç eyaletidir. 17. yüzyılın sonlarına doğru duraklama dönemine giren Osmanlı'nın bölgede etkisi azaldı. Islahat girişimlerinin bir sonuç vermemesi ve bozulan ekonomik ve siyasi yapı kendini

Bosna-Hersek'te en önce hissettirdi. Osmanlı devletinin yaptığı ıslahatlar, Bosna-Hersek halkı için hoş karşılanmayıp, gönderilen valilerin ve devlet erkanının şeriat dışı davranışları halkın hoşnutsuzluğuna sebep oldu. Müslüman halk devlette isyan edip ayaklandı. 19. yy.m başlarında olan bu ayaklanmalar kanlı bir şekilde bastırılmıştı. 1862'de Hristiyan halkta bu isyanlara katılacaktır. 1875'de önce Hersek'te, daha sonra Bosna'da köylülerin isyanı başlar. Köylüler vergi vermek istemezler. Ayaklanmayı bastırmada başarılı olamayan Osmanlı Devleti Rusya'nın kışkırtması ile Sırbistan ve Karadağ'ın savaşı ile karşı karşıya kalır. 1876-1877'de patlayan Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), İstanbul yakınları

na kadar gelen Rus ordusu, Osmanlı devletine ağır bir anlaşma imzalatır. Ayastafanos antlaşmasının sonuçları başta İngiltere, Avrupa devletlerini Rus genişlemesi ve Osmanlı devletinin arzu edilmeyen ölçüdeki çöküşü nedeniyle endişelendirince, Berlin Kongresi toplandı. 13 Temmuz 1878'de imzalanan anlaşma Bosna-Hersek'i Avusturya'nın işgal ve yönetimine bıraktı. Sırbistan, Osmanlı devletine bağlı özerk statüsünden çıkarılarak bağımsızlığını elde ettiği gibi Karadağ'da bağımsız bir devlet olarak tanındı. Bosna-Hersek'li Sırlar, Berlin Kongresine bir dilekçe ile başvurarak Sırbistan'a katılma istediklerini de bildirdiler. 1908'de Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini bir kararname ile Osmanlı devletine bildirir.

Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakına en büyük tepki, toprağın sahibi Osmanlı Devleti ile bölgeye gözünü dikmiş olan Sırbistan'dan geldi. 1909'da Osmanlı Devleti, Avusturya ile bir antlaşma yapara 2.5 milyon altın lira tazminat ile Bosna-Hersek'i Avusturya'ya terketti. Rusya kendi içinde sorunları olduğundan bu duruma kabullenmek zorunda kaldı. 1914 yılında Saraybosna'da Sırb milliyetçileri tarafından öldürülen Avusturya veliahdı Franz Ferdinand bir dünya savaşının sebebi oldu. Avusturya ile Sırbistan'ın birbirlerine karşı savaş ilan etmeleri sonucu için içine Rusya ve Almanya girdi. Birinci Dünya Savaşı bu şekilde patlak verdi. Savaş sırasında 1918 Haziranında Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan'ın güney slav eyaletleri temsilcileri Korfu Pakını imzaladılar. 1918 Ekiminde Hırvatistan'ın merkezi Zagreb'te Yugoslav yani güney slav milli konseyi kuruldu. 1921 yılında kabul edilen Anayasa ile Sırb-Hırvat-

Bosna-Hersek'te Müslüman bir milis Sloven krallığı, bir diğer adıyla Yugoslavya kuruldu. Başına Sırbistan kralı Aleksandr getirildi.

Krallığın ilk günlerinden itibaren Hırvatlarla merkezîyetçi bir tutum içinde olan Sırlar arasında ihtilaflar kendisini gösterdi. Bu dönemde Bosna-Hersek topraklarının tümü Hırvatistan içinde kabul edildi. 1930'lardan itibaren Hırvat milliyetçileri Ante Paveliç'in önderliğinde güçlendiler. Paveliç, Mussolini'nin himayesindeydi. 1941 yılında Zagrebte iktidarını ilan eden Ante Paveliç, Hırvat devletini kurdu. Bütün Bosna-Hersek topraklarını Hırvat devletine dahil etti.

İkinci Dünya Savaşının patlaması ile Bağımsız Hırvat Devleti, Sırb milliyetçilerinin anti-nazi örgütlerine karşı mücadele etti. Hırvatların nazilerle işbirliği ve Sırlara karşı mücadelesi özellikle Bosna-Hersek topraklarında katliam boyutlarına erişti.

İkinci Dünya Savaşının bu kanlı anıları, daha sonra Sırlarla Hırvatlar arasında önüne bir türlü geçilemeyen kandavasına neden oldu. Ve bu kan davasının sahası Bosna-Hersek idi.

Hırvat kökenli Josip Broz Tito önderliğinde Nazilere karşı mücadeleyi başlatan Partizan Ordusu Karadağ ve Doğu Bosna'da faaliyetine başladı. 1942-44 yılları arasında Hırvat-Nazi işbirliği ile Sırların katledilmesi, Bosna-Hersek'in Sırb nüfusunun önemli bölümünü partizanlarının yanına itti. Partizanların safları Sırlarla şiştiği ölçüde katliamlar da arttı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında

Tito'nun milli kurtuluş cephesi ülkeye hakim oldu. Tito çok uluslu ve ulusların arasına kan girmiş olan Yugoslavya'da birliğin ancak enternasyonalist ideolojiye bağlı bir merkezîyetçi komünist yönetim ile sağlanacağını düşünüyordu. Savaş sonra-

sında Partizanlar tarafından esir alınan Hırvatların işkence ile öldürülmesi önemli bir sorun olmuştu. Bu yüzden merkezîyetçi bir komünist yönetim ön görmekle birlikte Tito, milli gerginliklerin üstesinden gelmek için 'federal bir Yugoslavya' yapısı tasarladı. Özellikle kalabalık olan Sırların ülkeye hakim olmasını engellemek amacı ile, altı federal cumhuriyet tasarlandı. Sırbistan'ın yanısıra Sırp kökenli olan Karadağ ayrı bir cumhuriyet oldu. Bu iki Sırp cumhuriyetinin yanısıra Slovenya, Hırvatistan-Makedonya cumhuriyet olurken, Sırbistan içindeki Arnavutların çoğunlukta olduğu Kosova'ya ve Macar azınlığın yaşadığı Vojvodina'ya özerklik statüsü verildi. Altıncı Federal Cumhuriyet Bosna-Hersek idi. Bosna-Hersek'in cumhuriyet statüsüne alınmasının nedeni, aralarında kan davası bulunan Hırvatlarla Sırlar arasında bir tampon oluşturmak idi.

Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti; Bosna-Hersek'in de bir federal cumhuriyet olduğu biçimi ile 29 Kasım 1946'da doğdu.

1980'lerin sonu, 1990'ların başında Sovyetler Birliğinin dağılım sürecine girmesi ile birlikte Doğu Avrupa'da önemli gelişmeler olur. Doğu Avrupa'da merkezi-sosyalist sistemlerinin birbiri ardına çökmesi ve 1980'de Tito'nun ölümü, Yugoslavya'da Federal Komünist birliğinin çöküşü tarihin yeniden tekerlürüne neden oldu. Yeniden milliyetlerin savaşına dönüldü.

Haz. T.Ünal ÖZTÜRK

SANCAK

Sancak bölgesi, coğrafi konumu itibariyle, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Kosova ile çevrili durumdadır. Sırbistan ve Bosna-Hersek Kuzeyinde yer alır. Güney batısında Karadağ, güneyinde Arnavutluk ve güneydoğusunda Kosova vardır. Kendine özgü jeopolitiği ile kültürel ve tarihi bir bütünlüğü olan bir bölgedir.

Bölge Osmanlı yönetiminde iken Yeni Pazar (Novi Pazar)'dan yönetilmiştir, bu nedenle "Yeni Pazar Sancağı" olarak da adlandırılır. Sancak, Osmanlı Devleti'nde eyalet ve kaza arasındaki bir yönetim birimidir. Askeri, idari ve mali konularda taşra örgütlenmesinin temelini oluşturur. Bölge, adını buradan almaktadır.

Yeni Pazar Sancağı (ya da kısaca Sancak), özerk ve idari bir bölge statüsünde, Bosna-Hersek'in 7 bölgesinden biri olarak düzenlenmesi ilk kez 1578 yılında gerçekleşti. 18. yüzyıl sonlarında, Bosna Eyaleti içinde giderek ayrı bir idari bölge haline geldi. 2 Şubat 1877 tarihinde Babıali'nin aldığı bir kararla Yeni Pazar Sancağı (SANCAK) Bosna Eyaletinden ayrıldı.

14 Haziran 1878'de Berlin Kongresi Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Gyula Andrassy'nin çağrısı üzerine toplandı. Berlin Kongresi'nin tarafları, Osmanlı Devleti, Rusya, Fransa, Avusturya-Macaristan, İngiltere ve Almanya idi. Kongre, 4 Temmuz 1878'de Sancak ile ilgili olarak bir karar aldı. Berlin antlaşmasının 25. maddesi gereğince Yeni Pazar Sancağı Osmanlı İmparatorluğu'na bırakıldı. Fakat Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna bağlı 4000-5000 kadar asker ve subay, Sancak'ın Plevlja (Plyevlye), Prijepolje (Priyepolye) ve Priboj (Priboy) bölgelerinde konuşlandırıldı. Burada Berlin antlaşması özel bir önem kazanmakta-

Nüfus	: 450.000
Yüzölçümü	: 8.687 km ²
Merkezi	: Yeni Pazar
Nüfusun etnik dağılımı	
Müslüman	: % 81.1 (365.000)
Diğerleri(*)	: % 18.9 (85.000)

dır. Berlin Andlaşmasına göre:

- Sırbistan, Karadağ, Romanya bağımsız bir devlettir.
- Bosna-Hersek Osmanlı toprağıdır; Avusturya-Macaristan tarafından Osmanlı Devleti adına yönetilecektir.
- Yeni Pazar Sancağı'nda Avusturya-Macaristan asker bulunduracaktır.

Kongre sonunda imzalanan antlaşma ile Yeni Pazar Sancağı balkanlardaki diğer devletlerle birlikte ayrı bir bölge olarak tanımlanmıştır. Bosna-Hersek gibi Yeni Pazar Sancağı da Sırbistan ve Karadağ sınırları dışındaydı.

Aynı antlaşma Sırbistan ve Karadağ'ı da bağımsız birer devlet olarak tanımlar.

Yeni Pazar Sancağı'nın daha sonra Karadağ ve Sırbistan arasında bölünerek parçalanması ve varlığının fiilen ortadan kalkması Berlin Andlaşması hükümlerine aykırıdır ki, bu antlaşma bozulduğu takdirde Sırbistan ve Karadağ devletlerinin meşruiyeti de hukuken tartışma konusu haline gelir.

21 Nisan 1879 tarihinde yapılan ve Yeni Pazar antlaşması ile Yeni Pazar Sancağı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrı bir ünite olarak uluslararası alanda tanınmış oldu.

Sancak 1912 Balkan Savaşları'na kadar yönetim ve toprak bütünlüğüne sahip oldu. Fakat bu tarihten sonra, sürekli Sırbistan ve Ka-

radağ'ın saldırı ve işgallerine uğradı.

Yeni Pazar (Novi Pazar) Sancağı'nın Sırbistan ve Karadağ arasında bölünmesi 1913 Belgrad andlaşması ile gerçekleşti. 1917'de ise Sjenica'da Sancak'ın tarihi sınırları içerisinde bağımsızlığının tanınması gerektiği dünyaya ilan edildi. Kuruluş Konseyi 20 Kasım 1943'te Sancak Anti-faşist Özgürlük Konseyi Plevlja'da kuruldu. Amaç, Yugoslavya'nın geleceğinde Sancak'ı ayrı bir özerk bölge statüsüne kavuşturmak.

Sancak Ulusal Anti-faşist Özgürlük Konseyi Yeni Pazar'da 29 Mart 1945'te yasaklandı. Böylece bu bölge insanları için siyasi, iktisadi ve kültürel özerklik imkanları ortadan kaldırıldı.

Daha sonra yine 1945 yılında Sırbistan ve Karadağ arasında paylaşılan Sancak (Yeni Pazar Sancağı) bu tarihten sonra, özerkliğin yanısıra gerçek kimliği olan "Boşnak" olma hakkını da kaybetti.

1991'de ilk yapılan serbest seçimlerden sonra Sancak Müslümanlarına geri verileceği açıkça ifade edilen özerklik hakkı Yugoslav yöneticiler tarafından verilmedi ve bölge halkının kültürel ve tarihi birliğine yeniden kavuşma yolundaki istekleri de Sancak'ı bölmüş olan aynı yöneticiler tarafından geri çevrildi.

Sancak Müslümanları Milli Meclisi (MNVS; Muslimansko Nacionalno Vjeće za Sandzak)'nin aldığı bir karar muvafacesinde Sancak'taki vatandaşlar 25-27 Ekim 1991 tarihleri arasında yapılan referanduma katıldılar. Referandum Sancak'ın siyasi özerkliği için yapıldı. Seçmenlerin toplamı 264.156 idi. Oylama 185.437 kişi (% 70) katıldı. Katılanların % 98.9'u (183.302) özerklik lehinde oy kullanırken, 1982 seçmen (% 1.1) aleyhte oy kullanmıştır.

AKV BÜLTEN

DÜNDEN BUGÜNE BOSNA-HERSEK

27.06.1992'de Fatih Renk Düşün Salonunda Mazlum-Der, İstanbul Şubesi tarafından Bosna-Hersek konulu bir panel düzenlendi. Bu panelden kısa özetler sunuyoruz.

Mazlum-Der Genel Başkanı **İhsan ARSLAN**, açış konuşmasında şunları söyledi. "... Dünyanın belli bölgelerinde birçok zulüm olayları işlenmektedir. Bunlara karşı bulunduğumuz yerlerde suskun olmamız mümkün değildir. Mazlum-Der olarak, insan haklarına değinmek istiyorum. Hangi dine mensup olursanız olun, korunması gereken belli haklar vardır. İnsanın can güvenliği, mal güvenliği, dininin güvenliği vs. bunların korunması başta gelir. Bunlar doğuştan kazanılan haklardır..."

"Batı insan hakları çerçevesinde olayı sadece hukuki yönden ele almaktadır. Halbuki İslam bu hakların korunmasında bütün insanları sorumlu tutmaktadır. Bu haklar korunurken insan şehit düşecektir. Nasıl ki namaz, oruç ibadetse zulme karşı direnmekte ibadettir..."

Oturum Başkanı **Hasan AKSAY**, kısa bir giriş konuşması yaparak sözü diğer konuşmacılara verdi: "Meseleleri duyurmak konusunda pek aktif değiliz. Olay son derece önemli. Bugün Bosna-Hersek'te insanlık suçu işlenmektedir. Buna seyirci olan bütün insanlık suçludur. Vahşet son derece büyük. Dünyanın takındığı tavır son derece üzücü. Gerçekten inanan insanların bu zulme seyirci kalmamaları gerekir..."

Muhammet CENGİÇ (Bosna-Hersek eski başbakan yardımcısı)

"Yaklaşık iki aydan beri Türkiye'de bulunuyorum. Geldiğimde Bosna-Hersek'teki durumu arz etmeye çalıştım. Türk Hükümetiyle askeri müdahale konusunda görüşmelere başladım. Fakat ne ABD, ne Avrupa ne de Türkiye askeri

müdahaleye gerek duymamışlardır. Burada tekrar ifade etmek istiyorum. Bir askeri müdahalede bulunulmadan oradaki müslüman Bosna-Hersek'lilerin zulümden kurtulmaları mümkün değildir. Bu geciken askeri müdahale yüzünden onbinlerce müslüman kardeşimiz katledilmiş, yüzbinlerce kardeşimiz evlerinden olmuştur..."

"Bosna-Hersek'teki müslümanların varlığını istiyorsak şu ana kadar yaptığımız faaliyetlerden çok daha aktif durumda olmalıyız. Bu durumun devam etmesi halinde Bosna-Hersek'teki müslüman sayısının çok küçük duruma ineceğini, bu sayısında müslüman olabileceği konusunda şüphe içinde olacağını belirtmek istiyorum..."

"İki sene önce müslümanların ilk partiyi kurmuş olmalarından dolayı kendimizi bahtiyar hissediyorduk. Çünkü bu uzun zamandan beri ilk defa müslümanların kendilerinin müslüman olduklarını ifade edebilecek bir ortamın oluşmasına vesile oldu. Fakat bizim bu oluşumumuz Sırbistanlıları rahatsız etti. Bu yüzden bu zulme maruz kaldık. Bu yaşananları bütün dünya duyduğu halde bir şey yapılmamaktadır. Bu zulüm devam ettiği takdirde, müslümanlar 500 yıldır yaşadıkları bu toprakları terkedeceklerdir..."

"Oradaki kardeşlerimize silah ve hertürlü yardımda bulununuz. Onlarla Türk halkı arasında tarihi bağlar vardır. Son olarakta şunu ifade etmek istiyorumki; insanlık tarihinde uygulanan en büyük zulüm şu anda işlenmekte olan zulümdür. Çok vahim ve bizi düşündürmeye sevk eden bir durum var

ki oda şudur: Sırların bir ifadesi var. Bosna'daki Müslümanlar bu sene Kurban kesemediler. Onun için kendileri Kurban oldular. Biz de Kurban niyetine onları kestik. Bütün içtenlikle söylüyorum ki bu zulüm önlemin. Daha fazla çaba gösterilsin..."

Hasan MEZARCI (RP Milletvekili)

"...Türkiye'de Karabağ ayrı bir olay olarak ele alınıyor. Nahçıvan ayrı bir olay olarak ele almıyor. Yine aynı şekilde Güneydoğu meselesi, Körfez olayı ayrı ayrı olay olarak ele alınıyor. Nihayet Bosna-Hersek ayrı bir olay olarak ele alınıyor..."

"Bu saydığımız olaylar tamamen Ortodoks Dünyanın patronu Rusya ile Katolik Dünyanın patronu ABD arasında Malta'da yapılmış ve daha sonra bir dizi konferansla ikmal edilmiş, içinde Osmanlısı bulunmayan, müslümanı bulunmayan bir eski dünya düzenidir. Buna dair düzenlemeler yapılıyor. Onlar açısından müslümanlara yaşama hakkı yok. Avrupa'nın, Agik'in amacı özellikle koyu bir haçlı mantıkla, bu hakların müslümanların elinden alınıp, hristiyanlara verilmesi insan haklarının temel hedefi olarak görülür..."

"Yeni Dünya Düzeni barış getirmedi, savaş getirdi. Burada şunu dile getirmek istiyorum. Bu yeni dünya düzeni Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki düzendir. Çünkü Almanya imparatorluğu yeniden kuruldu. Sınırlar değişti. ABD etrafında oluşturulan NATO emsali Rusya etrafında BDT oluşturuldu. Bizim yanılgımız şu oldu. Komünizm ile Kapitalizm'i birbirine düş-

man olarak gördük. Fakat bu olayların ardından gördük ki düşman değilmiş..."

"Avrupa ve Batı bizi hâla geçmişe bağlı olarak görüyor. Bu gerçekten hareketle Sırp'lar diyorlar ki: Bu Bosna-Hersek toprakları Sırp topraklarıdır. Bunların ırkî yönlerini reddediyorlar. Bosna-Hersek'ten bahsederken Hristiyan-Müslüman arasındaki savaş demiyorlar, Müslümanlarla Sırp'lar arasındaki savaş diyorlar..."

"Sırp'lar Bosna-Hersek'in tamamını istiyorlar. Hırvatlarda paylaşmak istiyor. Şunu ifade etmek istiyorum; Sırp'ların yaptığı saldırılara karşı, Bosna-Hersek'teki Hırvatlar Boşnaklılarla birlikte kendi vatanlarını savunmuyorlar..."

"Sırbistan Ortodoks, bu yüzden bu ülkeyi başta Rusya olmak üzere Bulgaristan, Yunanistan ve 3. Dünya ülkeleri destekliyor. Hırvatistan'da başta ABD olmak üzere katolik ülkeler destekliyor. Bir bakıma Bosna-Hersek Hırvatistan ve Sırbistan kuşatması altında. Türkiye dış politikalarını ABD ve Avrupa topluluğu doğrultusunda belirlediği için Hırvatistan'ın yaptığı zulüm anlatılmıyor. Bosna-Hersek'teki müslüman nüfusunu azınlık durumunda bulundurma konusunda Hırvatlarla Sırp'lar anlaşmış durumdadır. Müslümanlar silahsız, Av tüfeklerinden başka birşeyleri yoktur."

Mustafa ÖZEL (İktisatçı)

"Sayın Muhammet CENGİÇ Bey'in konuşmasında anlaşılacağı üzere Bosna-Hersek'in kurtarılması için önce İstanbul'un kurtarılması gerekmektedir. Önce Şam'ın, Mekke'nin, Medine'nin kurtarılması lazımdır."

"Esaret birgünde gerçekleşmedi. Zaferde birgünde gerçekleşmez. Eğer bizlerin ya da torunlarımızın belki onların torunlarının Allah'ın lütfuyla tadacakları bir zafer için kendimizi feda etmeye hazırlarsak, gerçek mânada şehid ol-

mayı özleyebilirsek, malımızla, canımızla cihad etmeyi göze alabilirsek o zaman doğru yolda olduğumuz kanaatini taşıyabiliriz..."

"Muhterem Hasan MEZARCI Bey'in de dile getirdiği gibi cihadın ilk şartı mevcut durumun doğru bir tesbitidir. İşgalci kuvvetler kimler? Güçleri nedir? Çok daha önemli olan bu gücü meşrulaştıran ideolojiler etkilerini nasıl devam ettiriyorlar? İşgal altında olanların gücü ve seviyeleri nedir?..."

"Özellikle dünya sistemini, bu sistemin maddi ve ideolojik zaafılarını ve bilhassa müslüman dünyaya karşı tavrını anlamaya çalışmamız gerekir. Dünya sistemi 3 bloktan oluşmaktadır:

- 1- Avrupa Bloku
- 2- Amerika Bloku
- 3- Pasifik Bloku

Bu üç blok ta kendilerini güvenli hissetmemektedirler..."

"Dünya sisteminin bu bloklaşmış yapısına rağmen ortak bir ideoloji temeli vardır. Ve bu temelin zaafı yüzdendir ki dünya sistemi İslâmî hareketlilik karşısında dehşete kapılmaktadır. Bu sistemin ideolojik boyutları şunlardır:

- 1- Sosyal Düzlemde Çoğulculuk
- 2- Siyasi Düzlemde Demokrasi
- 3- İktisadi Düzlemde Piyasa ekonomisi..."

"İslam hem ilâhi bir mesaj olarak, hem otantik bir gelenek olarak hem de yaşanmış ve yaşanabilir içtimai bir tecrübe olarak üç düzlemde de sistem için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır..."

Abdurrahman DİLİPAK (Gazeteci)

"... Mesele Balkanları İslamileştirmekten uzaklaştırmaktır. Burada Bosna-Hersek nüfusunu azınlık hale getirmek istiyorlar. Uzun bir zaman daha kan gölü şeklinde tutacaklardır..."

"Müslümanlara karşı Türkiye'yi bir sıçrama tahtası olarak görüyor Avrupa. Orta da İslamiyet gerçeği var. Bunu ortadan kaldırmak istiyorlar..."

"Şu ana kadar hiçbir müslüman ülke bu kardeşlerimize sahip çıkmış değil. Gönderilen yardımlarda doğrudan onlara ulaşmamaktadır..."

"Asıl kurtuluş; önce bizim kendi beynimizdeki karanlıklardan, kalbimizdeki birtakım illetlerden kurtulmamızdır. Müslümanlar olarak vahdeti temin edecek, safları sıklaştıracak yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardır."

"Müslüman kardeşlerimiz yardım konusunda daha aktif olmalıdırlar. Siyasal baskının da artırılması gereklidir..."

Hazırlayan: Rıza ZENGİN

Bosna'da Petrol yok ki

"Kan akıyor. G-7 seyrediyor. Eğer kan yerine petrol aksaydı, Zenginler Kulübü uzaktan bakar mıydı? Kuveyt örneği ortada" diyor.

"Bush elbette açıkça dile getirmedi; ama başkanın ne düşündüğünü dünya âlem biliyor: Kuveyt örneği bir müdahale nasıl olacak? Bosna-Hersek'te petrol yok ki..." (...)

"Boşnaklar, Avrupa'nın içinde Müslüman topluluğu. Hristiyan denizinde bir İslâm adası... Tarihte ilk kez İslâm ülkeleri İstanbul'da bir araya gelerek Hristiyan Batı'yı uyardı:

Akan kanı durdurun..."

Avrupa, Bosna'ya bakarken, kayıtsız. Yine de Türkiye'nin girişimleriyle Batı'da bir devrim başladı. Müslümanlar Hristiyanları insan hakları alanında eleştiriyorlar:

Nerede uygarlık? (...)

"Osmanlı'ya sığınan Bogomil, Kelime-i Şehadet getirerek kendini bir süre kurtarmış; ama 21. yüzyıla 8 kala, Müslüman dünyası Avrupa'ya sefer eyleyemez. Artık 'cihan hakimi' İstanbul'da değil, Washington'da oturuyor."

İlhan SELÇUK/Cumhuriyet: 11.7.1992

BM'DE KIBRIS MEYDAN SAVAŞI

Abdullah YILDIZ

1974 Kıbrıs Harekâtı'ndan bu yana Türkiye dış politikasının gündeminde hep ilk sıraları işgal eden Kıbrıs sorunu, 1992 Temmuz'undan itibaren tekrar birinci gündem maddesi haline geliverdi, daha doğrusu getiriliverdi. Yaklaşan Amerikan seçimleri ve Rum lobisini memnun etme çabalarına ek olarak BM'nin çiçeği burnunda Genel Sekreteri Kipti-Ortodoks Butros Gali'nin "ehl-i Salib" adına yaptığı çalışmalar Kıbrıs pazarlığının yeniden gündeme gelmesine, hatta iyice kızışmasına yol açtı.

Kuşkusuz sorunun temelinde yatan nedenler bunlardan ibaret olmadığı gibi, bu kadar yüzeysel de değildir.

Bir kere; 1974 Kıbrıs çıkartması, Batı dünyasında "Osmanlı'nın yeniden fütuhât hareketlerine başlaması" olarak algılanmıştır. Dolayısıyla, 1683'ten beri gerileyen ve nihayet Sevr-Lozan antlaşmalarıyla eli-kolu bağlanan Türkiye'nin böyle bir fetih hareketine girişmesi, Batılıların kolay kolay hazmedebilecekleri bir gelişme değildir. Ne olursa olsun Türkiye'ye geri adım attırılmalı, bazı topraklar geri alınmalı ve Ada'da "Rum egemenliği" sağlanmalıdır. Bir başka ifade ile, Kıbrıs, Batılı devletler açısından bir prestij meselesi haline gelmiştir. Öyle ki, tüm dünyada en küçük etnik unsurun bile bağımsız olmasını istemeyen Batı, savunduğu ilkeler ve iddialarla çelişse de, iki ayrı unsura "illâ da bir arada yaşamak zorundasınız" diye baskı yapabiliyor.

Öte yandan Rumlar, 1800'lerden beri Batılı büyük devletlerin "şımarık çocuğu" haline gelmiştir. (Bir diğer şımarık çocuk da, müslümanları hunharca katletmelerine göz yumulan Sırlardır.) Dün

Rumları isyana teşvik eden, Navarin'de Osmanlı donanmasını yakıp Yunanistan'ın bağımsız olmasını sağlayan İngiltere,

Fransa ve Rusya'ydı. Bugün de, Kıbrıs'ta taviz vermesi konusunda Denktaş'ı zorlaması için Türkiye'yi adeta tehdit edercesine mektuplar yazan İngiliz, Rus ve Amerikan Dışişleri Bakanlarıdır. Dün, Rumların moral ve fiili destek sağlamak amacıyla, "Haçlı dünyası" adına Mora isyanına katılan Lord Byron vardı. Bugün de BM'de adeta Rum sözcülüğü yapan Ortodoks kardeşleri Butros Gali var. O Gali ki, -bir yahudi ile evlidir- Bosna'da kan gövdeyi götürdüğü halde BM'nin

Denktaş'ın Haritası

müdahalesini gereksiz bulurken; Denktaş'ın tavize yanaşmaması halinde meseleyi Güvenlik Konseyi'ne havale edeceği ve Kıbrıs Türkleri ile Türkiye'ye yaptırım uygulanabileceği tehdidinde bulunabilmektedir.

Kısaca, Kıbrıs sorunu, "Haç-Hilal kavgası" düzleminde ele alınmalıdır. Zaten siz kabul etmeseniz de Batılılarca öyle algılanmaktadır.

Hemen belirtelim ki; Batıcı aydın, politikacı ve gazetecilerin,

DENKTAŞ'IN DRAMI...

Hani bazıları neredeyse Rauf Denktaş'ı "İstenmeyen adam" ilan edecekler...

Niye?

Rumların, Amerikalıların ve Rusya dahil diğerlerinin ve BM'nin Genel Sekreteri nin istediklerini vermiyor, diye...

Nedir onların istedikleri?

Utanmasalar Kıbrıs'ın tümünü isterler ya, şimdilik Güzelyurt'a gelip dayandılar.

"Ver de kurtul!"

Sanki verilecek olan vatan parçası değildir de, bir kaç sandık portakaldır. Adamı, bir otelin odasına kapatmışlar, biri gidiyor, biri geliyor, ver de ver! Bu adam, bir ömür boyu, vatanını, sırasında elinde silah, sırasında elinde kalem savunan Rauf Denktaş'tır.

VERMELİYİMİŞ, savaşta kazandıklarımızı, masabaşında vermeyiz, demenin gereği yokmuş...

Elbette, savaşta uzlaşma yoktur, masabaşında uzlaşma vardır.

Uzlaşma da karşılıklı ödünlerle sağlanır, tek taraflı ödünlerle değil!

Denktaş'tan ödün bekleyenler, niye Rumlardan ödün istemiyorlar? (....)

DENKTAŞ, artık bu inadından vazgeçmeliymiş, bizim başımızı derde sokacakmış, bizi bu yüzden AT'a da almayacaklarmış, Güvenlik Konseyi konuya elkoyarsa halimiz harapmış...

Adam orada, vatani için, Türkiye'nin çıkarları için silahsız savaş veriyor, bazı "vlsion meraklıları" burada hangi telden çalıyor?!...

İnsaf!

Hasan PULUR / Milliyet 3.8.1992

Kıbrıs konusuna "verelim kurtulalım", "sırtımızdaki kamburu atalım" vs. türünden yaklaşımları, meselelerin temeline inemeyişlerinden ve sık düşünceliliklerinden kaynaklanmaktadır. Hatta bu çevreler; Kıbrıs'ta taviz verdiğimiz takdirde her şeyin güllük-gülistanlık olacağını, AT'a hiç zorlanmadan şıppadak girivereceğimizi, dış politikadaki pek çok sorunun kendiliğinden hallolacağını söyleyebilmektedirler. Ne büyük gaflet! Hiç mi yakın tarihimizden ders almıyoruz? Ne Tanzimat ne Islahat Fermanları, ne azınlıklara tanınan haklar, ne de toprak tavizleri Batı'yı memnun edebilmiş midir?

"Sen onların kendi dinlerini sistemlerini benimseyip uymadıkça, ne Yahudiler, ne de Hristiyanlar senden asla razı olmazlar." (Bakara: 120)

Üstelik, Kıbrıs'ta atılacak bir

geri adım; Türkiye'nin dış politikasında hedef haline getirdiği "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" kadar bütün bölgede liderlik ve öncülük iddialarını da torpilleyecektir. Bu ise, Türk dış politikasının intiharı anlamına gelir.

Son gelişmeler, önümüzdeki günlerde Kıbrıs'ın geleceğine ilişkin önemli kararların alınacağını gösteriyor. Öyle anlaşılıyor ki, Kıbrıs Türk Devleti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, "Kusal İttifak" a karşı "tek başına" meydan muharebesini sürdürüyor. O'nu "sertlikle", "inatçılıkla" ve "yavaş davranmakla" itham eden bazı basın-yayın organlarına ve politikacılara rağmen. Washington'un rızasını kazanmayı ve Batı'ya arz-ı ubudiyet etmeyi hayatının gayesi haline getiren "köle ruhlu" sözde aydınlarla rağmen...

İsteklerini "Güzelyurt" konu-

sunda yoğunlaşuran Rum tarafına ve onların ağababaları olan BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesine 24.7.1992'de sayın Denktaş'ın verdiği şu tarihi cevaba göz atalım:

"Kabul etmem için önüme koyduğunuz harita 40 bin Kıbrıslı Türkü mülteci durumuna sokuyor. Eğer bu haritayı 40 bin insanın mülteci durumuna düşeceğini bilmeden hazırladıysanız, bu büyük bir hatadır. Bunun düzeltileceğine inanıyorum. Yok eğer bu haritayı 40 bin insanı mülteci yapacağınızı bile bile hazırladıysanız, sizi ayıplıyorum, kınıyorum...

"Siz Güzelyurt konusunu gündeme getirirken Rumları da cesaretlendiriyorsunuz..."

BM'deki İngiliz daimi delegesi Sir James Hannay'e dönerek:

"İngiltere garantör olarak zamanında, örneğin 1963'te, 1974'te üzerine düşeni yapsaydı, herhalde bugün burada bulunmazdık... Garantör olarak bugüne dek ne yaptınız da şimdi beni suçluyorsunuz?..."

Ve Amerika'ya seslenerek:

"İstediklerinizi kabul etmiyorum. Şimdi bana söyleyin... Söylediklerinizi ben de halkıma anlatacağım. Korkacaklarını pek sanmıyorum. Soruyorum, bize ambargo mu uyguluyacaksınız? Zaten 18 yıldır uyguluyorsunuz. Asker mi yollayacaksınız? Altıncı Filo'yu mu üzerimize yollayacaksınız?"

20. yüzyılın sonlarına geldiğimizde, "Osmanlı" gibi konuşan bir politikacıya rastlayabilmek ne büyük bahtiyarlık!

Umarız Denktaş, bu yiğit çıkışında yalnız bırakılmaz.

Umarız, 1974 Kıbrıs zaferi, masabaşı hezimetü ile sonuçlanmaz.

Ve umarız, asırlardır yemekle bitiremediğimiz Osmanlı mirasına Kıbrıs'tan, Bosna-Hersek'ten başlayarak tekrar sahip çıkarız.

EZİKLİĞİ EZMEK

Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri önünde yapılan konuşmanın heyecan verici yönü neydi? İkinci Dünya Savaşı'ndan "muzaffer" çıkışları için dünyayı yönetme hakkını ellerinde tutan beş büyük ülke karşısında 170 bin nüfuslu bir küçük cumhuriyetin başkanı konuşurken ne oluyordu da herkes "tarihi bir an yaşıyor" düşüncesinden kendini alamıyordu?

Galiba şu olmaktadır: İlk kez bir Türk, hatta belki, Türk'ten öteye, ilk kez bir "Üçüncü Dünya insanı", Batılılar önünde böyle bir konuşma tonu tutturmuş, böylesine sorgulayıcı, sorumluluk hatırlatıcı, göreve çağırıcı bir edayla, "Yapamazsınız, kendi değerlerinizle çelişkiye düşerseniz, insanlığa karşı böyle davranmaya hakkınız yok" demektedir.

Ezilip büzülerek değil, toprakları, hakları, devletleri ellerinden alınanların acısıyla kükreyerek, "bağlılık kalbri" denen alışkanlık yıkılmaktaydı...

Eski sömürgelerin insanları için kullanılan bir sözdür bu.

Uzun yıllar bir başka devletin yönetiminde yaşamış olmak, kuşaktan kuşağa aktarılan sinsi bir bağlılık alışkanlığı yaratır. Belirli düşünce ve davranış kalıplarının dışına çıkamazsınız.

Aslında böyle olduğunu kendi toplumunuz fark etmez bile.

Çünkü toplumda herkes aynı biçimde koşullandırılmıştır. Düşüncelerdeki ve davranışlardaki farklılıklar, ancak bu genel benzeşme içinde, onun hep birlikte benimsenen sınırları dışına çıkmadan ortaya konur.

Asıl vurgulanması ve üzerinde durulması gereken, Türkiye'nin, Anadolu'daki insanların da bu çeşit tutumlara ve böylesine çıkışlara susamış olmasıdır. Bu susamışlık neden? Türkiye sömürge miydi ki?

Türkiye sömürge olmadı, ama ne yazık ki "bağlılık kalbri" denen düşünce ve tutum alışkanlıkları, yarım yüzyıla yaklaşan bir süredir Türkiye'nin üzerine de çökmüş durumda.

Kıbrıs davası, "bağlılık kalıpları" nm kırılmasıyla yakından ilişkili olduğu için değerlidir.

Belki, aynı davanın içimizden bazılarını çok rahatsız edici de bundandır.

Mümtaz Soysal / Hürriyet 28.7.1992

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ORYANTALİZM (I)

Cevat ÖZKAYA

AKV'nin Ankara şubesinde verdiği seminerin özetidir

Oryantalizm'in Tanımı

Batı'nın genel anlamda Doğu'ya bakışı, Batı'nın Doğu üzerindeki gölgesi, Batı'nın Doğu'yu idare etmek yolundaki iradesi ve bunun için ürettiği, derlediği, topladığı bilgiler manzumesi ve bir bilgi disiplindir oryantalizm.

Doğrusu bu tanım çok yeterli değil. Ancak oryantalizmin tarihi süreç içindeki gelişimini verdikten sonra, oryantalizmin ne olup ne olmadığını daha iyi anlamış olacağız. Bu süreç içinde oryantalizmin ne gibi özelliklere sahip olduğunu da göreceğiz.

Fakat bu tarihi anlatıma girmeden önce, bir hususu belirtmekte yarar görüyorum. Bu konuşmada, oryantalizmi bir takım önyargılarla mahkum etme, "Vay hainler" gibi nitelemelerle sonuçlanacak hükümlere varmak değil amacım. Olayı anlamaya yarayacak, bu olayın bizi ne kadar ilgilendirdiğini ortaya koyacak bir özetleme yapmak istiyorum. Bu konuşma elbette birtakım değer hükümleri taşımakta, birtakım nitelemelere vücut vermektedir. Ancak bu nitelemeler bir anlama sürecinin sonunda oluşmaktadır. Oysa, "vay hainler" benzeri önyargıya dayalı nitelemeler, gerçeğin bir kısmını yansıtır görünseler de, genelde, gerçeğe giden yolları tıkayan veya gerçeğin büyük bir kısmını gizleyen bir fonksiyon icra ederler. Biz, mümkün olursa gerçeğin büyük bir kısmını yakalamaya çalışacağız.

Bu kısa açıklamadan sonra oryantalizmin tarihi sürecine geçebiliriz.

Oryantalizm'in Doğuşu

Oryantalizm, genel anlamda bütün Doğu'yu içine alan bir bilim dalı ise de, daha çok İslam'ın hakim olduğu coğrafya ve İslam, Oryantalizmin konusunu teşkil eder. Oryantalist bilginin belki % 80'den fazlası İslam, müslümanlar ve müslüman uluslarla ilgilidir. Dolayısıyla oryantalizmin tarihi büyük oranda İslam dünyası ile Batı Hristiyan dünyası arasındaki münasebetlerin tarihidir. Biz de tarihi süreci daha çok bu açıdan ele alacağız.

Oryantalizm her ne kadar XVIII. yüzyılda bir bilgi disiplini haline gelmiş ise de, bu zamana gelenecek oryantalist bilgiye vücut veren, bu bilginin oluşmasını sağlayan bir arka plan vardır. Bu arka planı vermeden, oryantalizmi 18. yüzyılda ortaya çıkmış bir bilim dalı olarak nitelemek, bizim oryantalizmi anlamamızı hemen hemen imkansız kılacaktır. Çünkü 18. yy.la gele-

ne kadar oluşan korkunç bir bilgi yığını, bir bakış açısı, bir nitelemeler, kategoriler, genellemeler toplamı oryantalizme vücut vermiştir. Bir tarihî süreç olarak bu bilgi oluşumunun İslam'ın doğuşuyla başladığı düşünülür.

İslam, Hristiyanların kutsal diyarına yakın bir bölgede ortaya çıkmıştır. İslam'ın doğduğu yıllarda Arabin yarımadasında çoğunluğu Hristiyan olmak üzere Yahudi ve benzeri dinlere mensup insanlar yaşarlardı. Anadolu ve Suriye Romalıların egemenliği altındaydı. Romalılar Hristiyanıydı. Hristiyanlığın doğum yeri Kudüs idi. Filistin Hristiyanıydı, Habeşistan Hristiyanıydı. Tarihî süreç içinde bakılacak olursa İslam, Hristiyanların hakim olduğu bir bölgede ortaya çıkmıştı. Ve bu yeni din, Ehl-i Kitap'ın peygamberleri tarafından getirilen mesajı tanımaya geldiğini iddia ediyordu. Bunun tabii bir sonucu olarak da inananlarını Hz. İsa'ya inanmak ve O'na hürmet göstermekle yükümlü kıldı. Bu, zorlamadan uzak, saygıya dayalı tavır, İslam'ın mesajının kitleler arasında hızla yayılmasını sağladı. Hristiyanlık, doğduğu yöredeki sosyal abanımı çok hızlı bir şekilde İslam'a kaptırıyor, adeta altındaki toprak kayıyordu.

Hristiyan dünyası telaş içindeydi. Ve bu hızlı gidişi durdurmak gerektiğine inanıyordu. Bu telaş içinde akla gelen ilk şey, karalamaya, dedikoduya yönelik bir yol tutarak, bu gelişimi engellemeye çalışmak oldu. İslam'ın ilâhî bir din olmadığı, Hz. Muhammed'in sara hastası olduğu, hallüsi nasyonlar (yanılsamalar) görecik Kur'an'ı yazdığı, akıllı bir adam olduğu için Kur'an'ı İncil ve Tevrat'tan yararlanarak yazdığı, şeklinde fikirler ortaya atılmaya başlandı.

Bu nitelemeler, o anı kurtarmak için yapılmış rastgele nitelemelerdi. Doğru olmasından ziyade, fonksiyonel olmaları önemliydi. Araştırmacı-Yazar Asaf Hüseyin'in tabiriyle: "Hristiyanların tartışma bazındaki kitapları, İslam'ın tarafsızca bir nitelemesine dayandırılmadı. İslam, Hristiyan bilginler tarafından müstakil bir konu olarak değil, fakat Hristiyan bir bakış açısına göre ne olması gerekiyorsa o şekilde araştırıldı."

Bu bilginin fonksiyonel olma tavrını Batı ile Doğu, Batı ile İslam Dünyası arasında tüm dönemlerde cereyan eden süreç içinde daha iyi göreceğiz.

Klasik Oryantalizm

Bu ilk dönemde oluşturulan bu bilginin ortaya çı-

kardığı sonuç küçümsenecek gibi değildir. Bu tavır, her ne kadar o dönemde İslam'ın yayılmasını durduramamışsa da, Batı'da yüzyıllardır süregelen, muhtemeldir ki, bundan sonra da uzun bir dönem sürecek olan İslam düşmanlığı sürecini başlatmıştır.

İslam'ın doğduğu ilk yılların hemen sonrasında, Hristiyanlık doğduğu toprakları terketmek zorunda kaldı. Kudüs, Müslümanların hakimiyetine geçti. Suriye fethedildi. İran haricindeki yerler Hristiyanların hakimiyetindeydi daha önce. Bu topraklardan çekilen Hristiyanlık, merkezini Batı'ya taşımak zorunda kaldı. Roma'yı merkez edindi. Bu "evinden kovulmuşluk" duygusu ve tekrar "evine dönmek" özlemi arasında yaşayan Hristiyanlık, Batı'yı İslam'a karşı harekete geçirmenin yollarını aradı.

Bu dönemde İslam'a ilişkin fikirleri konu alan eserler de yazılmaya başlanmıştı. Bu yazarların içinde en ilginç olanı John of Damascus-Şam'lı John- idi. John, babasının görevli olduğu Emevî, saraylarında dünyaya gelmişti. Gençliğinde Kudüs yakınlarında bir manastıra keşiş olarak girmişti. İslam'la ilgili bir eser kaleme almıştı. Bu eserinde(!) "Kur'an'ın vahyolunmadığını, Bahira adındaki bir rahipten alınan bilgilerle meydana getirildiğini," yazıyordu. Peygamberi ise "sara nöbetleri tutan, (hâşâ) cinsel düşkünlük içindeki birisi olarak" resmediyordu. Bu kitap Batı'da kendisinden sonra yazılmış bütün eserlere kaynaklık etmiştir. Daha sonra da göreceğimiz gibi, John'un kullandığı nitelemeler XII. XIV. XIX. yy'da oryantalistler tarafından aynen kullanılmıştır. Bu, oryantalist bilginin bir referans sistemi oluşunu gösteren ilginç bir örnektir.

İslam'a karşı oluşturulan bu propagandaya dayalı, fonksiyonel bilgi birikimi İslam'ın yayılışını durduramadı. "Evini terketmek" zorunda kalan Hristiyanlık, yeni evinde, yani Batı'da da İslam'ın nefesini ensesinde hissetti. Müslümanlar İspanya'yı 8. yy'da fethetmiş ve 15. yy'la kadar devam edecek olan Endülüs Emevî devletini kurmuşlardı. Bir taraftan Doğu sınırlarından sıkıştırılan Hristiyanlık, öte yandan da Batı sınırlarından kuşatılıyordu. Kısacası "evinden edilmişlik" duygusuna bir de "kısıtlanmışlık" duygusu, telaşı ve korkusu eklenmişti. Bu durum, hem İslam hakkındaki bilgiyi şekillendiriyor, hem de hristiyanların 200 yıl sürecek olan "Haçlı Seferlerine" girişmelerine neden olacak ortamı oluştuyordu.

Bilimsel Oryantalizm'in

Doğuşu

Şam'lı John'dan sonra İslam'a karşı en şiddetli sistematik saldırı, "Aziz Peter" adıyla bilinen (1084-1156) yılları arasında yaşamış olan bir rahipten geldi. Peter de John'un argümanlarını kullanıyordu. Ona göre de: "Hz. Muhammed ne bir peygamber, ne de Allah'ın elçisi değil, fakat aldatıcılıkla meşgul, hebis bir kimsedir; şeytanın mürididir; Kur'an'da vahyolunmamıştır." Yine Peter'a göre "Kur'an peygamber tarafından icat edilmiş ve şeytanca bir kitap olarak derlenmiştir." Peter, Kur'an hakkındaki bu hükümlerini söylerken, Robert Of Ketton adlı bir İngiliz'in olağanüstü hatalarla dolu Kur'an tercümesine dayanıyordu. Ancak bu durum, Peter'i hiç te rahatsız etmiyordu.

Aziz Peter'i önemli kılan bir başka şey de şu idi: Peter, Robert of Ketton ve diğer bazı kimseleri İslam'ın temel vesikalarını tercüme etmeye memur et-

mişti. Bu çalışma sonunda İslam'ın anlaşılmasına yönelik olan ve 14. yy'la kadar değerini yitirmiyen bir vesikalar koleksiyonu oluştu. Peter'in yaptığı bu çalışma Doğu ve İslam konusundaki bilgileri nisbeten dağınıklıktan kurtarıp, bir disiplin altına alıyordu. Nitekim bunun sonucu olarak haçlı seferlerinin sonunda,

1312'de Viyana Kilisesi Konseyi, Paris, Oxford, Bologna ve Avinya'da, Doğu dillerini araştıran Kürsüler, araştırma kurumları kurma kararı aldı. Bu, bazı araştırmacılar tarafından bilimsel oryantalizmin başlangıcı olarak kabul edilir.

Bir taraftan Batı'nın Doğu'ya ilişkin kültürel taarruzu devam ederken, öte taraftan siyasi ve askeri ilişkiler de bir biçimde geliyordu. "Evinden kovulmuş Hristiyanlık", yeni merkezi Batı'yı İslam'a karşı kıskırtıyordu. Kilisenin Avrupa kralları üzerindeki hakimiyeti kesindi. Ne zaman İslam'a karşı çağrıda bulunsalar, krallar onlara itaat ediyordu, mecburen. Nitekim 1095'te başlayıp 1291'e kadar süren 8 ana sefer ile 1291'den sonra da devam eden Haçlı Seferleri, böyle bir çağrı üzerine başlamıştı.

Kutsal beldeleri, Kudüs'ü kurtarmak ve Doğu'nun zenginliğini yağmalamak üzere değişik krallıklardan derlenen ordular, yıllar boyu müslümanların üzerine seferler düzenlediler. Bu seferlerin üzerinde teferruatlı durmak istemiyorum. Ancak aşağı-yukarı kesintisiz 200 yıl devam eden bu seferlerde Batı'nın İslam'a ve İslam Dünyası'na ilişkin düşüncelerini besleyecek etkileşimler oldu. Çoğu sıradan insanlardan oluşan ve kafaları papaların İslam'a ilişkin önyargıları ile dolu

Batı'nın genel anlamda Doğu'ya bakışı, Batı'nın Doğu üzerindeki gölgesi, Batı'nın Doğu'yu idare etmek yolundaki iradesi ve bunun için ürettiği, derlediği, topladığı bilgiler manzumesi ve bir bilgi disiplini oryantalizm.

olan Haçlı Ordusu askerlerinin, yurtlarına döndüklerinde anlattıkları şeyler, Batı bilincindeki İslam imajını büyük ölçüde besledi. Çünkü hemen hemen Avrupa'nın her yerinde mutlaka bir veya birkaç insan bulunuyordu haçlı ordusunda. Bunlar memleketlerine döndüklerinde, İslam ile ilgili bildiklerini evlerinin içine veya dost meclislerine taşıdılar. Ve bu bilgi genelde önyargıların hakimiyetinde oluşmuş bir bilgi idi. Dinliyenler de önyargılı idiler. Dolayısıyla arz-talep yasasına göre işledi, bu anlatım etkinliği. Ne talep ediliyorsa o arzedildi. Ve o güne kadar kilisenin başaramadığı ölçüde yaygınlık kazandı, İslam hakkındaki bu önyargılar.

Tabii Haçlı seferleri, Hristiyanların mağlubiyeti ile sonuçlandı. İş bununla da kalmadı. 1453 yılında Müslüman Türkler İstanbul'u fethedip Doğu Roma İmparatorluğuna son verdiler. Bu, Batılılar için ciddi bir darbe oldu. Ayrıca bir şey daha oldu. O güne kadar şeytan olarak nitelenen Araplar'ın yerini Türkler aldı. Ve Araplara yakıştırılan tüm sıfatlar aynen Türkler'e transfer edildi. Ünlü reformist Luther: "Türk'ün tecessüm etmiş şeytan" olduğunu söylüyordu. Görüldüğü gibi Hristiyanlıkta birtakım reformlar olsa bile, İslam'a ve müslümanlara karşı bakış açısı değişmiyordu.

Oryantalizm'in Yeni Boyutlar Kazanması

Bu arada 15. yy'da Avrupa'da "Rönesans" meydana geldi. Kilisenin halk üzerindeki etkisi giderek azalmaya başladı. Yeni keşifler yapılıyor, yeni bölgeler bulunuyordu. Bu bölgelerle ticarî münasebetler başlatılıyordu. Daha doğrusu bölgeler sömürülüyordu. Bu, artık Batı'da yeni bir sınıfın doğuşuna yol açtı. bir tüccarlar sınıfı, giderek etkinliğini artırıyor, kilisenin etkisi ise azalıyordu. Bu durum Batı'nın Doğu'ya bakışına dinî boyutun yanında siyasî ve ticarî boyutu da ekledi. Batılıların Hindistan yolunu bulmasından sonra, sömürülmeye hazır toprakların alanları hayli genişlemişti. Ancak bir sorun vardı: Bu topraklar üzerinde müslümanlar hakimdiler. Batı buraları tanımak ve dillerini öğrenmek zorunda hissetti kendini. 1632'de Cambridge, 1636'da da Oxford'da Arap araştırmaları kürsüsü kuruldu. Arap araştırmalarının babası sayılan William Betwell, "Arapçanın tek din dili ve Kanarya adalarından Çin Denizine kadar olan alanda tek diploması dili olduğunu söylüyordu. Ayrıca üniversite otoriteleri Arapçayı "Krala ve devlete, Doğu'lu milletlerle yapılacak ticarete daha iyi hizmette bulunmak, kilisenin sınırlarını geliştirme ve Hristiyanlığın propagandasını yapmak için faydalanılacak bir dil" olarak görüyorlardı.

Görüldüğü gibi bu dönemde misyoner çıkarlarla

ticarî çıkarlar çatışmaya başlamıştı. Bu durum, oryantalizmde yeni bir boyuttu. (Bundan sonraki dönemlerde de bu dinî boyutun ve ticarî boyutun yanısıra başka boyutlar da eklenerek ve oryantalizm muazzam bir "dünya görüşüne", "temessül kaabiliyetine" kavuşacaktır.).

Yine bu dönemde Batı'lı ülkelerin şirketleri, daha çok müslümanların ellerinde bulunan Doğu topraklarında şubeler açtılar. Bu bir nevi, Batı'nın Doğu'yu sömürü için yerleşmesi demektir. Elbette bu ticarî yerleşme, ucuz işgücü ve hammadde deposu olan bu ülkelerde, kârın devamlılığı için siyasî kontrolü ve siyasî istikrarı da gerekli kılıyordu. Bu kontrol ve istikrarın sağlanma işi bir taraftan ekonomik yoldan yapılıırken, öte taraftan da keşfedilen ülkeyi tanımak, sorunlarını bilmek ve gerektiğinde bunlardan yararlanmayı sağlamak için bilgiye ihtiyaç gösteriyordu. Burada da oryantalizm devreye giriyor, sömürgeciyi bu ülkeye yönlendiren bilgiyi sağladığı gibi, onu bu ülkede kontrolü ve siyasî istikrarı oluşturmaya imkan verecek bilgiyi de sağlıyordu. (Siyasi istikrarın burada ne anlama geldiğine dikkatinizi çekmek isterim. Bu gün de aynı anlama geldiğini hatırlatmakta yarar var).

Bu ticarî yerleşimin ardından gezginler, ilim ve bilimadamları egzotik sırlarla dolu Doğu dünyasına geziler yaptılar, eserler yazdılar. Abraham Hgiantic, Agnetil Dupperon, Sir William Jones Zerdüştlüğün Avesta'larını ve Hinduizmin Upanişad'larını tercüme ettiler, Batı dillerine. 1784'te Bengal Asya Derneği'ni kurdular. Bengal derneğinden dokuz sene sonra Sivestre de Sacy 1795'te Paris'te "Ecoles Des Longuages" (Doğu Dilleri Okulu) nu kurdu. Ki bu tarih, genelde bilimsel oryantalizmin başlangıcı kabul edilir. Görüldüğü gibi 18. yy'm sonlarına gelindiğinde oryantalizm doğrudan bir bilim hüviyeti kazanmaktadır artık.

Napolyon ve Oryantalizm

Bu dönemde çok önemli bir olay da Napolyon'un Mısır'ı işgalidir. Seferin oryantalizm açısından önemi şuradan geliyor: Belki tarihte ilk defa olmak üzere bir orduda, bir akademiye donatacak kadar bilimadamını da yanına alarak sefere çıkılıyordu. Edward Said bu olayı şöyle değerlendiriyor: "Bu işgal, birçok bakımdan bir kültürün bir başka hakim kültür tarafından, gerçek anlamda bilimsel bir biçimde gasbının tipik örneğidir."

Napolyon, sefere çıkmadan önce Mısır'a ve İslam Dünya'sına ilişkin yazılmış, eserleri oryantalistlerin tamamını hemen hemen okumuştur. Fransız oryantalist Volney'in 1787'de yayınlamış olduğu "Mısır ve Suriye'ye Seyehatim" adlı eserinden hayli yararlanmıştı. Volney, hakim bir oryantalistti. Bir Fransız askerî gü-

cünün Doğu'ya gittiğinde ne tür zorluklarla karşılaşacağını, önem sırasına göre yazmıştı. Bunlardan en önemlisi olarak İslam'ı belirtmişti. İşte bunun içindir ki, Napolyon Mısır seferinde, yanına bir sürü oryantalist bilim adamını almıştı ve ilginç olan, Napolyon'un gemisinin adı da "Oryent" idi.

Bu bilimadamları, bu günün bölge uzmanlarının görevine benzer bir görev ifâ ediyorlar, Mısırlıların, Memlûklülere duydukları kını teşvik ediyorlar ve Fransızların gerçek anlamda müslüman olduklarını söyleyerek, bölgeyi ordunun amaçlarına müsait hale getiriyorlardı. (Bu gün ABD'nin Ortadoğu'da insancıl rollere büründürülmeye çalışılması da bölge uzmanının işidir. Ve bunun dünkünden farkı yoktur).

Napolyon ise her fırsatta İslam için savaştığını söylüyordu, müslüman kitlenin husumetini çekecek her şeyden kaçınıyordu. 60 kadar Ezher şeyhini karargahına çağırıp onlara nişanlar verdi. Kur'an'ı ve İslam'ı övücü sözler söyledi. Bu faaliyet etkisini kısa zamanda gösterdi ve halkın işgalcilerle olan husumeti ve güvensizliği kırıldı (Bu faaliyet öylesine etkili olmuştur ki, İslam dünyasında uzunca bir süre, Napolyon'un müslümanlığı tartışıldı. Burada bir şeyi daha hatırlatmakta yarar var: Hayattan kopuk, yaşadığı dünyayı tanımayan, değerlendiremeyen, siyasî basiretten yoksun, dinin siyasî boyutunu iyi kavrayamayan, alim(!)lerin nasıl oyuna gelebildiklerine ilişkin ilginç bir örnek teşkil eder, bu olay. İslam Dünyasında sıkça yaşanan bu örneğin bir boyutu da bizim ülkemizde hilafetin kaldırılması sırasında yaşandı. Mesela Seyyit Bey'in hilafetin kaldırılması ile ilgili konuşmasını hatırlayalım).

Bu sefer, oryantalizm açısından oldukça önemlidir. Siyasî idareyi yönlendiren, ama aynı zamanda onun emrinde olan bir oryantalist alimler ordusu, Mısır'da daha iyi tanımak, deşifre etmek ve tümüyle çehresini ortaya çıkarmak amacıyla ve göreviyle Mısır'a geldiler. Bunun için söylenen görülen, incelenen, araştırılan herşey Mısır'da kalınan uzunca bir süre boyunca kaydedildi. Olağanüstü boyutlarda bir malzeme yığını oluştu. Mısır dönüşünde tasnif edilen bu malzeme "Mısır'ın Anlatımı" adı ile 1809 ve 1828 yılları arasında peyderpey ve 23 koca cilt halinde yayınlandı. Bu eser, Fransa açısından ve oryantalizm açısından Mısır seferinin belki de en önemli sonucu idi. Çünkü Mısır'ı adeta bir tiyatro sahnesi gibi ortaya çıkarmıştı. Bundan sonra oyuncuların nasıl oynayacakları artık belirlenmişti.

Burada ilginç bir durum daha var. Bu malzemeyi toplayan insanlar, Mısır hakkında epeyce bilgi sahibi idiler. Daha önce gelmiş olan seyyah ve asker oryantalistlerin eserlerini okumuşlardı. Dolayısıyla hem bir bilgiye hem de oryantalist bir bakış açısına sahiptiler. Yani bu malzemeyi toplayan bilimadamlarının kafalarında önceki oryantalistlerin tasvir ettiği, anlattığı bir Doğu nosyonu vardı. Mısır'a, tabii olarak o hazırlığın arkasından bakıyorlardı ve öyle görüyorlardı.

Bu, şu demektir: Bu bakış açısıyla toplanan, derlenen olağanüstü cesametteki bu malzemeyi bünyesinde barındıran bu dev eser, daha önceki bakış açısını zenginleştiren bir fonksiyon icra etmiştir. Eser, sonraki oryantalistleri de çok etkilemiş ve onlar için bir referans teşkil etmiştir. Kısacası, zaten bir referans sistemi olan oryantalizm bu eserle çok ciddi bir referans kaynağına kavuşmuştur. Bu seferin ve eserin bir başka özelliği de Doğu'nun kişisel yönelimlerin ötesinde ciddi bir biçimde bilimin konusu haline gelmesi ve bunun fiilen uygulanmasıydı.

Bir Bilim ve Meslek Dalı Olarak Oryantalizm

18. yy'ın sonlarına gelindiğinde artık oryantalizm, kavramları olan, kuralları bulunan, referans sistemleri olan bir bilim dalı haline gelmişti. Bu, çok önemliydi. Zira oryantalizm, tahsil edilmeden öğrenilebilen, seyyah yazıları ve anılarla rastgele edinilebilen bir bilgi dalı değildir artık. Nasıl ki matematiğin, mühendisliğin bir öğrenim süreci varsa, oryantalizmin de bir öğrenim süreci vardı artık. Ve o dönemde oryantalizm, geçerli bir meslek dalı, oryantalist, aranan bir kimse idi. Victor Hugo'nun tabiriyle: "XIV. Lui devrinde elenist, bu devirde ise oryantalist olunur"du.

18. yy'ın sonundan başlayarak Batı biliminin bir parçası haline gelen oryantalizm, aynı zamanda o tarihten ikinci Dünya Savaşına, 1944'lere kadar süren bir dönem içinde Fransa ve İngiltere'nin kesin hakimiyetinde oldu. Bu dönem, yani 19. yy. onun en hareketli dönemiydi. Avrupa'da Asya Dernekleri kurulmaya başladı. 1822'de "Asya Cemiyeti", 1823'te "Kraliyet Asya Cemiyeti" kuruldu. Üniversitelerde ardı ardına Şarkiyat kürsileri açıldı. Bu Asya dernekleri öğrencilere burs verdiler, bilimadamlarının masraflarını karşılayarak Doğu'ya gönderdiler. Disrady'nin tabiriyle "19. yy. ortalarında Doğu bir meslek dalı olmuştu ve mensuplarına da büyük imkanlar sağlıyordu."

"Bir taraftan milliyetçilik duygularını canlandırma, diğer taraftan da farklı milletler arasındaki cemaat duygusunu zayıflatmak için ayrılıkları vurgulayalım. Tek kelimayle İslam'ı parçalayalım ki, hiçbir zaman İslam, büyük uyanışlara kaynaklık teşkil etmesin."

Ne yapardı bu Asya dernekleri? Fransız Asya Derneği'nin tüzüğüne şöyle bir gözatalım. Tüzükte Doğu eserlerinin tercüme edilmesi, gramer ve sözlüklerin düzenlenmesi vs. gibi birçok görev sayıldıktan sonra, coğrafya, tarih, güzel sanatlar, bilimdalında eserler vermiş kimselere bu eserlerinin halk tarafından kabul görüp alkışlanması için gerekli imkanı sağlamak gibi bir görevleri de vardı.

Burada halk tarafından alkışlanması için gerekli imkanı sağlamak, cümlesi üzerinde durmak lazım. Asya Şark Cemiyetleri tesadüfen oluşturulmuş dernekler değildi; belli amaçları vardı. Bu amaç istikametinde öğrencilere burs veriyor, bilimadamlarına imkan sağlıyor, onların eserlerinin basımına yardımcı oluyordu. Asya derneklerinin imkanları ile, Doğu'ya giden, Doğu konusunda araştırma yapan, bir bilimadamı biraz yetişme ortamı dolayısıyla tabii olarak biraz da, derneğin imkanlarından yararlanmanın verdiği zorunlulukla kendini derneğin bakış açısına ve amacına bağımlı kılıyordu. Dolayısıyla bu bakış açısını teyid eden, yetiştiren, zenginleştiren ama asla değiştirmeyen bir çalışma yapıyordu. Ancak böyle yaptığı eserleri basılıyor ve halk tarafından kabul görüp alkışlanması sağlanıyordu. Aksi bir tavır gösteren araştırmacının eseri basılmadığı gibi, kendisi de unutulmaya terk ediliyordu. Mesela İslam'a oldukça sıcak bir yakınlık duyan William Hitson adındaki bir yazar, bu ilgisinin bedelini Cambridge'den ihraç edilerek ödedi. Bu büyük yaptırım gücü taşıyan bir tavidir. Ve tek doğrultuda bilginin çoğalmasını, zenginleşmesini ve tekrar ede ede güç kazanmasını sağlar ki, Oryantalizm de, bu gücün dilidir. (Bu Asya derneğinin tavrı doğaldır. Mesela Lions Kulüp bursuyla, İslam'ı bu ülkede nasıl hakim kılarız? gibi bir araştırma yapılamaz herhalde).

Sömürgeciliğin keşif Kolu

19. yy'ın ortalarından itibaren sömürgecilikle oryantalizmin entegrasyonu oldukça artmıştır. Bu dönemde oryantalizm sömürgecilğe hem yeni ufuklar açan hem ülkeleri sömürüye hazır hale getirecek bilgiyi sağlayan ve sömürü aşamasında yardımcı olan bir fonksiyon icra etmiştir. Bu yüzyıl Batı'nın Doğu'da yeni ülkeler fethettiği, yeni koloniler elde ettiği bir zaman dilimidir. Daha çok İslam topluluklarından oluşan bu insanları, bu halkları yönetmek ve denetim altına alabilmek için bilgiye ihtiyaç vardı. Bilhassa İslam toplulukları için bu gerekli idi. Çünkü müslümanlar sömürüye herhangi bir başka toplumdan çok daha fazla direniyorlardı. Bu direnişin kırılması, bu müslüman halklara baş eğdirilmesi, bunun daha risksiz yollardan yapılabilmesi için oryantalistin bilgisine ihtiyaç vardı. Oryantalist de bu bilgiyi esirgemedi doğru-

su. **Hollanda emperyalizminin Endonezya'da yerleşmesine fiili ve fikrî katkılarda bulunan Sinoc Hurgeroje;** yöneticilerinin dikkatini müslümanların politik ve dinî inançlarının, uluslararası ilişkiler açısından taşıdığı tehlikeye çekiyordu. Daha önemlisini **Buron Charls de Voks** adlı Fransız oryantalist söylüyor ve yöneticilere rehberlik ediyordu. Şöyle diyor Voks: **'Etnik ve politik bölünmeleri kullanmak suretiyle, İslam dünyası'nı parçalamalı, manevî birliklerini kırmak için çaba sarfedilmelidir.'** Ve ekliyor Baron: **"Bir taraftan milliyetçilik duygularını canlandırma, diğer taraftan da farklı milletler arasındaki cemaat duygusunu zayıflatmak için ayrılıkları vurgulayalım. Tek kelimeyle İslam'ı parçalayalım ki, hiçbir zaman İslam, büyük uyanışlara kaynaklık teşkil etmesin."**

(Bunun örneklerini çoğaltmak mümkün. Ancak ben bu fikirler ışığında Ortadoğu İslam Coğrafyasının nasıl parçalandığının hatırlanmasını istiyorum. Bir de 1979'da İslam İnkılabının zaferi karşısında, kendileri müslüman bile olmayan yerli ve yabancı bir sürü yazar, çizer ve düşünürün(!) İslam'ın iç meseleleri ile ilgili Şii-Sünni; iyi İslam-kötü İslam ve benzeri ayrımların yukarıdaki bağlamda hatırlanmasının açıklayıcı olacağını umuyorum).

19. yy. oryantalizminin bir önemli özelliği de artık çerçevesi çizilmiş, kristalize edilmiş birtakım kavramlara sahip oluşudur. Tescilli yapılmış bu kavramlardan bazıları şunlardır: **"Şehvet düşkünlüğü"; "Doğu despotizmi"; "Doğu barbarlığı"; "Sapık Zihniyet"; "Kendi kendini yönetememe..."** Bunlar Doğu'ya o kadar mal edilmişti ki, Doğu kelimesini duyan herhangi bir Batılı'nın zihninde hemen hemen bu kavramların hepsi birden canlanıyordu. Ve oryantalizm bu kavramları belli Doğulular, belli uluslar, belli insanlar için değil, Doğu kategorisine kattığı insanların tamamı için kullanıyordu. Bunun istisnası yoktu. Bu tavrı, oryantalist geleneğin, Batı zihninde nasıl hegemonya kurduğunun, onun bilinçaltını nasıl oluşturduğunun bir göstergesidir.

Tabii bu literatür aynı zamanda bir şeyi daha içeriyordu: **"Doğu öyledir, ama Batı asla öyle değildir."** Yani bir Batılı; **"Doğu'lu despottur, zalimdir, çocuktur, idare edilmeye muhtaçtır."** nitelemelerini yaptığında örtülü bir şekilde **"biz böyle değiliz"**, demektedir aynı zamanda. Bu çift taraflı işleyen bir mekanizmadır. Birini alçaltırken kendiliğinden diğerini yükseltir.

Yay. Haz: Abdi KESKİNSOY

Not: Önümüzdeki sayıda seminerin "Çağdaş Oryantalizm" bölümünü yayınlayacağız.

DİNLERDE AİLE VE FEMİNİST YAKLAŞIMLAR II

Abdurrahman ASLAN

Vakfımızın merkezindeki 25.4.1992 tarihli seminerinden aktarılmıştır.

Daha önceki konuşmamız dinlerde aile modeli sorunu üzerinde idi. Demıştik ki, dinlerde aile modeli var mıdır? Böyle bir aile modeli geliştirilebilir mi? Şu anda yaşamakta olduğumuz aile modeli gerçekten dine uygun mudur? Ya da müslüman cemaat ve ümmet için sağlıklı mıdır? Ben yine bu noktadan hareketle özellikle geçen konuşmamızda pek değinmediğimiz ve bugün yaşadığımız modern aile meselesine değinmek istiyorum. Niçin buna karşı çıkıyoruz? Ve ya-
hutta niçin benimsiyoruz? Biz müslümanlar herşeyin doğal olduğunu, yani ailenin Âdem ile Havva'dan itibaren sağlıklı bir şekilde değişerek bugüne geldiğini düşünüyoruz. Zannediyorum ki yanılıyorz. Modern aile bizim bildiğimiz ikibin yıllık tarihin belli bir döneminde ortaya çıkmaktadır. Deyim yerindeyse o yeni bir icattır. Yani Adem ile gelen bir şey değil. İşte o aile ile modern aile arasındaki farklara değinmeye çalışacağım.

İnsanların oluşturduğu toplumda insan yeni çağa birlikte kendisini yıkarak yeniden inşa etti. Bu inşa önce düşünce alanında meydana geliyor. Sonra kendisini o gözle görüyor, sonra toplumu ve daha sonrada fiziki dünyayı o şekilde yeniden inşa ediyor. O bakımdan ben bu duruma insanın bireyselleşmesi diyorum. (Bireyle insan arasındaki ilişkinin oldukça farklı olduğuna değineceğiz.)

Tarihte iki türlü insan tipiyle karşı karşıya geliyoruz. Biri bireyselleşmiş insan, diğeri de sürünün kopmaz bir parçası olmuş insan. Deyim yerindeyse sürü insan, birey insan. Oysa dinler gönderdikleri kitaplarla birlikte -İmam Humeyni'nin de dediği gibi- insanı insan yapmak için Peygamberler gönderiyor. O bakımdan kişisel düşünceme göre insan bu ikisi arasında varlıktır. İdeal olan da budur. Bu merkezin sağına ve soluna gidildiği zaman sürü veya birey olunuyor. Bu dinlerin istediği insan tipi değildir.

Toplumu meydana getiren insanın aradığı özelliklerden birisi içinde yaşadığı toplumun ona vermiş olduğu güven duygusudur. Tabiki insan bu güvenliği ilk olarak içinde yaşadığı ailede arıyor ve buluyor. C.Lasch'in de dediği gibi aile; "Gerçekten içinde yaşadığımız 20. yüzyılın kalbsiz dünyasında insanın sığınabileceği bir limandır artık."

Modern Ailenin Doğurduğu Problemler

Önceki konuşmamızda şöyle bir soru sormuştuk. Ailede yapısal bir sorunla mı karşı karşıyayız? Bu aile modeli bizatihi yapısı gereği mi problem üretmektedir? Modern aileyle ilişkin olarak yapısal sorunla karşı karşıya olduğumuzu söylemiştik. Modern aile derken "çekirdek aileyi" kastettiğimi belirtmek isterim.

Bu ailede problemin birisi demografik. Yani bu aile mo-

deliyle genelde toplumda nüfus artışı olmuyor. Çocuk sayısı genelde iki ile sınırlandırılmıştır. O bakımdan biz bunun ümmete uygun olmadığını bu noktada söylemek istiyoruz.

Sonra bu aile modelinin ürettiği "ben-merkezli" insanti-pi dışardan gelecek tehlikelere karşı kendisini fazla koruyamamaktadır. Çekirdek aile modeli siyasal rejimden gelecek her türlü yönlendirmeye açıktır.

Yine akrabalık ilişkilerini gözetmediğinden dolayı bu aile yapısının "yakınlık kültürü"nü üretmediğini görmekteyiz. Oysa güvenliği ve ilişkilerinin sağlamlığı açısından yakınlık kültürünün toplum için önemli olduğuna inanıyorum. Dolayısıyla bu yakınlık kültürünün olmaması bireyi devlete ve mevcut kurumlara karşı güçsüz kılmaktadır. Birey burada etken olmaktan çok edilgen duruma düşmüştür. İnsanın birey haline gelmesi modern devletin arzu ettiği bir şeydir. Özellikle müslüman kişiliğinin oluşturulmasında bu noktaların göz önüne alınması gerektiğini düşünüyorum.

Dini Aile-Modern Aile Çelişkisi

Dinin aileye ilişkin değerler getirdiğini, çok açıktan vaz edilmemiş olsa bile az çok temel parametrelerini yakalayabileceğimiz aile modelini de getirdiğini söyleyebiliriz.

Bu getirdiği değerlerden birisi zinaya ilişkin olandır. Genelde zina bireysel bazda düşünülür. Ya da toplumun ahlaki değerlerinin çözülüşü olarak görülür. Kuşkusuz ki bu böyledir. Ama bu, yakın-orta gelecekle ilgili bir olaydır. Uzun gelecekte baktığımızda zinanın birinci dereceden tehdit ettiği özellikle aile kurumunun kendisidir. Eğer zina meşruiyet kazanıyorsa uzun vadede aileyi yok ediyor. O bakımdan çok sert cezalar getirilmiştir dinler tarafından.

İkinci olarak, yakın evliliklerinin sınırlandırılmasıdır. Bildiğimiz gibi Kur'an'da kimin kiminle evlenemeyeceği açık ve tartışılmaz bir şekilde açıklanmıştır.

Dinler endogamiyi yasaklamışlardır. Bu da dinlerin önerdiği aile modeli için temel bir parametre kabul edilebilir.

Modern aile dinlerin haram kıldığı bir iç evlenme sürecinde seyrediyor. Dinler bu konuyu hiç tartışmaya meydan vermeden açıkça yasaklamışlardır. Hz. Adem'in çocuklarının birbiri ile evlenmesinde Allah'ın takdirini görmek gerekir. O zaman insan neslinin çoğalması için bu gerekli olmuştur. Bu durumun ilk nesilden sonra toplumu çoğaltan, ileriye götüren bir şeyden çok; toplumu yıkan, perişan eden bir olguya dönüştüğünü vurgulamak gerekir.

Yine dinlerin getirdiği önemli bir değer de erkeğin birinci dereceden sorumlu olmasıdır. Erkeğe nasıl bir sorumluluk ve mevki verildiği tartışılabilir. Ancak biz buna "Erkek sorumlu bir aile modeli" diyebiliriz.

Modern aileyi dinlerin getirdiği aileden ayıran bir özellik de şudur: modern ailenin tek eşi özelliğine karşılık, dinlerin birden fazla eşle evlenme müstesnasını verdiklerini görüyoruz.

Dinler, çocuğun eğitiminden önce anne ve babayı sorumlu tutar. Oysa modern ailede eğitim okul dediğimiz kuruma devredilmiştir. Aile bu konuda kendisini sorumlu hissetmez. İnancımızın temel ilkeleri ailede çocuğa öğretilmek durumundadır. Modern ailede böyle bir sorumluluk yoktur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, dinler çok küçük yaşta anne ve babasını kaybeden yetim ve öksüz Muhammed'i koruyup büyüten geniş aile modelini salık vermektedirler.

Modern Ailenin Doğuşu ve Özellikleri

Şimdi modern aile meselesi nereden çıktı, sorusuna değinmek istiyorum. Yeniçağ başlarında kadın ve erkek birtakım nedenlerden dolayı kendilerini yeniden tanımladılar. Fakat bu tanımlama sırasında kullandıkları ölçü dünyevileşmiş değerlerle ilgili idi. Çünkü eşitlikten bahsediyordu yeniçağ. Ama bu eşitlik nasıl bir eşitlikti, belli değildi. Herkes eşitlik diyordu, çünkü bu grubun özelliği farklılıkları gözden uzak tutmaktı. Farklılıklar onu rahatsız ediyordu. Bu modern dönem rönesans-reform dediğimiz dönemle başlıyor. Bu dönemle birlikte bir sınıf ortaya çıkıyor, burjuva sınıfı. Bu sını kendinden önceki sınıfları (köylü sınıfı, aristokrasi sınıfı) beğenmiyordu. Çünkü bu yeni sınıf kentte doğup büyümüştü. Kenti o kurmuştu, ilişkileri de çok farklıydı. Üstelik de bu yeni sınıf çok çalışıyordu. Çalıştığının büyük bir kısmını soylulara veriyordu. Onun için nefret ettiği bir sınıf da soylu sınıf idi. Onun gözünde bu sınıf asalak, ahlaksız, dinsiz bir sınıftı. Dolayısıyla bu sınıf (Burjuva sınıfı) dünyayı yeniden yorumlama ihtiyacı duydu. Ama bu sınıfın önemli özelliği de maddi olana, dünyevi olana karşı, olağanüstü bir zaafı vardı.

İşte onsekizinci yüzyıl ile birlikte çekirdek ailenin de yavaş yavaş tarih sahnesine çıkıp oluşmaya başladığını göreceğiz.

Ahlaksal ölçülere ve değerlere sınır getirmeden ve hatta dinin bazı hükümlerini de yanımıza alarak yeni bir ekonomik sistem, yeni bir aile modeli geliştirebiliriz. Özellikle dinler bunlara çok müsaittirler. Zaaflarından mı? Haşa! Aksine güçlü olmalarından dolayıdır. İşte aile modelinde de dinlerin getirdiği birtakım değerlerle birlikte bunların alınıp kullanıldığını, yani meşrulaştırıldığını görüyoruz. Bu bir bakıma biyerden sonra dinin dine karşı mücadelesi olarak da ortaya çıkabilir. Dolayısıyla bu modern çağ ile birlikte bu dönemin insanı kendisiyle beraber aileyi de yeniden tanımlamak ihtiyacı duydu. Bu aile modelini oluştururken ister şekil olarak, ister muhteva olarak iki aile modelinden faydalandı. Bu aile modellerinden birisi Hz. Adem'in ailesi, diğeri ise Hz. İsa'nın ailesiydi.

Hz. Adem ailesine baktığımızda, Hz. Adem, Hz. Havva, Habil ve Kabil. Bugünkü modern aileye olağanüstü bir benzerlik vardır. (P.Aries)

Şimdi sekülerleştirilmiş bu aile modelinde (muhtevanın-

da da görüyoruz ki), çocukların birbiri ile, çocukların anne ve babayla ilişkilerinde bir farklılaşma söz konusu olmaktadır. O bakımdan bu aile modeliyle birlikte yeni bir duygusal, sevgi tanımı da yapmıştır burjuvazi. (M.Poster)

Bu burjuvazi sınıfı tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte bir de işçi sınıfı meydana getirdi. Bu işçi sınıfı ailesi ilk başta köylü ve aristokrasi sınıfıyla benzerlik gösteriyordu. Giderek bu işçi ailesi sınıfı da burjuvazi çekirdek ailesine benzeyecektir. (M.Poster)

Bu aile modeli tarihte ilk kez aile planlaması uygulamaya başladı. Bundan önceki hiçbir aile modelinde böyle bir olaya rastlanmıyor.

Dolayısıyla yine bildiğimiz tarih içinde belki ilk kez kadın ve annelik birbirinden ayrılmaya başlayacaktı. Tüketim kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte seks ile ilgili özgürlükte de bir paralellik gözlenir. Artık insanlar diğer ihtiyaçlarında olduğu gibi sekste de "ihtiyaç"tan çok "tüketim" olayını yaşamaktadır. Doğum kontrol araçlarının belirliliği seksin bir ihtiyaç olmasından çok bir tüketim olgusuna dönüşmesini sağlamıştır. Bu nedenle evlenen, seks yapan ama annelik ve babalığı yeniden üretemeyen aile tipiyle karşı karşıyayız. Biz buna anneliğin yada babalığın "fakirleştirilmesi" diyoruz. Anneliğin yeniden üretiminin; kültürel, ekonomik, mekansal, sosyal gibi tüm şartlarının çerçevesi üstünde düşünülme zamanının çoktan geldiğine inanmaktayız. Çünkü modernitenin atomize ettiği hayatta yeni bir cemaat oluşturmak aileden yola çıkılarak mümkün olabilir.

"Yuva"lardan Modern Evlere

Bu aile ile birlikte ev nasıldı? Çünkü bu ev problemdir başımıza. "Müslümanlar hanımlarını evlere kilitliyorlar" diyorlar. Oysa bu iftiradır bence. Biz istemedik. Ama bizi evlere hapsettiler. Nereden geldi bu bela?

Yakın zamanlara kadar ev, insanın sadece fiziki yapısını muhafaza eden bir sığınak değildi. Tersine ibadetin, beslenmenin, aileye ilişkin değerlerin, mahremiyetin üretildiği bir yapı yani yuvaydı. Ben burada zaman zaman iki şeye değinmek istiyorum: "Ev" ve "Yuva." Yuva bozulduğu zaman eve dönüşüyor. O ev de, artık bir otel odasından farkı olmayan bir yapı bence. Onun için yuva ile evi birbirinden ayırmak istiyorum. Ben inanıyorum ki modern dönemle birlikte tıpkı kadın ile anneliğin birbirinden ayrıldığı gibi ev ile yuva da birbirinden ayrıldılar.

18. yy.a kadar eve ilişkin mekanlar çeşitli ve farklı amaçlar için kullanılabilirdi. Hemen hemen bizde de böyleydi. Şunu söylemek istiyorum. Oda'da oturuyoruz. Sofrayı seriyorlar yemek odası oluyor. Onu kaldırıp döşekleri koyuyorlar oturma odası oluyor. Sonra da onları kaldırıp yatakları seriyorlar. Yatak odası oluyor. Yani burada mekânın çok amaçlı kullanımı söz konusu oluyor. Burada vurgulamak istediğim birşey de modern dönemle birlikte iki şeyi elden kaçırdık. Birisi mekânın çok amaçlı kullanımı, diğeri de zamanın farklı kullanımıdır. Yani zamanı biz bugün modernitenin dediği gibi kullanıyoruz. O bakımdan, ben bunun ümmet için

geçerli bir zaman kullanım kriteri olacağına inanmıyorum. Biz bu iki şeyi yeniden kazanmak mecburiyetindeyiz. Mekan kullanımı ve Zaman kullanımı. Fakat bu durum 18. yy. ile birlikte değişecekti. Oturma, yemek, yatak odaları, hatta yemeğin pişirildiği mutfak ile yemeğin yenildiği yer de birbirinden ayrılacaktı. Ancak geleneksel yapıda mutfak ve yemek odası birbirinden hiç ayrılmamıştır. Birbiri içine açılan odaların, şimdi artık kapıları koridorlarına açılacaktır. Bu aynı zamanda "hususî hayat" dediğimiz olayı doğuracaktır. Bu dönem hususî (özel) hayat anlayışının başlangıcıdır. Bu anlayış eski aile ve ev formunun kökten değişmesini sağlayacaktır.

Yine modern insanın gönüllü olarak cemaat hayatından kopmaya başladığını görüyoruz. Şimdi bu insan uyumasın kendisine ait bir odada, yemeğini bir masada ve kendisine ait bir tabakta gerçekleştirmeye başlayacaktır. Sonuçta din de onun kendisine ait, özel meselesi, vicdan işi olacaktır. Burada dikkat edilirse hep 'özel' kavramı var. Hususî odası var, hususî tabağı var, kendisine ait düşünceleri var. Din de onun için hususîdir. Bu arada ev de kendi içine kapanacaktır. Oysa bu dönemin bir öncesinde Ortaçağ ailesi içine kapanık değildir. Dışa daha çok açıktır. Ve böylece aile, çocuğu merkeze koyarak kendisini yapılandırır. Toplum ile kendisi arasına duvarlar koyarak, dairesine çekilmeye başlar. Sokak da, artık komşuların birbirini yaşattığı bir damar olmaktan çıkarak arabaların ve elektrik direklerinin sokağı olacaktır. Bugün yaşadığımız hayatın bir parçası olarak sokak gibi. Böylece modern mimarinin evlere hapsedtiği birey, kuşusuz kadın ve çocuğu öncelikle etkiler. Dışarıyla ilişki kurma arzusuna rağmen kendi ilişki ırma ağlarını kaybeden, yabancılaşan bireyin dışarı ile ilişkisini sağlayan üç kanal vardır. (Lewis Mumford'a göre) Bunlardan birincisi radyo, ikincisi televizyon, üçüncüsü de telefon'dur. Şimdi artık bunlarsız dış dünya ile iletişim kurmak mümkün olmadığından, evlerin kaçınılmaz ihtiyaçları olarak önümüze çıkmaktadırlar. Böylece ev de kendi başına bir tüketim unsuru olarak belirginleşmeye başlar.

Şimdi biz müslümanlar hapsediğimiz bu alanı sorgulamayı, onu aşmayı önümüze getirmekten çok, bu yapıyı veri olarak kabul edip belli yönleri, örneğin kanalları üzerinde tartışmak istiyoruz. Sorun bu kanallardan kurtulmakta değil, sorun bu kanalları meşru ve tek çıkar yol haline getiren yaşama biçimimiz ve dışarıya açılmamızı sağlayan ilişkilerimizin oluşturduğu nitelikte yatmaktadır. Kadının erkek gibi dışarıda çalışması da hiçbirşeyi değiştirmeyecektir. Tam tersine bu kanalların tümü ile meşru olmasını sağlar. Sizin dünyaya ilişkin olayları başı açık veya başı kapalı spikerden veya İslamî olan ya da olmayan televizyondan dinlemeniz sizi bu tutsaklıktan kurtaramaz. Bu mümkün değildir.

Bir Tüketim Ünitesi Olarak Modern Evler

Tekrar eve dönersek; artık bireye dönük ihtiyaçların, reklâmın yanında, evin de bir birey gibi tüketim ünitesi olarak önümüze çıktığını göreceğiz. Artık ev şöyle diyecektir

'Beni de döse; üşüyorum.' Evin ev olabilmesi için, reklamların ihtiyaç olarak sunduğu birçok şeyi tüketmesi gerekir. İçinde yaşarken bu mekanın her köşesi insanlar gibi giyindirilecek, yeniden şekillendirilecektir. Bu yuvanın eve dönüşmesi demektir. Neticede bu yeni materyaller eve yerleşirken, ev de içinde uyunan otele dönüşüyor. Ve bu arada iki fazlalığı dışarıya atar; yaşlıları ve çocukları. Birisi huzurevlerine, diğerleri de kreşlere gidiyor.

Ev giderek yeni üretilen aletlerle dolup teknolojiye olurken bu durum bugün müslüman hanımlarının gözünde zaman kazanma olarak algılanmaya başlanır. Aslında böyle bir yorum 19. yy.da da yapılıyordu. Teknoloji geliştikçe insanların zamanı olacaktı. Hatta, ne bileyim, her isteyen gidip balık tutacak, isteyen çalışacaktı. Çünkü işlerin büyük çoğunluğunu teknolojiye bırakmıştık. Oysa, görünen o ki, bugün teknoloji gelişirken zamanı olmayan telaşlı bir insan tipiyle karşı karşıyayız. Bu nedenle bu çeşit bol zaman ideolojisinin tuzağına düşmemek gerektiğini vurgulamak istiyorum. Evdeki bir makinenin ya da iş hayatındaki makinenin çalışması ile kazanılan boş zaman aslında bağımlılığı artırır bir boş zamandır. Siz o zaman içerisinde ancak tüketim toplumunun arzularının müsaadesi oranında istediğinizi yapabilirsiniz. Çünkü o boş zamanı siz üretmemişsinizdir. Sizin üstünde hakimiyet kurup, kullanabileceğiniz boş zamanı ancak siz üretebilirsiniz. Bu makinenin aracılığıyla mümkün değildir. Çünkü bu zamanın tüketilmesi ile ilgili prospektüsü (reçeteyi) yine kullandığınız makina yapmıştır.

Bir başka mesele de; modern dönemde zaman kullanılmaz, tüketilir. "Kullanma"; insanın biyolojik, bedensel ihtiyaçları ile ilgilidir. Ama "tüketmek" öyle değildir. Özellikle kitle iletişim araçları vasıtasıyla onların insanlara bir ihtiyaç olduğu aşlanmıştır. Fakat bu konu ile ilgili detaylı bilgi Eric Fromm'un 'Sahip olmak ya da olmak' gibi kitaplarında vardır. Burada önemli olan insanın yiyip içmesi değil, satın alma yolu ile kişiliğinin geliştiğini, toplumda eksikliğini attığını düşünmesidir. Tüketim gidermek kişiliğin bir parçası olmaktadır. Örneğin bazı burjuva üst tabaka kadınlarının boş zamanlarında alışverişe çıktıkları görülür. Bu durum tüketim toplumunun kültürel bir ögesidir. Tüketmek onun kişiliğini yüceltıyor, tatmin ediyor. Yani ihtiyacı yoktur. Organik olmak veya sosyal olmak. Giyiminden kuşamından tut da birçok şeyine kadar. Moda kavramı da böyle. Biz modaya karşı çıkmıyoruz. Moda bizim kaçınılmaz bir ihtiyacımız mıdır? Değildir. Ama alıyoruz. Bununla da ilgili.

Modern Ailede Çocuk Sorunu

Birde çocukla ilgili birkaç söz söylemek istiyoruz. Dedik ki çocuğu merkeze alarak yeni bir aile oluşturmaya başlayan bu modern dönem, yeni sevgi ilişkilerini de üretir. Yine (M. Poster'e göre) bu ailenin çocuk yetiştirme yöntemleri, daha önceki aile şekillerinden kesin olarak ayrılır. Çocuğu kundaklamak şimdi söz konusu değildir. Sürekli ilgi ve çok özenli temizlik, kuraldır. Bu dönemde çocukluk yeniden değerlendirilecek ve tanımlanacaktır. Bu da çok önemli bir

olaydır. Çünkü yine (P. Aries'e göre) Ortaçağ toplumunda çocuklarla ilgili bir fikir mevcut değildir. Ama bu çocuğun ihmal edildiği, kenara itildiği anlamına gelmez. Elbette onlar da çocuklarını seviyorlardı. Ama Ortaçağ dönemi çocukluğunun da kendisine ait bir dünyası, kavramı olduğunu kabul etmiyordu. Çocuk anneye olan ilgisi ve bağımlılığından kurtulur kurtulmaz hemen büyüklerin dünyasına giriyordu. Dikkat edilirse modern dönemde bir çocukluk dönemi kabul ederiz. Ortaçağda ise çocuğun anneye bağımlılığı bitti mi (3 veya 4 yaş) hemen büyüklerin dünyasına geçiyor. O bakımdan toplumun, sosyal hayatın bütün kesimlerinde çocuğu görmek mümkün. Değişimi yakalamak açısından hep akılda tutulmalıdır.

İlk değişiklik çocuğun elbiselerinde kendisini gösterir. Artık çocuğun kendisine ait özel modelleri olan elbiseleri vardır. Büyüklerin giydiklerinden farklı modeller. Çocuğa ilişkin giyim kuşam bugün bile büyüklerden pahalıdır. Bu aile modelinde çocuk piramidin başıdır. Artık aile önceliğini çocuğa vermiştir. Çocuğun bu şekilde yeniden değerlendirilmesi ve tanımlanması aile içinde belirginleşirken aile dışındaki da kilise tarafından ona bir tanım getirilmeye çalışılır. Kilise, çocuğu korunmaya muhtaç, yeniden şekillendirebilecek, Allah'ın yarattığı kırılgan, nazik varlıklar olarak kabul eder Şuna dikkat çekme istiyorum. Çocuk reforme edilebilir. Bu çok önemlidir. Bu yeniden çocuğun inşa etme hakkını birilerine vermektir. Ve dini bir kaynaktan gelmektedir. Oysa biz müslüman olarak, çocuğu şekillendirmeden öte ona verdiğimiz islami eğitimle onun fitri yapısına bir iki tuğla daha koyduğumuzu düşünürüz. Böylece çocuğun reformasyonu başlayacaktır. Böylece ailenin çocuğa ilişkin zihniyeti değişikçe ailenin kendisi de değişime uğrayacaktır.

Artık günümüzün dünyasında çocuk iki alanı ilgilendiren bir nesnedir. Bu alanlardan biri planlamadır. Çocuk dünyaya getirilmeden önce planlanır. Günümüzde de dikkat edilirse "aile planlaması" denmektedir. İkinci alan ise tasarımı yani dizaynın alanına ilişkindir. Bu alanda da çocuk hedeflerini Modern devletin belirlediği; anne ve baba'nın arzu edip de olamadıkları bir kariyeri elde etmesi için hazırlanır. Çocuk önce planlanıyor, sonra dizayn ediliyor. Bu aslında geliştirilmeye muhtaç ilkel bir makinanın eğitimi sayesinde evriminin sağlanması olarakta görülebilir. Sonuçta çocuk öğretmen ve annesinin ortak yapımı haline dönüşür. Amacı onu başarılı yapmaktır. Ve onun kriterleri modern toplumda bellidir. Öğretmenin işbirliği ile yarının dehaları yetiştirilmeye başlanır. Müslümanları soruyorsanız onlarda yarının Müslüman Einstein'larını yetiştirmeye çalışıyorlar. Yani planlama ve tasarım müslümanlar içinde sözkonusudur. Müslümanlar kentleştikçe ve maddi bakımdan durumları değişikçe yani sınıf değiştirmeye başladıklarında bir çocuktan tasarlanmış bir insan oluşturmanın gizli ve derin zevkini hanımlarımızla birlikte hep tatmaya başlarız. Müslüman yoksul kesim ise çocuklarını Kur'an kurslarında mümin ama müslüman doktor ya da mühendis değil, olarak yetiştirmek çabısındadır. Belki de bu gelenekten moderniteye karşı duyulan kinin hâla devam et-

tiğini gösteren bir delil olmak durumundadır. Bu sınıf değiştirme ile birlikte çocuk katılmakta olduğu bir faaliyetten dışına koşturmak zorunda kalacaktır. Bunun kolaylaştırma yolu hanımlara bir ehliyet ve araba almakla sonuçlanacaktır. Diyeceksiniz ki bu Amerikan düşüdü. Müslümanların böyle bir düşü görmeye hakları yok mudur?

Dede-Torun İlişkisi

Sonuç olarak çocuğu öneleyen modern ailede, çocuğun kendisi, genelde anne ve babaya bağlı kalmaktadır. Bunlardan herhangi birisinin ölümü ya da ikisinin ölümü halinde çocuk kötü bir duruma düşebilir. Büyük oranda böyle durumlar çocukların geleceklerini tehlikeye sokmaktadırlar. Diğer yönden geniş aile yapılarında çocukların değilde yaşlıların öncelenmekte olduklarını görmekteyiz. Burda aile oryantasyonunu yaşlılara göre ayarlamıştır. Çocukları bu kutbun diğer ucudur. Yani aile yapısı çocuk merkezli değildir. İlişkilerinde ve tercihlerinde yaşlıları gözetten bir yapı olarak görülmektedir. Günümüzde denge çocuklardan yana kaymaktadır. Çocuğun talepleri geri çevrilemez. Ve ertelenemez talepler olarak görülmektedir. Doğrusu bu tüketim toplumunun taleplerine de çok uygun düşmektedir. Resulullah'ın bir sözünde iki insanın çok iyi anlaşığı vurgulanır. biri "dede" diğeri de "torun". Bir ayette de; yaşlandıktan sonra tekrar çocukluğa dönmek Allah'ın ayetlerinden olduğu vurgulanır. Bir çocuk biri de çocuklaşmış yaşlının iki diyalogu, iki yüz yüze geliş, iki sevgi yumağının da kucaklaşmasıdır da aynı zamanda. Öyle olacak ki o ailelerde yaşlılar, yaşlılığı hiç tatmazlar. Çocuklar da onların tecrübesi ışığında çocukluklarının tadına varırlar. Modern aile de böyle bir olay yoktur. Aynı zamanda geniş aile yapıları kendi başlarına eğitim kurumları olarak ta ortaya çıkarlar. Böyle kurumlarda bireyselleşme yoktur, kurumlarda bireyselleşmeyi sevmezler. Her ne kadar bu kurumlarda insanlara belli görevler ve statüler verilmiş olsa bile biz bugün bunları özgürlüğümüzü kısıtlayıcı ve kişiliğimizin gelişmesini engelleyici olarak algılamaktayız. Ama ben işin böyle olduğunu zannetmiyorum. Ve bu ailenin fertleri kendi imkanları oranında veya kendilerine verilmiş statüleri içinde ailede katılımcı olmak mecburiyetindedirler. Bu katılım aynı zamanda da bir öğrenim sürecidir. Çünkü bu aile yapısında yaşamak ve öğrenmek aynı şeydir. Daha öğrenmek ve yaşamının birbirinden ayrılmadığı bir aile modelidir geniş aile. Ama çekirdek aile de bu iki olgu iki ayrı kurumun görevi olarak ortaya çıkar. Hatırlarsanız bu aile modelinde çocuğun eğitiminin okula devredildiğini söylemiştik.

Biz burada dinlerin getirdiği belli bir aile modelinden çok, bugün üretime katkıdabulduğumuz modern/çekirdek ailenin iyi veya tercih edilen bir aile modeli olamayacağını gücümüzün yettiğince izaha çalıştık. Herşeye İslami bir kılıf giydirerek hayatımıza sokmaya çalıştığımız unsurlardan kurtulmanın yollarını ve imkanlarını araştırmaya çalışırken daha sahih sonuçlara varabileceğimize inanmaktayız. Başa dönerek dinlerin, zihinlerin istediği kesinlikte olmasa bile referans noktaları verilmiş bir aile modeli getirdiğini söyleyebi-

liriz. Burada anne ve babayı ve yaşlıları gözetmede erkeğin sorumlu tutulduğu bir yapı söz konusudur. Akrabalık bağlarının gözetilmesi ise modern ailenin hiç sevmeyişi çok farklı "oturma biçimleri" doğurmuştur. Bu yapılar aileden uzaklaşan birey için güvenlik imkanı sağlar. Bu akrabalık ilişkileri güçlü bir bağlılık kültürünü üretecektir. Evinden iki-üç ay uzaklaşan insanın eşini bırakabileceği bir yer araması ve bulamaması durumu önemli bir sorundur. Modern dönemde bu sorun çözümsüz kalmaktadır. Biz anne ve babamızı getirmek durumunda kalıyoruz. Akrabalık ilişkileri bize bu sorunu hissettirmeyecek ve daha kolay çözümünü sağlayacaktır. Bu ailede yaşlılara ve çocuklara da yeteri kadar yer vardır.

Kadının Konumu

Kadının konumuna gelince, bu konuda da kesin ölçüler konulmamasına karşılık ayet evlerin karargah edinilmesini istemektedir. Elbette erkek kadına yardım edecektir. Kadında erkeğe zaman zaman yardım edecektir. Biz buna "geçirgenlik" diyoruz. Ama bunun devamlı bir rol olarak benimsemesinin problem yaratacağını vurgulamak istiyorum. Eğer erkeğe verilen rızık arama görevi, kapitalizm tarafından salt ekonomik bir faaliyete indirgenmeseydi kadın, kendisine verilen alanın ev olduğunu kolayca kabul edebilirdi. Ama biz bugün erkeğin dışarıdaki faaliyetini bir rızık arama faaliyetinden çok kapitalizmin mantığı ile algılıyoruz. Bence rızık arama aşkın (ilahî) bir boyutu içerdiği için önemlidir. Onun için üzerinde duruyoruz. Bugün 'dışarı' oldukça cazip, ev de buna karşı hapsedici gözükmektedir. Bir de modern zamanlarda 'içeri' ve 'dışarı' sorunu çıktı. Oysa hiç bir zaman için insanlığın yaşamında 'dışarı' bu kadar önemli değildi tarihsel dönemlerde. Ne zaman cazip olmuştu. Kanıma göre toplumların çözülmeye başladığı dönemlerde kentlerin özellikle başkentlerin dışarıya cazibeli oluyor. İnsanlar evlerini terk ediyorlar. Bunun tipik örneği Pompe idi. M. Ö. 97'de galibe yanardağ külleri ile kapanıyor bu şehir. Bu şehirde insanların kaldıkları evlerle alışveriş merkezleri içiçe. O bakımdan iklim nedeniyle olsa gerek günün dörtte üçünü toplum dışarıda geçiriyor. Evleri bir otel gibi kullanıyorlar. Pompeide bu dönemde ahlaki bozuklukta doruğa çıkmıştır.

Kanıma dinler cinsiyete göre rol biçmişlerdir insanlara. Bu rolleri kesin olarak tüketmek modernitenin istediği bir şeydir. Üniversite eğitimi ile cinsiyetten bağımsız roller ve mesleklerin sağlanmasına karşılık eğitimin niteliği ile birlikte sağladığı mesleğin hangisi olursa olsun kendisinin de sorgulamasını teklif ediyoruz. Dinlerin ise cinsiyetten bağımsız bir meslek kabul etiklerine inanmıyorum. Buradan üniversite okumayalım anlamı çıkarılmamalı. Burada sadece insanın temel işlevinin cinsiyetinden ve rolünden ayrıştırılmaması gerektiğini vurgulamak istiyorum. Bugün eğer bir kadın evinde oturuyor, emeğini bu yapı içinde harcıyorsa modernizm yalnız onun emeğini değil, ama aynı zamanda kendisini de hor görüp aşağılamaktadır. Bugün televizyonda bir kadına kendinizi tanıttırmışınız denildiğinde sanki sırtında Ağrı dağı

taşıyor gibi eziliyor, büzülüyor, usulca, kısaca "ev kadınıym" diyor. Niye bu hale geldi? Niye ev kadını olmak, öyle utandırıcı, eziklik yapıcı bir hale geldi. Bence bunun üzerinde durmak gerekir. Ev niye bu kadar insanı, hanımlarımızı alçalttı. Tabii ki hanımlarla ilgili değil bu, bu durum kültür, yaşama biçimi ile ilgili bir şey.

Bir de evin ve anneliğin yeniden üretilmesi üzerinde durmalıyız. Bugün yüksek tahsil yapmış, pozitivist bir eğitimden geçmiş müslüman hanımların emeklerini evde harcamaları onlara pek uygun gelmemektedir. Bir hizmet sektöründe ve rasyonel bir tarzda emek harcamayı akla daha uygun bulmaktadırlar. Bu eğitimin getirdiği bir olaydır. Yani illâda aybaşında belli bir maaşın karşılığında; yaptığı iş bellidir, ürettiği bellidir. Ama ev de siz ürettiğinizi, sarf ettiğinizi emeğinizi böyle ifade edemezsiniz. Yani anneliğin çocuğuna verdiği sevgiyi siz teraziye koyup tartamazsınız. Ama bunlarda hayatı, hayat yapan temel parametrelerdir. Ve modern hayat insanın bu duygu yönünü bir kenara fırlattı, anlamsız buldu. Bence bunlar önemlidir. Modern insanın unuttuğu bu yönü yeniden hayata geçirmek durumundayız. Çünkü ev işleri rasyonel bir şekilde kavranacak ve emek harcanacak, ilişkilerin olmadığı bir mekandır. Öte yandan toplumsal alanda bugün modernitenin özelliği olarak, farklılıkları reddeden dolayısıyla cinsiyet özelliklerini de reddeden, böylece bir cinsiyetsizlik kültürü üretmek cinsler arasındaki eşitliği sağlamak düşünüyor. Televizyonların lastik reklamlarında kadını seks unsuru olarak kullanmalarına rağmen, modern kültür cinsiyeti reddeden bir kültürdür. Eğer insanın iki türü, kadın ve erkek arasında eşitliği sağlamak istiyorsa, o cinsiyetlerini görmemek durumundadır. İnsanların cinsiyetlerini dikkate alarak modern anlamda bir eşitlik üretilmesi mümkün değildir. Ve dinlerde farklı bir eşitlik kavramı getirmişlerdir. Kur'an zaman zaman erkek ve kadına ortak hitap etmiş zaman zaman ikisinin ismini beraber kullanmış; zaman zaman da sadece birisine hitap etmiştir. Modern kültür farklılıkları sevmemektedir. Bu biyolojik temelli cinsiyeti reddeden dünyada şimdi kadın bir bakıma, kendi fitri benliğini, yeni cinsiyetini dikkate sunmak arzusu içinde gözükmektedir. Kadın kendisini açık saçık hale getirerek bunu ifade etmeye çalışmaktadır. Fakat bunun bir tehlikeli yönü de biz müslümanları gelecekte beklemektedir. Olur ki bizim müslüman hanımlarımızda kendi kapalılıklarını öne çıkartarak böyle bir eyleme girişmemiş olsunlar. Genelde tahsil yapmış kızlarımız çarşafa karşı tavır koymaktadırlar. Bence çarşaf böyle bir durumda bu durumu önleyebilecek bir yapıdır. Ve modaya ilişkin beklentilerini boşa çıkartacak ta bir yapıdır. Siz çarşafın şeklini değil sadece rengini değiştirebilirsiniz. Bu ise tüketim toplumunun pek sevdiği bir şey değildir. Sonuç olarak bugün müslüman kadınların giriştikleri her faaliyet ve taleplerinin büyük çoğunluğunda islami bir etkinlik ürettiklerini zannetmelerine karşılık aslında ve son çözümde modern kimliği ürettiklerini görmekteyiz.

Yay. Haz. T.Ünal ÖZTÜRK

İSMET ÖZEL:

"ÖLÜYORUZ, DEMEK Kİ YAŞANILACAK"

Hürriyet Gazetesi'nden Nuriye Akman'ın değerli şair ve düşünür İsmet Özel'le yaptığı röportajdan bölümler sunuyoruz:

* Bir şiliriniz "bana soru sor artık/beni kurtarma, konuştur/ beni yaz geceleri patlayan sağanaklara bağışla" diyor. Size ne sorulmasını isterdiniz?

- Sorunun konusu değil soru sorabilecek endişelere sahip olmak önemli. İnsanın insanla ilişkisinde karşısındaki nesne olmaktan kurtarması lazım. Sağlıklı, verimli bir ilişki ancak soruyla kurtulur. İnsan olmayan yaratıklarla ilişkimizde soru sormayız. Belki komut veririz, istekte bulunuruz, yardım isteriz. Ama insan-insan ilişkisinde ancak soru sorulursa insanlık öne çıkar.

* "Masalların en kötüsü kendimiz hakkındaki masaldır. Herkes kendi masalını yıkmalıdır" diye bir çağrınız var. Bağlandığınız görüş de bir masal değil mi?

- Bir gün yağmur yağmaya başladı-ğında Resulallah, yağmur damlalarının değmesi için başını açmış. Nedeni sorulunca yağmuru kastederek, "Onun Allah'la ahdi benimkinden daha taze" demiş. İnsanın yaratıcısıyla olan anlaşmasına uygun bir tazeliği yakalaması lazım. Bu her an yeniden yaratılıyor olmanın coşkusunu yaşamaktır. Ama biz masallarla örteriz bu tazeliği. Kabalaştırır, kötüleştirir ve aslında kendimizi eskitiriz. Önerim, her an yaratılıyor olmanın tazeliğine açılmak için bir şey yapmaktır. Bu da "Bugüne kadar bana söylenenlerin hepsi yanlış olabilir" duygusunu yaşayarak olur.

* Kendinizi, başkalarının masallarını da yıkmakla görevli sayıyor musunuz?

- Bana kalırsa ıspanak, koyun yetiştirilir ama insan yetiştirilmez. İnsan kendisi oluşur. Bu oluşum başka insanlara örneklik eder. Bu anlamda başka insanların masallarını yıkmak benim görevim değil

* "... söyleyin/aynada iskeleti-

ni/görmeye kadar varan/kaç kişi var şunun şurasında" Neden insanları aynada iskeletlerini görmeye çağırıyorsunuz?

- Aynada iskeletini görmesi, insanın kendi sonu için kaygılanması demek. Bu, "Sonunda hesap var" gibi basit bir mantık değildir. Sosyalist dünya görüşüne sahip olduğum zamana ait bir mısram var; "Ölüyoruz, demek ki yaşanılacak." Ölümümüz hayat içindir. Hayata katkı anlamında bir ölümün seçilebilmesi müthiş bir şeydir. Heidegger, şöyle diyor: "Yalnızca insanlar ölür, diğerleri telef olurlar." Dolayısıyla insan olmak telef olmaktan kurtulmaktır.

* "seni marifetli sanacaklardı/kalbini/rehnedebilseydin eğer." Demek size göre telef olmayışın yolu kalbin rehin bırakılmamasından geçiyor.

- İnsanların kalbi rehinde olduğu için basit günlük problemlerimizi çözemiyoruz. Aslında kalbinizi Allah'a rehnederseniz kurtulursunuz. İnsanın kalbini kendisine zenginlik vermeyecek nesnelere rehnemesi çürümeyi getiriyor.

* Bütün kavramları ters yüz eden bir üslubunuz var; "Doğru oturduğumuzda eğri konuşuyoruz" diyor-sunuz. Siz şimdi, doğru oturup eğri konuşan biri misiniz?

- Ben kesinlikle eğri oturuyorum ve doğru konuşmaya çalışıyorum. Çok genel geçer yargıları bile sorgulamak lazım. Sonunda onların doğruluğuna varsak bile. Bilgi bizim olsun, bize bitişik olsun istiyorum.

* "İnsanca yaşamak gerekli mi?" diye bir soruyu soracak kadar mı?

- İnsanca yaşamamanın anlamına varmak için, onun gününbirlik anlamını terk etmemiz gerekir. Hayatımızı kendimiz doldurmamız. Danton, cellata diyor ki: "Kafamı kopardıktan sonra halka gösterin. Gösterilmeye değer bir baştır."

* Şairleri yaşatan ütopyalarsa, İslama hep ütopya olarak kalacağına inandığınız için mi bağlanıyorsunuz?

- İslamı bir ütopya olarak görmüyorum. Ben ideal bir islam toplum düzeni olabileceği, olması gerektiği görüşünde değilim. İslamın insanlara faydası, an be an yaşanan bir şey olmasıdır.

* Sovyetler'in çöküşüyle, bazı beklentilerin aksine islam fundamentalizmi yerine, milliyetçilik ön plana çıktı. Bu, sizin için bir hayal kırıklığı oldu mu?

- İslam fundamentalizminin tekrar belirleyici olmayacağını şimdiden söyleyemeyiz. Bu elbette islam fundamentalizminin insanlık için bir çıkış noktası getirebileceğine inanıyorum. Yalnız kelimenin Türkçesini, yani "Temelcilik"i hatırlatmak istiyorum. Bir hayat biçimi, belli temellerden yükselmek zorunda. Fundamentalizmi reddetmek temelsizliğe oynamaktır.

* Tek temel, neden sizin anladığınız temel olsun?

- İletişim temeller arasında olur, temelsizlikle temel arasında değil. Temelimi temel alma zorunluluğunuz yok, ama siz de bana bir temel önermelisiniz. Bana göre, kainatı yaratan gücün koyduğu temelin esas alınmasından daha akla yakın bir yaklaşım bulunamaz.

* Ama siz ideal bir düzenin gerekli olmadığını söylemiştiniz de-min.

- Kuran'ın belli kalıplar içinde kalmış bir düzen sunduğunu kim söylemiş? İslami yaklaşım open-ended, ucu açık bir yaklaşımdır. Şimdiden şemayı çizip, kalıbı döküp insanları ona göre biçimlendirmek islami olmaz. Hayat içindeki oluşumları hesaba katarak, bütün birikimi, hedefleri gözönüne alarak yapılacak bir şeydir bu. Hiçkimse bizi peşinen çizilmiş sınırlara zorlamamalıdır.

Hürriyet 5.7.92

Kur'anî Kavramlar III

DİN - İSLÂM - ŞERİAT

Mustafa AYDIN

DİN:

Sözlükte din:

a) Hüküm, hesap, yargı, kanun,

b) Şeriat, yol ve adet,

c) İtaat etmek, ibadet etmek anlamlarına gelmektedir.

Yaklaşık 85 yerde geçen din kelimesini Kur'an-ı Kerim (terim olarak hemen bu üç anlam grubunda da kullanılmaktadır. Bu anlamlar da genel olarak belli bir kavramda toplanabilir: nizam, sosyal/ahlâki düzen. Bu anlam, kâinattaki fiziksel/nesnel düzenin karşısıdır. Yani din sırf insanla ilgili bir ahlâk yasasıdır, birlikte bütünlük ilkesidir. Gerçekten de Kur'an'da sosyal düzenle dinî birlik birbirlerine paralel kavramlar olarak ifade edilmişlerdir. "Ortak koşanlar dinlerini parçaladılar ve bölük bölük oldular" (Rûm/32) ayeti bunun en açık örneklerinden birisidir.

Demek din, kişisel ve sosyal hayatta izlenen yoldur. Tarih boyunca da bütün toplumların bir düzeni (dini) olmuştur. Buna göre pek çok din (sosyal düzen) vardır, ancak Allah'ın meşru ve geçerli saydığı tek din vardır: kendi gönderdiği İslâm.

Kur'an'a göre dinin en temel vasfı "düzen", ferdi ve sosyal hayatı şekillendiren en temel görüş, kökten bir algılayış biçimidir. Böylesi bir yol Allah tarafından belirlendiği gibi toplumda belli teamüllerle veya otoriteler tarafından ortaya konulmuş olabilir. Gerçekten Kur'an Yusuf kıssasında Mısır sistemini "kralın dini" (Yusuf/176) olarak nitelendirmektedir. Bunun anlamı, kral tarafından belirlenmiş sosyal/ahlâki bir düzen demektir.

Ne var ki tarihi gelişimi içinde, pek çok kavramda olduğu gibi din kavramı da bu anlamını yitirmiş, sırf ruhani/mistik bir mana kazanmıştır. Bu tarihi anlayışa göre din, manevi-ruhani bir olgudur, genelde "dünyevi olan"ın karşısıdır. Yahudilik, Hristiyanlık, İslâm, animizm, totemizm, vb. dinin örnekleridir. Ancak İslâm düşünürleri bu kesiti "hak" ve "batıl" olarak iki kategoriye ayırmakla yetinmişler, konunun özü de gitlikçe ortadan kaybolmuştur.

Bu açıklama (ve özellikle sınıflama) genelde Kur'an'a göre doğru görünmesine rağmen, dini tanımlamadığı için bazı yanlışlıkların da sebebi olmuştur. Çünkü hak-batıl ayrımı, din diye keyfi olarak nitelendirilen sistemleri sınıflandırıyor. Halbuki Kur'an'a göre "düzen" ile tanımlanabilecek din'in kapsamı hem farklı hem de geniştir. Din genellikle arzeden, temelde bir inanış, düşünüş, algılayış biçimi, tarz ve kurallar ihtiva eden tüm ahlâki sistemlerdir. Buna göre kendini "din" ile adlandırmaktan kaçınan ve hatta onun karşısın-

da olduğunu iddia eden kapitalizm, komünizm, bazı yerlerde bir siyasal ilke olmaktan çıkıp bir devlet kültü (dini ayin ve tören) haline dönüşen laisizm birer dindirler.

İşin daha ilginç tarihi açıklamaya göre din olarak nitelendirilen ve insanın genel hayatının küçük bir parçasını ele alan bazı yönelişler, meselâ Tanrı'yı kalbî/vicdanî bir vakıa olarak algılayan mistisizm; sırf teorik/ontolojik bir yaklaşım olan ve hayatın en temel eğilimleri hakkında bir şey getirmeyen animizm (ruhçuluk), vb. gibi bazı mekanizmalar Kur'anî anlamda birer din değildirler.

Esasen din bir sosyal/ahlâki düzen bazında anlaşılmadığı zaman İslâm'ın tavır belirlemesi mümkün değildir. Çünkü burada din ile din olmayan mekanizmaların farklı düzlemlerindeki ilişkilerinden söz edilmiş olur. Buna göre de, meselâ spiritüalizm (ruhçuluk, cincilik, vb.) İslâm'a aynı cephede din olarak yerini alırken, sosyal bir düzen olan liberalizm din karşısı dünyevi bir sistem olarak anlaşılmaktadır. O zaman da (meselâ) liberalizmle İslâm'ın çakışma ya da çatışmasından söz etmek anlamsızlaşmaktadır. çünkü ikisinin arasındaki fark; yalnız (iki ayrı din olarak muhtevalarında değil), sahaları ayrı olmaktadır. Yani birisi sırf ruhani/uhrevi, diğeri ise maddî/dünyevi birer sistem olmaktadır. Halbuki Kur'an'ın tanımına göre ikisi de birer din/sosyal düzendirler, farkları da formel biçimlerinde değil, içeriklerindedir.

Demek ki Kur'an'a göre pek çok din vardır. Ancak Allah'ın geçerli saydığı tek din vardır, o da İslâmdır (Âl-i İmran/19). Din koyma (yani en temel sosyal ahlâki ilkeleri belirleme) Onun hakkıdır, bu onun ilâhlığının bir gereğidir. Din koymaya (ahlâk yasaları vazetmeye) kalkışmak onun hakkına saygısızlıktır. Bir ayette belirtildiği gibi o, hikmetin (şünetullah'ın; nesnel varlığı determine eden yasaların) sahibi olduğu gibi hüküm sahibidir de (Zuhruf/84). İşte din Allah'ın hükmünün bir gereğidir.

Kur'an'a göre din, öncelikle dünyevi bir düzendir, uhrevi bir mekanizma değildir. Ancak bu sosyal/ahlâki düzenin muhasebesi ahirette olacaktır. Onun için de din işlerinin (dünyadaki ahlâki davranışların) hesabının görüldüğü öbür dünyaya "din günü" (Fatıha/3) denilmiştir. Bu günün yegâne sahibi Allah'tır. Esasen Allah inancı, ona dayalı din (ahlâki hayat) ve muhasebe günü (ahiret), İslâm tevhidinin birbirinden kopmayan üç temel rüknüdür. İşin mantığı da budur: Din günü Allah'ın olduğuna göre dünyadaki din de onun olmalıdır. Zaten ondan başkasını kabul etmeyeceğini bildirmektedir (Maide/3). Ancak unutulmamalıdır ki bu din ahiret safahatını düzenleyip determine eden kurallar değildir. Din kuralları

dünya ile ilgilidir. Ahirette insanlardan ahlâki bir tavır beklenmemektedir. Tabir caizse Allah'ın dini bir mahkeme düzeni değildir, orada ne emir ve ne de yasaklar vardır.

Demek ki din, hayatın en temel noktalarını işaretleyen bir sistemdir. Hükmi çerçeve ile ilgilidir. Bazılarının sandığı gibi hikmeti ilgilendiren, yani nesnel yapıları işaretleyen prensipler değildir. Bunlar sünnetullah'a göre cereyan eden ama oluşumları sürekli değişiklik gösteren yapılardır ki bu noktalar aşağıda ele alınacak bazı kavramlarla daha açık hale gelecektir.

Allah'ın insanlara özel olarak seçip gönderdiği bir din vardır ki adı İslâm'dır. Şimdi de onu Kur'anî çerçevede açıklamaya çalışalım.

İSLÂM:

Arapça (s.l.m.) kökünden gelen bu kavram, Kur'an-ı Kerim'de selâm, teslim, islâm, müslim vb. gibi müştaklarıyla (çekimle türetilmiş halleriyle) yaklaşık 130 yerde geçmektedir. Allah'ın dininin (temel ahlâki/sosyal düzeninin) adı olarak İslâm 8 yerde kullanılmıştır.

İslâm, sözlük anlamı itibarıyla güvende olmak, güven vermek, teslim olmak, uymak, düzenli olmak, düzeni sağlamak, yasa-kanun, gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an-ı Kerim bu kavramı iki farklı anlamda kullanmıştır:

a) Sözlük anlamıyla, teslim olmak, uymak, itaat etmek.

b) Terim anlamıyla Allah'ın dini, bir başka deyişle Allah'ın sosyal/ahlâki düzeninin özel adı.

Birinci (yani sözlük anlamında) İslâm'ın manası daha geniştir. Çünkü genel yasa/kanun/düzen, teslim olmak, uymak, itaat etmek anlamlarında İslâm yalnız sosyal/ahlâki düzeni (bir başka deyişle dini) değil, fiziki mekanizmayı da içine alır. Yani bu manada bütün varlıklar Allah'ın iradesine teslim olmuşlar, Kur'an'ın ifadesiyle "Allah'ın yarattığı kanuna uymuşlardır" (Rûm/30), varlıklarını da belli yasalar çerçevesinde sürdürmektedirler. Kısacası İslâm Allah'ın bir yaratış ve yönetim düzenidir ki bu çerçevede bütün varlıklar ona uymuşlardır. Misal olarak söylemek gerekirse boşlukta bırakılan bir cisim herhangi bir kuvvet tatbik etmeksizin boşlukta kalamaz, ısıtılan cisim genleşmezlik edemez, vb.

"Allah'a özünü teslim etmek" (Bakara/112) ayeti yine söz konusu ettiğimiz sözlük anlamına bir örnektir. Bu konuda daha belirgin olan bir ayeti kerimede "Bedeviler 'inanıp (müslüman olduk)' diyorlar. De ki 'siz inanıp (müslüman) olmadınız, bilakis (zor görmek, çıkarırmak, vb. gibi bazı sebeplerdendolayı) teslim oldunuz" (Hucurat/14). Yani bir taş, Allah'ın koyduğu bir yasaya nasıl teslim olmuşsa siz de öylesine uydunuz (teslim oldunuz), onun ahlâki düzenini kavrayıp benimsemediniz.

Bu son ayeti kerime bizi aynı zamanda İslâm'ın ikinci (terim) anlamına, yani din/düzen manasına götürmektedir. Bu anlamda İslâm, Allah'ın dini, temel sosyal/ahlâki ilkeler bütünüdür. İnsan için, irade dışı, ister-istemez uyulan yasa-

lar değil, Allah'ın ilâhlığının bir sonucu olarak yalnız insanlar için gönderdiği ve iradi olarak uyulmasını istediği inanış ve en temel ahlâki eylem kalıplarını ihtiva eden bir düzendir. Kısaca Allah'ın dininin özel adıdır, ona uyan kimseye de müslüman adı verilmiştir (Kasas/53, Fussilet/33, vd.)

Din boyutunda da İslâm'ın dar ve geniş çerçevede iki anlamı vardır. Geniş çerçevede İslâm, insanlığın başından beri peygamberleri aracılığıyla gönderdiği sosyal/ahlâki düzenin (dinin) hepsidir. Yani buna göre İslâm, ilâhi kaynaklı din sürecinin genel adıdır. Vakıa Kur'an-ı Kerim'de, temel itibarıyla aynı olan Hz. Musa ve İsa'nın tebliğlerini Hz. Muhammed (S.A.)'in tebliğinden ayırıp Hz. İbrahim'de toplanan başka bir çizgide göstermek isteyen Yahudi ve Hristiyanlara karşı "İbrahim ne Yahudi ve ne de Hristiyandı, o bir müslümandı" (Âl-i İmran/67) buyrulmaktadır. Demek ki Allah'ın dininin adı başından beri İslâm'dır.

Din bazında ve dar çerçevede İslâm ise Allah'ın, peygamberi Hz. Muhammed (S.A.) aracılığıyla gönderdiği dindir. Bir başka deyişle genel İslâm sürecinin, Hz. Muhammed aracılığıyla teslim edilen son evrensel ünitesidir. Şu ayetler dar ve geniş iki çerçeveye de işaret etmektedir:

"Allah katında (geçerli) din İslâm'dır" (Âl-i İmran/19).

"Kimseden İslâm'dan başka bir din kabul edilmeyecektir" (Âl-i İmran/85).

"Bugün size dininizi olgunlaştırdım, nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğendim" (Maide/3).

Sonuç olarak, din sosyal/ahlâki düzendi, İslâm ise Allah'a ait olan ahlâk düzenidir. İkisi de düzen yörüngesinde birleşmektedir, ancak İslâm yalnız Allah'a ait olanı ifade etmektedir. "Allah'a ait olan düzen" çerçevesinde genelde İslâm, fiziki ve sosyal iki alanı da kapsıyorsa da daha belirgin olan manası (fiziki/hikmet değil) hüküm alanına ait yani ahlâki/sosyal olandır.

İslâm din olarak hem insanlık tarihi boyunca gönderilen ilâhi süreci kapsamakta, hem de son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in tebliğ ettiği inanç ve ahlâk ilkelerini kapsamaktadır. Kur'an-ı Kerim İslâm'ın ihtiva ettiği inanç ve ahlâki ilkeleri farklı kavramlarla anlatmaktadır. Meselâ bunlardan belli sayıdaki temel ahlâki ilkelere şeriat adını vermektedir. Yine temelde "düzen" yörüngesinde tanımlanması bakımından şeriat kavramını da hemen burada açıklamaya çalışacağız.

ŞERİAT:

Şeriat bir fonksiyon olarak İslâm'ı nitelendiren en önemli ve kapsamlı ama buna paralel olarak da en eksik anlaşılan kavramlardan birisidir.

Şeriat sözlükte yasa-kanun, genel anlamda din, kaynağa varılması gerekli hedefe götüren yol, anlamlarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim de bu terimi aşağı yukarı bu manaları kapsayacak şekilde 5 yerde kullanılmıştır. Meselâ "Biz

onları şeriaten (yoldan) çıkmalarından ötürü öyle sınıyor-duk" (A'raf/163) ve "Sizden herbiriniz için bir şeriat (yol) belirledik" (Maide/48) ayetlerinde "yol"; daha önceki peygamberlere de şeriat gönderildiğini belirten (Şûra/13) ayetinde "din"; "Yoksa onların kendilerine Allah'ın izin vermediği şeriat (yasa) koyucuları mı var" (Şûra/21) ve "Sonra da sana emr'den bir şeriat (kanun) verdik" (Casiye/18) ayetlerinde ise "yasa-kanun" anlamlarında kullanılmıştır. Farklı gibi görünen bu üç mananın da ortak tarafı da düzeni sağlayan "yasa" miğferinde toplanabilir. Buna göre de şeriat'ın terim manası Allah'ın sosyal/ahlâki düzeninin (dininin) dayandığı en temel yasalar, olmuş olur. Şari (şeriat koyan) yalnız Allah'tır.

Kur'an'a göre genel İslâm sürecinin belli üniteleri için farklı şeriatlar gönderilmiştir (Şûra/13). Bu da onun değişken bir alan olan sosyal zeminle ilgili olmasındandır. Demek ki Allah katında meşru sayılmasa da farklı dinlerin şeriatları olduğu gibi İslâm'ın belli zaman aralığındaki ünitelerinin de farklı şeriatları olmuştur. Yani sosyo/kültürel gelişmelerine paralel olarak kendilerine az-çok farklı şeriatlar vazedilmiştir.

Üstelik şeriat, her ne kadar dinin her alanını ilgilendiren temel yasalar içeriyorsa da daha çok sosyal/ahlâki düzen ağırlıklıdır. Yani İslâm'ın tek Allah inancı ve dinin muhasebesinin yapılacağı Ahiret telâkkisinden çok, üçüncü ünite olan "ahlâk" ile ilgilidir. Casiye/18'de belirtildiği gibi "verilenin emirden bir şeriat olması" onun sosyal/ahlâki ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Kur'an'a göre her dinin-düzenin bir şeriatı olduğu gibi, ilâhi kaynaklı genel İslâm süreci içindeki dini ünitelerin de farklı şeriatları olmuştur. Vakıa Nuh'a, Musa'ya İsa'ya "doğru yolda (dinde) olmak ve ayrılığa düşmemek" gibi temel noktalarda aynı olsa bile (Şûra/13) her bir toplum için farklı şeriatlar gönderilmiştir (Maide/48). Bu değişkenliğin sebebi toplumsal değişme ve buna bağlı olarak ihtiyaçların çeşitlenmesidir.

Kur'an'a göre şâri (şeriat koyan) yalnız Allah'tır. (Şûra/21) Bu onun ilâhlığının bir gereğidir. Şeriat bakımından peygamber bir tebliği ve bir açıklayıcıdır. Şer'i ilkeler İslâm'ın sosyal ahlâki alanının değişmeyen temel taşlarıdır. Değişen şey onların sosyal hayattaki şekillenişleri normlaşıp kurumlaşmalarıdır.

Bu ilkeler çok sınırlı sayıdadırlar ve en temel tavırları belirlerler. Yoksa ilâhi irade sınırsız olan insan tutum ve davranışlarının her biri için ayrı bir ilke koymamıştır. Hayatın belidönemeçlerinde uyulacak bazı ilkelerin belirleyiciliği yeterli görülmüştür. Bu durum aynı zamanda değişken olan sosyal hayatla değişmeyen şer'i ilkeler arasındaki uyumun yegane dinamiğidir. Buna göre hakkında hiçbir buyruk bulunmayan insan eylemleri, bu belirleyiciler göz önünde bulundurularak hukuken doldurulacaktır. Bu doldurma hikmeti hükme indir-

gmeden, bir başka deyişle nesnel olguları da hükmî saymadan yapılacaktır.

Şeriat, tarihi gelişimi bakımından en yanlış anlaşılacak kavramlardan birisidir. Şeriat anlayışı, değişmeyen ilâhi ilkeler topluluğundan, beşer tarafından belirlenen ama zaman içinde değişmesi gereken hukuki ilkeler topluluğu anlayışına doğru bir çizgi boyunca ilerlemiştir. Şöyle ki:

Yukarıda da belirtildiği gibi Kur'an'a göre şeriat, Hz. Peygamberin tebliğ ettiği İslâm'ın temelini oluşturan ve Allah tarafından vazedilen sosyal/ahlâki ilkelerdir. İman-amel bütünlüğü içinde Allah tarafından ortaya konmuştur. Yine Kur'an'ın tanımıyla "hazır verilmiş bir ilim"dir. Bunun dışında da beşer tarafından ortaya konulmuş "fıkıh" yer alıyordu. Buna göre fıkıh, şeriat denen ilkelere dayansa da insan tarafından bir normlaştırıp kurumlaştırma idi. Çağımızdaki bir ifadeyle nesnel yapılara dayanan beşeri değişken bir anlayıştı. Bir başka deyişle hukuki idi. İslâm'ın ilk yüzyıllarında belirginleşen bir deyimle şeriat naklî/ilâhî, fıkıh ise aklî/beşerî bir ilimdi. bu sağlıklı ayırım daha sonra esaslı bir belirsizliğe girdi. Şeriat ve fıkıh (yani dayanan değerler ve onlara dayalı olarak ortaya çıkan normlar) birleştirilerek aynı şey sayıldı. Böylece kişisel çaba ile ortaya konan ve değişken olan hukuki normlar da şeriat kapsamına alındı, değişmezlik zırhına büründürüldü. Şeriat ile "şeriat'a uygun olan" birbirine karıştırıldı. Düşünemedi ki herhangi bir çağdaki müctehid, mezhep imamı veya müfti, önündeki beşeri problemi ne kadar şer'i temellere uygun çözerse çözsün (ki o kimselerin o problemi gücü nisbetinde o günün şartları çerçevesinde İslâm'a uygun çözdüğünden şüphemiz yok) bu çözüm şeriat değildir, çözüm getiren de şâri değildir, değişmezliği de yoktur. Mevcut birikimin önemli bir kısmı hala geçerli olsa bile bunu mutlaklaştıran bir şeriat anlayışı, Kur'an'ın tanımladığı şeriat kavramına uygun düşmemektedir.

Kurallı din anlayışındaki bu olumsuz gelişmeye karşılık sülûl şeriatı daha ekzantirik bir çerçevede ele aldılar. Buna göre şeriat dinin kabuğu (kısı), zahiri (işin görünen) tarafı idi ve öz anlaşıldığı nisbette terkedilebilecek bir ara basamak ki bu şeriat anlayışının da Kur'an'ın şeriat tanımıyla hiçbir bağlantısı yoktur.

Sonuç olarak denebilir ki şeriat tarih boyunca genelde anlaşılacağı biçimiyle hukukla özdeş değildir, beşer tarafından ortaya konulmuş yargılar da değildir. İslâm'ın bir ünitesi olarak Allah tarafından ortaya konulmuş (emredilmiş/hükmî) ahlâk ilkeleridir, bir başka deyişle "örnek buyruklardır". Açıklayıcı olmak bakımından belirtmek gerekirse şeriat, yüzyıllardır savunulan, aslında insanlar tarafından belirlenen ve tüm beşeri-hukuki düzenlemelere kaynaklık teşkil eden, sınırlı sayıdaki "doğal hukuk" ilkelerine benzemektedir. Ancak şeriat ilâhi kaynaklıdır. Tüm düzenlemelerde yol gösterici olan Allah tarafından vazedilen sınırlı sayıdaki ahlâki dayanak noktalardır.

MEDİNE PAZARI

Cengiz KALLEK

Tarih boyunca iktisadî bağımsızlık, siyasi bağımsızlığı en önemli dayanağı olmuştur. Ticaret maksadıyla Filistin, Yemen ve Bahreyn-Umman bölgelerini dolaşmış, saygıdeğer, güvenilir, tecrübeli bir tacir ve Mekke müşriklerinin, Benû Kinâne yurdunda imzaladıkları anlaşma² neticesinde ittifakla uyguladıkları şiddetli bir ekonomik ambargoya mâruz kalarak büyük sıkıntılara düşmüş³ bir insan olan Hz. Peygamber (S.A.S.)de iktisadî bağımsızlığın önemini muhakkak ki çok iyi biliyordu. Allah'ın inayeti ve bu tecrübelerin kazandırdığı feraset ile, hicretini müteakip, ilk iş olarak siyasi ve iktisadî yönden -şartların elverdiği ölçüde, hatta şartları zorlayarak- mümkün mertebe güçlü bir devlet tesis etmeyi hedef almıştı. Bunun tahakkuku için, bir yandan, hem devlet başkanı sıfatıyla kendisinin, hem de müslümanların siyasi hâkimiyetini tesis edecek olan ve günümüzde bazı ilim adamlarınca 'Medine Anayasası' olarak adlandırılacak kadar büyük bir ehemmiyeti haiz bulunan muahedeyi gerçekleştirirken, diğer yandan da, müslümanlara ait, onların hâkimiyetinde, onların ahkâmının uygulanacağı bir piyasa oluşturmalıydı. İşte bu ve benzeri saiklerle, daha sonra 'Medine Pazarı' ismiyle anılacak olan pazar kurulmuştur.

Gerek hicretten önce ve gerekse sonra geçen zaman zarfında, her hususta olduğu gibi iktisadî hususlarda da bazı âyetler iniyor, bazı hükümler vaz' ediliyor, bazı Câhiliye âdetleri yasaklanıp bazıları tâdil ve tashihe tâbi tutulurken yeni bazı kaideler de konuyordu. Ancak bütün bu hükümler derhal uygulamaya geçirilmeli, sağlıklı ve sürekli bir tabikat için de uygun şartlar yaratılmalıydı. Zira hâlihazırda mevcut olan Medine pazarlarında genellikle müşrik veya yahudi tacirler hüküm sürüyorlardı. Tabiatıyla bunların ticarî faaliyetleri ya kendi dinî anlayışlarına ya da cahiliye âdetlerine göre cereyan ediyordu. Halbuki İslâm bunlardan bir kısmını yasaklamakta ve yeni birtakım piyasa normları vaz' etmekteydi. Her türlü gayri meşrû muamelelerin cereyan ettiği bir ortamda müslümanların, İslâm'ın hükümlerini uygulamaları şüphesiz zor olacak, karşılıklı güven ortamı kolay kolay sağlanamayacaktı. Ayrıca bu gayri müslimlerle yapılan ticaret -piyasaya hakim olmaları sebebiyle- daha çok onların lehine idi ve bunun böyle sürüp gitmesi devletin istikbali açısından problem teşkil edebilirdi. Kaldı ki müslümanlar, asla, "Arapların mallarından ne kapsak kârdır ve bu hususta da mesul ve günahkâr olmayız. Zira onlar hak yolda (!) değiller..."⁴ şeklinde bir zihniyete sahip olan yahudilerin insafına terk edilemezdi. Öyleyse yapılacak ilk iş müslümanların hâkim ve şer'î ahkâmının kâim olduğu müstakil bir pazar kurmaktır. Zira diğer pazarların pazarı olamazdı: "Hz. Peygamber(S.A.S.) Nebî Pazarı'na giderek bir göz attı ve: 'Bu asla sizin pazarınız olamaz' buyurdu. Sonra (başka) bir pazara gitti ve (yine): 'Bu asla sizin pazarınız olamaz' buyurdu. Sonra (bilâhare Medine Pazarı adını alacak olan) bu pazara döndü, etrafını dolaştı ve: '(İşte) sizin pazarınız budur bu

(pazar) daraltılmayacak ve burada vergi alınmayacaktır' buyurdu."⁵ Semhûdî'nin benzer rivayeti ise şöyledir: "Bir adam Nebî'ye (S.A.S.) gelerek: 'Yâ Resulallah (S.A.S.)! Pazar için (uygun) biryer göndüm, (gelip bir bakmaz mıydınız?)' dedi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber (S.A.S.) onunla birlikte Medine Pazarı'nın bugünkü yerine gitti ve ayağıyla (yere) vurarak: '(İşte) sizin pazarınız budur bu (pazar) daraltılmayacak ve burada asla vergi alınmayacaktır' buyurdu."⁶ Hz. Peygamber (S.A.S.) tarafından seçilen bu pazar yeri Benû Sâide bölgesinde bir kabristandı. İlk önce bu teklife karşı çıkan Benû Sâide daha sonra razı oldu.⁷ Burası açık bir alan olup bir binici pazar yerine inip devesinin palanını bıraksa, pazarı dolaşırken ne tarafa gitse palanını görebilirdi.⁸ Pazar yeri olarak bu bölgeyi seçmeden önce: "Resulullah (S.A.S.) Bakî ez-Zubeyr (bölgesin)de bir çadır kurdu ve '(İşte) bu sizin pazarınızdır' buyurdu. Hemen akabinde Yahudiler'in reisi Kâ'b b. el-Eşref geldi, içeri süzülerek çadırın iplerini kesti. Bunun üzerine Resulullah (S.A.S.): 'Önemli değil. Gerçekten ben, bunu, onu daha da delirtecek bir yere nakledeceğim' buyurdu. Sonra bu pazarı, şimdi Medine Pazarı'nın bulunduğu yere taşıdı ve şu emri verdi: 'İşte bu sizin pazarınızdır, burada devamlı sabit köşeler, yerler edinmeyin (yani sabah erken gelen dilediği yere yerleşsin); burada hiç bir vergi (de) alınmayacaktır."⁹ Bir çok hadislerinde pazar yerlerini şeytanların ordugâhı olarak nitelendiren Hz. Peygamber (S.A.S.), ilk kurduğu pazarın yerini, insanları dünya lezzetlerine dalmaktan meneden ölümü¹⁰ ve Mahkeme-i Kübrâ'da kurulacak adâlet terazisini hatırlatan en önemli uyarıcılardan biri olan kabristan bölgesinde seçmek sûretiyle belki de alıcı ve satıcıyı mânevî kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. Bu hadisenin geçtiği Bakhi, Benû Kaynukâ' yahudilerinin bölgesinde olup¹¹ Benû Kaynukâ Pazarı'na yakın bir mevkide idi -ki bu pazar o dönemin Medine'sinde, Yahudiler'in elindeki iktisadî güç ve hâkimiyetin de etkisiyle, en çok rağbet gören pazar idi. Öyle ki, Câhiliye Mekkesi'nin büyük semayedarlarından iken müslüman olup hicret ettiği Medine'de de ticaret mesleğini sürdürmek için pazar yerini soran Abdurrahman b. Avf'a Benû Kaynukâ' Pazarı gösterilmişti.¹² Kâ'b b. el-Eşref, bu rakip pazarın, iktisadî nüfuzları üzerinde ne büyük bir tehlike oluşturacağını çok iyi bildiğinden, halkın çıkarlarını korumak için, bilâhare çıkması muhtemel bir çatışmayı dahi göze alarak, Hz. Peygamber'in (S.A.S.) bu teşebbüsünü sabote etmekte tereddüde düşmeyip, bir an bile gecikmeden müdahalede bulundu.

Pazarın Benû Sâide bölgesindeki yeni yeri yahudi yerleşim biriminden oldukça uzakta sayılır. Zira birisi Medine'nin bir tarafında iken diğeri de öbür tarafına düşmektedir ki burası Kâ'b'ın kolayca sabote edebileceği bir yer de değildir. Yeni pazarın, Mescid-i Nebi'nin yanında, Medine'nin hemen hemen merkezinde, Buthân Vadisi'nde, Medine'ye giriş-çıkış yolları üzerinde yer alması ve şehrin tümüne hizmet

verebilecek bir konumda bulunması, bize, Hz. Peygamber'in (S.A.S.), pazarı, Kâ'b b. el-Eşref'i daha da delirtecek bir yere nakletmekten kastının ne olduğu hususunda bir fikir vermektedir. Zira, eğer Kâ'b, Bakî pazarı girişimini, sırf kendi bölgelerine tecavüz edildiği gerekçesiyle sabote etmiş olsaydı, pazarın Medine'nin öbür ucuna kendileriyle hiç alâkası bulunmayan başka bir bölgeye nakledilmesiyle niçin daha da delileşsin?..

Bütün bu zikrettiklerimiz, pazarın kuruluşu ile ilgili hadise ve yorumları içermektedir. Ancak mesele pazarın kuruluşu ile bitmemekte, aksine satıcı ve alıcıların, alışık oldukları belli bir yer, muhtelif müşteri ve satıcılar edindikleri ve yakınlığı hesabıyla de yeğleyebilecekleri diğer pazarları bırakarak yeni pazara yönelmelerini mümkün kılacak şartları sağlamak gerekmektedir. İşte bunun da bilincinde olan Hz. Peygamber(S.A.S.), pazarın rüchaniyetini yeterince arttıracak kadar önemli ve cazip bir kaideyi de kuruluşuyla birlikte vaz' etmekte gecikmemiştir: "Burada hiç bir vergi alınmayacaktır." Bu ifadeden ve kaynakların verdiği bilgilerden anlaşılan odur ki Câhiliye döneminde kurulan pazarların ekseriyetinde bir çeşit pazar vergisi alınmaktaydı. Kister'e göre vergisiz yeni bir pazar kurma prensibi, Hz. peygamber'in (S.A.S.), Ukâz'daki vergisiz pazar prensibi, Hz. Peygamber'in (S.A.S.), bi'setten sonraki ilk üç seneyi müteakip hicrete kadar geçen on sene zarfında, mütemâdiyen Ukâz, Mecenne ve Zu'l-Mecâz panayırlarına giderek halkı İslâm'a dâvet ettiğine dair rivayetler¹³ Kister'in bu görüşüne güç kazandırmaktadır. Zira bu vesileyle Ukâz'daki tatbikatı gören ve ehemmiyetini anlayan Hz. Peygamber'in (S.A.S.) aynı uygulamayı Medine Pazarı'na adapte etmesi gayet mâkul görünmektedir. Çünkü Ukâz'ın, o dönemin en meşhur ve revaçta pazarlarından olmasında bu uygulama da rol oynamıştır herhalde. Ona göre bu uygulamanın diğer bir yorumu da 'es-sûk sadaka'¹⁴ (yani pazarın, Hz. Peygamber'in (S.A.S.), ümmete sadakası=vakfı olduğu) fikridir.¹⁵ Biz, bunlara, bizce önemli olan bir başka noktayı daha ilâve etmek istiyoruz: Tecrübeli bir tacir olan Hz. Peygamber (S.A.S.), pazar vergisi almadığı takdirde satıcıların yeni pazarı tercih edeceklerini biliyordu muhakkak. Zira kâr arzusu ticaretin en önemli dürtüsüdür ve vergisiz kazanç daha fazla kâr demektir. Ayrıca verginin kalması, maliyetleri azaltacağından, buna paralel olarak fiyatlar da düşme eğilimi gösterecektir. Tabiatıyla, diğer pazarlara nisbetle düşük fiyatlarla işlem gören mâmululler daha fazla müşteri çekecektir. Benû Kaynukâ' kabilesinin, kendi pazarlarını parselleyip ücret mukabili kiraya verdikleri gibi tüccardan da pazar resmi aldıklarını.¹⁶ dolayısıyla bu tür kira ve vergilerden muaf yeni pazarın, en güçlü rakibi olan Benû Kaynukâ' Pazarı'na karşı ne büyük bir avantaj elde edeceğini de hesaba katarsak, bu muafiyetin isabetlilik derecesini daha iyi kavrayabiliriz sanıyorum.

Bütün bu tedbirler meyvelerini vermiş olsa gerektir ki, ifadelerin zımnından çıkartabildiğimiz kadarıyla, tüccar bu pazara rağbet etmiş ve dolayısıyla da yeterli müşteri bulmuş demektir. Zira tüccarın pazarda çadırlar ve binâlar kurma teşebbüsü¹⁷ rağbetin ve kökleşme gayretinin bir göstergesi

olsa gerektir. Ne var ki Hz. Peygamber (S.A.S.) bu teşebbüsleri engellemiştir. Öyle ki Semhûdî'nin kaydettiği bir rivayete göre Hz. Peygamber (S.A.S.), koyduğu yasağa rağmen pazar yerinde kurulan bir çadırı yaktırmak sûretiyle bu konudaki kararlılığını göstermiştir.¹⁸ Yukarıdaki hadiste de geçtiği üzere o, daha pazarı kurarken vaz' ettiği pazar nizamnamesinin bir maddesinde: "Burada sahib köşeler edinmeyin" buyurmuştu. Kanaatimize göre bu prensip de, tüccar arasında adâleti gözetmek, önce davrananın, ömür boyu sürececek bir ayrıcalığı kaparak diğerlerini mağdur etmesini engellemek, bununla birlikte sabah erken kalkanın o gün için kullanabileceği bir yere tezgâh kurmasına izin vermek sûretiyle de tembellik ve gevşeklik göstermeden ticarete sarılmasını özendirmek ve böylece ticarî hayata canlılık kazandırma gibi gayelere mâtuf olsa gerektir.

Bu yazı İktisat ve İşdünyası Bülteni Dergisinden alınmıştır.

DIPNOTLAR:

1. Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1400/1980, II, 1014.
2. Buhârî, Hac 45; Cihâd 180; Müslim, Hac 344; Ebû Dâvud, Menâsık 86; Ferâiz 10.
3. Ibn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, et-Tabakâtul-kubrâ (nşr. İhsân 'Abbâs), Beyrut 1388/1968, I, 208-210.
4. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Câmi'u'l-beyân 'arı te'villî-eseri ve'l-Kur'ân (nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl), Kahire 1321/1903, III, 226-227; Kurtubî; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân (nşr. Ebû Ishâk İbrahim), Kahire 1386-87/1966-67, IV, 118; Ali, Cevâd, el-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm, Beyrut 1968-1972, VI, 419.
5. Ibn Mâce, Ticârât, 40.
6. Belâzurî, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahya, Fatûhu'l-buldân (nşr. Rıdvân Muhammed Rıdvân), Kahire 1932, s. 28; Semhûdî, Nûru'd-dîn Ebu'l-Hasan, Vefâ'u'l-vefâ', Kahire 1326, I, 540.
7. Semhûdî, Vefâ'u'l-vefâ', I, 540.
8. Semhûdî, Vefâ'u'l-vefâ', I, 541.
9. Semhûdî, Vefâ'u'l-vefâ', I, 540.
10. Tirmizî, Kıyâmet 26; Zühâ 4; Nesâ'i, Cenâiz 3; Ibn Mâce, Zühâ 31.
11. Semhûdî, Vefâ'u'l-vefâ', I, 539.
12. Buhârî, Buyû' I, 49; Menâkıbu'l-ensâr 3.
13. Ibn Hanbel, III, 322, 339, 492; Ibn Sa'd, I, 216; Ibn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İsmâ'il b. 'Ömer, el-Bidâye ve'n-nihâye, Kahire 1351-58/1932-39, III, 140-141; Kettânî, Muhammed 'Abdu'l-hayy b. 'Abdil'kebir, et-Terâtibul-idâriyye (nşr. Hasan Ca'na), Beyrut, ts., II, 164.
14. Semhûdî, Vefâ'u'l-vefâ': I, 540.
15. Kister, M.J., "The Market of the Prophet", JESHO, Leiden 1965, IX, 276.
16. Erkal, Mehmet, İslâm Hukukunda Alış Verişte Kâr Haddi" Araştırması-na Dâir Tenkidi Görüş: 7", İslâm Hukukuna Göre Alış Verişte Vâde Farkı ve Kâr Haddi, İstanbul 1987, s. 204.
17. Semhûdî, Vefâ'u'l-vefâ', I, 540.
18. A.y.

NEO-OSMANLILIK ve SORGULANAN CUMHURİYET İDEOLOJİSİ

1991 ortalarından itibaren dünya-daki konjonktürel değişmeye paralel olarak yeni bir tartışma konusu aydınlarımızın gündemine geldi ve adeta oturdu. Kısaca "Neo-Osmanlılık" diyebileceğimiz bu tartışmanın özünü, Türkiye'nin bir anlamda "süper güç" olma hevesi oluşturuyor. Başka bir görüşe göre de konjonktür bunu Türkiye'ye dayatıyor.

S. Rusya ve Yugoslavya'nın çöküşüyle birlikte Balkanlar'dan Kafkaslar ve Orta-Asya'ya kadar uzanan bir coğrafya üzerinde Türkiye'nin etkinliğinin giderek arttığı gözlemleniyor. Hatta, süper güç olma yolundaki Türkiye'nin doğal hinterlandını, sözkonusu coğrafi bölgeye ek olarak kuzey ve güneyinde yer alan ülkelerin de oluşturabileceği ifade ediliyor.

Bu bağlamda ilk akla gelen de Türkiye'nin sahip olduğu "tarihsel miras" oluyor. Süper güç olabilmek için; "Osmanlı ruhu"nu yeniden canlandırma gereğinden tutun da "Hilafet" in ilanından, İstanbul'un "başkent" olmasına kadar pek çok tez ileri sürülüyor, tartışılıyor. "Üniter devlet" anlayışının terkedilerek "Çokuluslu devlet" anlayışına geçilmesinin bir zaruret halini aldığı belirtiliyor. Bir anlamda Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin kadr ü kıymetini entelijansiyonuz yeni yeni anlıyor.

Tabiidir ki, Osmanlılık ruhunu canlandırmak sözkonusu edilince; kurumların ve felsefesini Osmanlı'yı red esaslı üzerine oturtan Cumhuriyet ideolojisi ve Kemalizm de ciddi biçimde sorgulanıyor. Egemen ideoloji sadece eleştirilmekle kalmıyor, bu ideolojinin dayandığı temeller ve ilkeler de bir bir terkediliyor. Dış politikada "yurtta sulh, cihan-da sulh" anlayışı bir kenara bırakılırken, ekonomide "devletçilik" ilkesi çoktan yerini liberalizme ve piyasa ekonomisine bırakmış bulunuyor. "Ne mutlu Türküm diyene!", "Türk, özgün, çalış, güven!" gibi saçmalıkların teker teker çöp sepetine atılmaya başlandığı görülüyor.

"REVİZE EDİLMİŞ OSMANLILIK RUHU"

Hürriyet gazetesi genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök, Zaman gazetesinin kendisine yönelttiği soruları cevaplarırken, konuya şöyle yaklaşıyordu:

Ben 2000'li yılların Türkiye'sinden çok ümitvarım. Belki 2000 yılına bile gelmeden Türkiye'nin dünyanın parlayan yıldızlarından biri olacağına ve etrafında yeni bir güç odağı oluşacağına inanıyorum. "Süpergüç" demiyorum, çünkü herhalde o yıllarda 'süpergüç' kavramı değişecek. Bir güç odağı Pasifik ise, Avrupa, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Amerika da öyleyse, Türkiye'nin bu dönemde bölgede bir güç odağı olacağını tahmin ediyorum.

Türkiye'nin etki alanının yavaş yavaş Osmanlı sınırlarına kayacağını hissediyorum, Türkiye daha şimdiden Bulgaristan ve Romanya'dan Yugoslavya'ya kadar Balkanlar'da bayağı mesafe katetmiş durumda.

Ben bugün geldiği durumda, Türkiye'nin 1923'le başlayan süreçlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inanıyorum. Bunu derken cumhuriyet rejiminden, laik nizamından ayrılmayı kasdetmiyorum. Türkiye'nin en azından siyasî coğrafyası ve insan coğrafyasına bakışı açısından Osmanlılığın sahib olduğu bazı meziyetleri tekrar değerlendirmeye alması gerektiğine inanıyorum. Buna bir yazımda 'revize edilmiş Osmanlılık ruhu' dedim. Biz hep Osmanlı'ya tepkiyle büyüttük. O tavır, radikal bazı şeyler yapmak, yeni bir dönemi başlatmak için eski rejime tepki duymak o zaman gerekliydi belki de... Ama artık Türkiye, kendine, müesseselerine güvnenen bir toplum. Rahatlıkla bazı olayları tartışmaya açabilecek bir döneme geldi. Kendine rağmen bir geliştir bu... Biz, "Eski etnosentrik yapımızı koruyacağız" desek bile buna muvaffak olamayız. Türkiye artık açılmıştır. Biz açmasak bile dışardakiler Türkiye'nin kapılarını zorla açmışlardır. Geldiğimiz

noktada, çevreye bakışımızda 'revize edilmiş Osmanlılık ruhu' denen bir ruh anlayışının tekrar benimsenmesi gerektiğine inanıyorum.

Bize rağmen büyüyen hinterlandımıza bakın: İnkâr edemeyeceğiniz, kapıları yüzlerine kapatamayacağınız Türk Cumhuriyetleri var... Size ilgi duyan başka ülkeler var... Bir arkadaşımı Romanya'ya gönderdim, bana oradan getirdiği önemli mesajlar oldu. Bir Romen mühendis, kendisine, "Osmanlı bizi hiç bir zaman aç bırakmadı, ama bu rejim aç bıraktı" demiş meselâ.

Bu lâf 70 yıldır Osmanlı'ya karşı yazılmış kitaplarla sürdürülen tarih eğitiminden sonra, hâlâ çöktürilememiş bir zihniyetin varlığını ortaya koyuyor. Bütün karşılıklara rağmen böyle bir zihniyet varsa, sağlamlaşmasının temel faktörlerinin neler olacağını tekrar gözden geçirmek zorundayız.

Balkanlar'daki gelişmeler 1914 nizamının yavaş-yavaş oluştuğunu gösteriyor. 1914 nizamı Osmanlı'dır. Türkiye'nin oraları fethetmesi, büyümesi açısından alıyorum olayı, etki açısından bakıyorum olaya... Misak-ı Milli'ye sâdiğiz ama etki alanları, nüfuzun yayılması ve işbirliği olmalı... 'Revize edilmiş Osmanlılık ruhu'nu karşılıklı bağımlılık olgusuyla açıklamak lâzım. Türkiye de Bulgaristan'a bağımlı olacaktır. Bulgaristan da Türkiye'ye... Romanya için de öyle... Yani ben çıkara dayalı karşılıklı bağımlılığı anlayışının bir 'revize edilmiş Osmanlılık' ruhu gerektirdiğini söylüyorum.

Bunun Turancılıkla, Osmanlıcılıkla bir alâkası yok. Bu bölgeyi güçlü kılan bir eklemelenmenin teorisi olarak bunu sunmak istiyorum. Bölgedeki istikrarın sağlanması açısından bundan başka da yol yok zaten..."

(Zaman: 26.1.1992)

Müslüman aydınların yıllardır kavgasını verdiği gerçeklerin, antenleri Batı'ya ayarlı yazar-çizer takımınca savunulmaya başlanması şüphesiz sevinilecek bir değişme. Ancak bu gelişme ve değişme ayak uyduramayan Ortodoks Batıcı aydınlarımız da yok değil...

Bu noktada; yukarda sözkonusu ettiğimiz tartışmaların kendiliğinden gündeme gelmediğini ve bu tartışmaların startının Batı cazibinden verilmiş olabileceğini hatırlamalıyız. Öyle görünüyor ki, "Kemalizm" Batılıların gözünde önemini çoktan yitirmişe benziyor. Yine Batının ve Amerika'nın Türkiye'yi kontrol altında ve güdümlü "güçlü bir taşeron devlet" olarak değerlendirmek istediği anlaşılıyor. Bu düşüncenin aksini savunmak, bir anlamda Batı'nın kendi bindiği dalı kesmekte olduğunu söylemek demektir ki, bu muhaldir.

Zira Batılılar, Türkiye'nin kontrol dışına çıkması halinde kendileri için ne gibi bir tehlike oluşturabileceğini yüzyılın başından beri çok iyi bilmektedirler.

Türkiye'nin Batı dünyası için hangi açıdan potansiyel bir tehdit unsuru olduğunu ise şu belge açıkça ortaya koyuyor:

POTANSİYEL TEHLİKE: "İSLAMİYET VE HİLAFET"

"Lozan Konferansı'ndan, oturma 20/11/1922'de, İngiliz bakanlarından Lord Gürzon, Türkiye delegesi İsmet İnönü'ye şöyle diyordu:

"Biz sizi müstakil bir devlet olarak bırakmaya muktedir değiliz (bırakamayız). Çünkü, siz öyle bir yerde bulunuyorsunuz ki, etrafınız diğer müslüman ülkelerle sarılı, uzun süre sıkıntısının çektiğimiz "şark meselesi" yine başımıza gelebilir." Daha sonra Kongre'ye ara verildi ve Konu Ankara ve Londra'da tartışıldı. Nihayet gelecekte İngiltere ve müstemlekeleri üzerinde sıkıntı sebebi olmayacak biçimde ve Lord Gürzon'un da açıkladığı gibi şu dört şartın yerine getirileceğinin, İsmet İnönü tarafından kongreye arz edildi:

1- Türkiye'nin İslam memlekeleriyle irtibatının kesilmesi.

2- Hilafetin kaldırılması.

3- Hilafete yardımcı olacak ve hilafeti hatırlatacak bütün hareketlerin yok edilmesi.

4- Türkiye'nin kendi başına yeni bir düstur seçmesi. Bu seçeceği düsturun İslam şeriatına dayalı Osmanlı düsturlarından tamamen ayrı bir düstur olması.

Kemal Atatürk Gürzon'un şartlarını yerine getirmekten başka İngilizlerin bile düşünemediği kadar yeni düsturu uyguladı.

Bundan sonra Türkiye'den halifenin iz ve eseri yok edildi. Fakat Lord Gürzonun dikte ettiği bu maddeleri kabulden sonra Türkiye'nin müstakil bir devlet olarak kurulmasına gerek İngiliz delegeleri gerekse İngiltere genel meclisi şiddetli itirazlarda bulundu. Türkiye'ye bu şartlar dahilinde bile istiklal verilmesinin tehlikeleri üzerinde duruldu. Delegeler ve meclisteki çoğunluk, Türkiye'nin hangi şartlar altında olursa olsun devlet olmasına karşı çıktılar ve etrafı müslüman devletlerle çevrili Türkiye'nin ittifak oluşturup batıya hücum edebileceği üzerinde durdular.

Bunun üzerine Gürzon; gerek kendini destekleyen, gerekse desteklemeyen İngiliz milletvekilleri ve delegelerine şöyle cevap verdi:

"Biz Türkiye üzerinde öyle bir oyun oynadık ki (hüküm koyduk ki) bir daha ebediyyen bellerini doğrultamazlar. Biz bütün ağırlığımızı iki şey üzerinde topladık; İSLAMİYET ve HİLAFET"

Bu açıklama üzerine bütün muarızlar Gürzon'u tasdik ederek sustular."

(İslam Terbiyesi; Eylül 1985, c. 18, s. 706)

Kadere bakınki, yine aynı güçlerin onayı ile Hilafetin "Fener Patrikhanesi", yahut "vatikan Kilisesi" benzeri bir statü ile yeniden inşası gündeme geliyor: Bu bağlamda İstanbul'un başkent olabileceği ileri sürülüyor:

FEDERASYON BAŞKENTİ: İSTANBUL

"Türkiye, üniter devlet sisteminden

federasyona doğru yönelirken ilk planda Güneydoğu'da bir Kürt federasyonu ihtimali görünüyor. Halen Ermenistan'la çok ciddi krizlere neden olan Nahcivan, ayrı bir federasyon olarak beliriyor.

İçinde Türk ve Müslüman toplumların yer alacağı bu federatif yönetimin Batı'daki ucu, Yunanistan'ın "öcü" gibi baktığı Makedonya'ya uzanıyor. Evet Makedonya da bu federasyonun içine alınıyor.

Ve tabii Azerbaycan'la birlikte diğer Türk cumhuriyetleri bağımsız birer yönetim olarak bu federatif sistemin ekonomik organizasyonunun içine dahil ediliyor.

Böylece bir ucu Makedonya'da, diğer ucu Asya ortalarına dayanan ve Karadeniz'i içine alan bir sistem ortaya çıkıyor. Bu sistemin güney kanadında Akdeniz'e açılan Kıbrıs Federasyonu var.

Sistemin ortak özelliği, tümüyle ekonomik entegrasyona dayalı olmasında.

İlk bakışta Karadeniz Ekonomik İşbirliği sürecinde düşünülen bu entegrasyon, dünyanın en büyük pazarını oluşturuyor.

Şimdi en önemli konuya geliyoruz... Bu önemli konu, sistemin "başkent"inin neresi olacağı sorusunda...

Böylesine büyük bir sistemin başenti İstanbul olarak düşünüyor. Federasyonlardan geleneçilmiş temsilciler, İstanbul'daki federasyon parlamentosuna geliyorlar. Öyleyse başkent, İstanbul oluyor.

Ne hayal değil mi?

(...)

Evet, hayal ve gerçek arasında çok ince bir çizgi vardır. Ve Borges'nin dediği gibi, "Hayaller, gerçeğin öteki yüzüdür"

Üstelik, herkesin bir hayali vardır...

(Fatih Çekirge-Hürriyet;

24 Mayıs 1992.)

BEYLERBEYİ SARAYINDA OSMANLI HALİFESİ

Sabah gazetesinde Leyla Umar'ın

sorularını cevaplandıran Besim Tibuk ise Hilafet hakkında şunları söylüyor:

UMAR: Geçenlerde yayınladığın makalende hilafetle ilgili önerine nasıl bir tepki aldın?

TİBÜK: Henüz tepki almadım. Biliyorum, beni dinlemeden fantazi diyecekler. Ama bir düşün; din faktörü dünyada gittikçe önem kazanıyor. Fakir insanların sığındığı tek şey din. Rusya'daki kiliseler dolup taşıyor. İslam aleminin bir lidere ihtiyacı var. Bunu da en iyi Türkler yapabilir.

UMAR: Sen Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ferдинin bu liderliği üstlenmesini öneriyorsun.

"Abdülhamit başarlardı"

TİBÜK: Osmanlılar dünya tarihinin en asil hanedanı. Bence Abdülhamit dünyanın en başarılı yöneticisidir. Bütün Osmanlı Hanedanı dışında büyük sıkıntı içinde yaşadılar. İsteseydi Abdülhamit servetini dışarıya götürür, rahat bir yaşam sürerdi. İtalya'da sefalet içinde öldüğü zaman 20 gün cenazesi-ne esnaf el koydu. Dostları bakkala, kasaba borçlarını ödedikten sonra cenazesi kalktı. (sanıyoruz, söz konusu edilen şahıs Sultan Vahideddindir: Bütün Osmanlı İmparatorluğu'nun tek ferdi Türkiye Cumhuriyeti hakkında ağızını açmamakla da asaletini göstermiştir. Benim önerim şu: Osmanlı Hanedanı mensuplarının aralarından seçilecek biri İslam aleminin lideri olmalı. Devlet ona bomboş duran saraylarından birini, mesela Beylerbeyi'ni tahsis etmeli. Bütün İslam alemi öyle bir lideri bekliyor.

UMAR: Hilafetin geri gelmesi birçok dini fanatiklerin besledikleri gizli emellere kavuşmasını sağlamaz mı?

TİBÜK: Bilakis, gerçek dinciler yobazların sonunu getirir.

UMAR: Hilafetin devlet işlerine karışması nasıl sağlanır?

"Vatikan hükümetine karışıyor"

TİBÜK: Sen Vatikan'ın hükümete karıştığını duydu mu? İstanbul Patrikhanesi'nin prestiji malum. Dünyadaki bütün Müslümanlar'ın İstanbul'daki ha-

lifesini ziyarete gelmesi bizim için ne kadar önemli olur.

UMAR: Galiba turizmci ruhun burada ağır basıyor.

TİBÜK: (Kahkahalarla) Sen istersen alay et. Ama iyi düşünürsen makul bir teklifte bulunduğumu göreceksin. Geçen akşam Museviler'in 500 yıl önce Türkiye'ye geliş Dolmabahçe Sarayı'nda kutlandı. Ispartalı Süleyman, Malaytalı Turgut, Rizeli Besim Tibuk oradaydı da tek bir Osmanlı prensesi niçin davetli değildi. Vefasızlığın bu acı örneği beni bu konuda düşünmeye itti."

(27 Temmuz 1992: Sabah)

Halifelik ve Osmanlı'yı gündeme getirenlerin "laiklik" konusunda hassas ve dikkatli olduklarını görüyoruz: Evet, Osmanlı'nın hakkı teslim edilmeli ve "halifelik" gibi tarihsel bir güçden yararlanılmalıdır, ama laiklikten taviz vermemek kaydıyla.

GAVUR HAKLI

Engin Ardiç, The Economist dergisinin "Türkiye İmparatorluk olabilir" iddiasını değerlendirirken Batı'nın böyle bir imparatorluğa güdümlü ve kontrollü olmak kaydıyla izin vereceğini vurguluyor:

"The Economist dergisinin ciddi ciddi ortaya atıp arka çıktığı "Türkiye yarının imparatorluklarından biri olabilir" iddiası basınımızda epey yankılandı. (...)

Sistem, kendi kontrolünde ve kendi koyduğu, koyacağı kurallar içinde, Türkiye'ye yirmi birinci yüzyılda yeni bir çeşit "imparatorluk" kurma olanağını sağlayacak, bu izni verecek(...)

Küçük bir ipucu isteniyorsa, Cumhurbaşkanı'nın Bükreş'te, Romen parlamentosunda dakikalarca ayakta alkışlanmış olduğunun hatırlanması yeterlidir: O gün, orada, Eflak-Boğdan reayası, karşısına gelmiş olan Osmanlı'ya, Grand Seigneur'e saygılarını sunuyordu!

Bu ve buna benzer avantajlardan, atalarımızın yüzyıllar boyunca kanları

bahasına sağlamış oldukları psikolojik üstünlüklerden niçin yararlanamayalım? (...)

Söz konusu "imparatorluk", elbette "tarz-ı kadim üzre" kılıç-kalkan fütuhatına dayalı, at sırtında kırmızı içip bürk giyerek, sadaktan çekip ok atarak elde edilemeyecek.

"Çağa yakışır" şekilde ekonomik işbirliğine dayalı, açık ve serbest pazar birliğine yönelik, ortak yatırımlarla, iletişim ağıyla, seyrüseferle beslenen bir birlik, siyasi açıdan katı bağlarla birbirine bağlanmamış, "gevşek konfederasyon" modeli üzerine kurulu bir "Lebensraum" çeşidi.

Bilinen, klasik anlamında "empyralist" olmayan bir "empyral" varlık.

Artık kol başının kır atı gene şahlanmayacak, adamlara mal satılacak, adamlardan mal alınacak, ortak yol, fabrika, baraj, havaalanı, telefon şebekesi vesaire yapılacaktır!

Evet. Sistemin önerdiği budur. Daha doğrusu, eskiden set çektiği, engellediği, önünü tıkadığı, şimdi artık işine geldiği için izin verdiği, desteklediği.

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkıp parçalayan güç, yirmi birinci yüzyılda başka bir Türk "imparatorluğuna" (hep tırnak içindedir bu terim) sıcak bakıyor.

Tabii biz genelleyip "sistem" diyoruz, hata ediyoruz. Siz, Batı'nın daha ağır basan Anglo-Amerikan kesimini anlayınız, Avrupa'yı, özellikle Birleşik Almanya'yı saymadan, bunun tam tersi yönde çaba gösteren, Türkiye'nin elini kolunu bağlamaya, güçlenmesini önlemeye çalışan, bir müttefikten ziyade bir rakip kabul ederek(...)

Ama gerçekçi olalım.

Türkiye, bu fırsatı kullanamayacak.

Kullanamayacağını sisteme ispatlayınca da, bu sefer gene sistemin dayatacağı çok daha küçük, çok daha sefil, çok daha kötü bir konuma fit olmak zorunda buluncak.

Evet, Türkiye, kıyıtırık bir ülke ola-

rak kalacak.

Çünkü, büyük bir ülke olmaya, ne politikacıları, ne ordusu, ne aydınları, ne bilim adamları, ne kapitalistleri, ne çalışan sınıfı hazır.

Türkiye, "derleri zevk edinmiş" bir ülke. Mazlumluğa alışmış ve pek benimsemiş, mazlumluğun rahatlığı hoşuna gitmiş, kolayına gelmiş.

Türkiye, o korkunç Osmanlı bozgununun sarsıntılarını üzerinden atabilmiş değil.

Yeri cennet olası Kemal Tahir'in deyimiyle, "Osmanlı bozgunu bitmedi, içimizde sürüyor."

Galiba, "yeni dünya" bizi erken yakaladı: (...)

(29 Eylül 1991 Sabah)

BÜYÜK ÜLKE-MARJİNAL ÜLKE

Zaman gazetesi yazarlarından Ahmet Taşgetiren, 29.1.1992 tarihli yazısında Türkiye'nin Batı'ya bağımlı politikalarla "Büyük Devlet" olamayacağını, olsa olsa Batı'nın dümen suyunda "marjinal bir ülke" olarak kalacağını vurguladıktan sonra; İslam'a ve İslam ülkelerine yönelmekle ancak "Büyük Devlet" olunabileceğini ifade ediyor.

"Türkiye, Batı'dan bağımsız bir tavır geliştirme noktasına henüz gelmedi.

- İşte bu çizgiler Türkiye'yi Batı dünyasının dümen suyunda "marjinal bir ülke" haline getiriyor. Bundan, büyük bir ülke çıkarmak mümkün değil. Yine bundan, 21. asrı "Türk asrı-İslâm asrı" haline getirmek mümkün değil. Nerede görülmüş, kendi evinin içinde, kendi dünyasında bile hep başkasının gözü'nün içine bakarak alınmış kararlarla bir ülkeyi büyütmek. (...)

TÜRKİYE-İSLÂM-BATI

Bizim sözümüz şu anda Türkiye'ye yöneliktir. Türkiye, 21. asırda hâlâ marjinal bir ülke olarak kalmak istemiyorsa, büyük ülke olmayı hedefliyorsa, yeni bir değerlendirme yapmak durumundadır.

- Türkiye'nin gelişme hinterlandı Batı değildir. Türkiye Batı içinde kesinlikle büyümmez. Büyütülmez. Batı, kendi içinde bile, büyüme ihtimali olan dev-

letlerin burnunu sık sık sürtmektedir.

- Türkiye'nin tabii büyüme hinterlandı İslâm coğrafyasıdır.

- Bunun içinde İslâm'la birlikte büyüme yolu geliştirilmelidir. Bu da Batı'dan müstakil, Batı'nın sabotajlarını atlatmayı da öngören orijinal bir politikayı gerektirir. Bu politikanın esası, her olayda, İslâmca tavır koymaktır. İslâm'ı ve Müslüman'ı tercih etmektir. Müslüman'ı sevmektir."

İşte bu noktada cumhuriyet ideolojisinin ve cumhuriyet hükümetlerinin temel anlayışlarının sorgulanması gerekiyor.

EMİN OKTAY MASALLARINDAN GERÇEKLERE

"Yıllardır düşünce ve sorgulam adamlarımıza tebelleş olan Emin Oktay tarihinin dışında bir başka tarih var...

Bu tarih, Türkiye'nin ufuklarına çöreklenen "Tek Parti" zihniyetinin ötesindedir. Evet, bu tarih kendisini "Kemalist" diye tanıtan "tembel aydınların", Atatürk'ü sonradan uydurulmuş vecizelerden ibaret kılanların da dışındadır.

Gizlidir, gizlenmiştir ve ortaokul kitaplarının buruşuk yapraklarında öldürülmüştür..

Gerçek haftaki yazımda sormuş-tum...

Birilerini çok fazla kızdırsa da, şimdi yine soruyorum:

- Atatürk'ün dayısının çiftliğinde kargaları kovalamasıyla aniden Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkması ve Cumhuriyeti kurması arasında neler olmuştur?

Evet, biraz bunlar üzerine düşünelim. Düşünelim de, yeni açılan CHP'nin durumuna, Türkiye'nin silik dış politikasının nedenine daha dikkatle bakalım.

Örneğin, neden Türkiye kendisine yapılan haksızlıklara karşı, "Aman yurttan sulh cihanda sulh" vecizesiyle sessiz bırakılmaktadır?

Fatih Çekirge: Hürriyet, 12.7.1992

Cumhuriyet'in kuruluş felsefesi kadar, Cumhuriyet tarihindeki çarpıklıkları

ve şeytanî desiseleri görmeye çalışan Çetin Altan 4 Mart 1992 tarihli Sabah gazetesinde Gazi hazretlerini ve çevresindeki hindi yavrularını şöyle sorguluyor:

"Bu analizlerin hiçbirine girilmeden sadece Gazi'nin tek parti iktidarına -ikisi de tek partili olduğu için- İtalyan faşizmiyle, Sovyet komünizmi arasında bir kılık seçmeye çalışılıyordu.

Çankaya'nın şık beyinli yıldızları bir anda kartal fotoğrafı vermeye başlayan eski hindi yavrularının keyfi içinde, "glu glu" yapmakla yetiniyor, hiçbir kılık da Gazi'ye:

- Sizin Sevr'in imzalanmasından birhayli önce Samsun'a gidişinizi, Sultan Vahdettin'in finanse ettiği doğru mu, ne diyorsunuz? diye soramıyordu.

Neden soramıyorlardı; Cumhuriyet kurulduğu, Halk yönetimine geçildiği ve köylü efendimiz olduğu için mi soramıyorlardı? Yoksa hindi yavruluğundan kartal görünüşüne geçmenin, ancak Gazi'nin her söylediğine övgüler düzmekle mümkün olduğunu anladıklarından mı soramıyorlardı?

Örneğin Gazi, Sabiha Gökçen'i pilot yaparak, kadınlardan hava ordusu dönemini açmaya kalktığı sıralarda:

İstikbal göklerdeydi, diyordu.

İnkılapçı, cumhuriyetçi ve öncelikle Çankayacı ucuzumsu beyinlerden biri de çıkıp:

- Paşam bu sözü sizden yüz elli yıl önce 16. Louis, Montgolfier Kardeşlerin balonla ilk uçuşlarını izlerken söylemiştir, demiyordu.

Bugün de bizim uçakların içinde çerçevesi asılı duran bu sözü bir Fransız merak etse de kendi dilince çevirtse herhalde bıyık altından gülümser biraz..

Nasıl ki bir Alman'ın da Çanakkale orduları başkomutanının aristokrat Alman feldmareşali Liman von Sanders değil de, otuz dört yaşındaki genç bir Osmanlı yarbayı olduğunu duyunca gülümseyeceği gibi...

Bu tür çarpıtma, yakıştıрма, unutulmuş görünme ve her türlü eleştiri dışı,

anlamsız bir tapınma hipnozuyla, ne Türkiye demokrasi olabilir, ne de çağdaş...

Kemalizm, Batılı bir görüntü arasında durmaya çalışan ve bunun da frakla zeybek oynayınca gerçekleşeceğini sanan, bize özgü garip bir dikta düzeniydi. Bu yöntemle değerli adamdan çok, hava atan önemli şarlatanlar yetişti.

Hürriyet gazetesinin genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök, "İkinci Cumhuriyet" tartışmalarına değinerek cumhuriyet ideolojisinin sorgulanması gerektiğini savunuyor:

"İkinci Cumhuriyet kavramını savunuların temel tezleri şöyle:

İstiklal Savaşı'ndan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti, bir anlamda Osmanlı Devleti'nin temel müesseselerinin köklü bir inkârı üzerine kuruluydu. Çokuluslu, çok dinli mozaik bir devlet anlayışından, merkezi ağırlığı Türk kavramına dayalı yeni bir devlete geçiliyordu. Bu geçişte, Türk kavramının yüceltilmesi, yeni devletin bütün varlığının bu milli varlık üzerine kurulması gerekiyordu.

ÖVÜN, ÇALIŞ, GÜVEN

"Türk, övün, çalış, güven" sloganı ile doruğuna ulaşan bu yeni anlayış, sonuç olarak, Türk dışındaki bütün öteki etnik unsurların reddi üzerine kuruluydu. Atatürk bu mantıktan hareketle, Türk kavramına sosyolojik bir anlam vermeye çalışmıştı. Türk kavramını belli bir etnik terim olarak değil, bu sınırlar içinde yaşayan bütün insanları kavrayan bir kavram olarak tarif etmişti.

Yani, Türk kelimesini bir anlamda Amerikalı kelimesi gibi kullanmaya çalışmıştı. (...)

Osmanlı'nın, millet kavramı yerine ümmet anlayışı koyması, etnik çatışmaları uzun süre ertelemiştir. Ama şurasını da kabul edelim ki, Atatürk'ün savunduğu, sosyolojik anlamdaki Türk kavramı da bugün en azından Güneydoğu Anadolu'da ciddi şekilde sorgulanmaktadır.

YENİ CUMHURİYET

Durum böyleyse, Türk kavramına sosyolojik anlam veren zihniyetin yeniden gözden geçirilmesi artık şart olmuştur. 1923'te kurulan cumhuriyet, çok büyük ölçüde bu sosyolojik tanıma dayalı olduğu için, şimdi yeni bir cumhuriyet anlayışı tarifinin yapılması gerekmektedir. Bu yeni zihniyeti tarif etmek ise yenibir cumhuriyet anlayışı getireceğinden, buna yeni bir isim bulmak doğru olacaktır. Bu isim de, "İkinci Cumhuriyet" olabilir. (...)

İHTİYAÇ VAR MI?

Burada önemli olan, yeni bir cumhuriyet anlayışına ihtiyaç bulunup bulunmadığıdır. İşte bu noktada, gerçek görüş farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin ulaştığı noktada artık, cumhuriyet anlayışının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini sanıyorum. Önemli olan budur. Buna, isteyen ikinci cumhuriyet der isteyen demez. Ama önemli olan, devletin dayandığı resmi anlayışın revizyona ihtiyacı olduğudur."

(Hürriyet: 27.7.1992)

Bu tartışmalara "I. Cumhuriyet neden duvara dayandı?" sorusuyla katılan Çetin Altan, problemin temelini kısaca şöyle ortaya koyuyor:

"I. Cumhuriyet, tarih bilinci yaratamadı, hukuk bilinci yaratamadı, ekonomik bilinç yaratamadı. Görüntü bir "Kabuk devlet" olmaktan, saydam "Teknik devlete" dönüşemedi. Bunun da kaymağını üç kuşak boyu kravatlılar yedi. Ve işte yine kaynak darlığı... Ve işte yine kadro darlığı...

İnanın kimse, slogancılık ve hamset edebiyatıyla gelip dayanılan bu duvarı aşamaz.

Yeni ve kışlaya benzemeyen çağdaş bir modeli inceden inceye belirlememiz ve yaşama geçirmemiz artık kaçınılmaz olmada. Yoksa anlamsız sıkıntılara doğru kayıyoruz. Vaktiyle Osmanlı'nın bir türlü kurtulamadığı türden sıkıntılara..." (Sabah: 3.8.1992)

Mehmet Ali Birand ise 2. Cumhuriyet'in bir zorunluluk halini aldığını söy-

lüyor:

2. CUMHURİYET NEDEN GEREKİYOR ?

Osmanlılar'dan sonra Atatürk'ün kurduğu cumhuriyet günün koşullarına uygundu. Sonderece sıkı bir elbise giydirilmişti. Halk kimi seçerse seçsin, bazı temel unsurların zinde güçler tarafından kullanılması, yani "Devletin üstünlüğü, egemenliğinin" sürmesi ilkesi geçerli kılınmıştı.

"Halk cahildir, politikacılar tarafından aldatılırlar, biz devleti korumalıyız" anlayışı yıllar içinde giderek yaygınlaştı ve koyulaştı.

Koruma kollama görevi de askerler ve bürokrasiye verilmişti. Yıllar içinde buna bir güç daha elendi: Zenginler.

Kapital de "kendine göre bir Türkiye düşünerek" bu gruba katıldı.

Mehmet Altan çok iyi teşhis etti. Bunlara "3'lü aristokratlar" diyor.

Böylece halkın değil, bu üçlü egemen grubun dediği olmaya başladı. Onların kafalarında bir Türkiye anlayışı vardı ve bunu uygulattılar.

1920'lerde gerekliydi, ancak bu üçlünün uyguladığı "Türkiye görüşü" zaman içinde aşınmaya başladı.

Atatürk'ün, laiklik başta olmak üzere koyduğu bazı değerler kamuoyu tarafından artık değiştirilemeyecek şekilde benimsendi. Ancak katı bir devletçilik ve başka kimseye hayat hakkı tanımayan Türk üstünlüğüne dayanan yaklaşımlarla süslü elbisenin birçok yanını artık topluma dar geliyor.

İşte değişmesi gereken de bu...

Bürokrasinin, fosilleşmiş "Türkiye anlayışı" ile neleri, nasıl düşünmemiz gerektiğinden tutun, şirketlerin nasıl yönetilmesine kadar herşeye karışan yaklaşımıyla devam edemeyiz. (...) Sabah: 1.8.1992)

Bu tartışmalara ek olarak biz de şunu soruyoruz: Cumhuriyet ideolojisinin revizyona mı, yoksa köklü bir değişime mi ihtiyacı vardır? Elbette bu soruyu tartışmanın da zamanı gelecek...

AKV BÜLTEN

George Bush'a Ubûdiyet!

Noriega'nin elle tutar yönü olmadığı bir gerçek ise de bu yargı usulünün adaletle uyuşabilmesi de mümkün değildir.

Ayrıca, General'in bir devlet başkanı olduğu, ülkesi işgal edilerek tutuklandığı ve bu sebeple savaş esiri gibi muamele görmesi gerektiği yolunda savunmanın ileri sürdüğü görüşlerin dikkate alınmayacağı da peşinen açıklanmıştır.

Bu sebepledir ki, savunma avukatı jüri kararından sonra aynen şunları söylemiştir:

"ABD Hükümeti, kendi kendine dünya polisi görevini vererek bir ülkeyi işgal etmiş ve Başkanını tutuklamıştır. Kanaatimizce bu, Haçlı Seferlerinin modern versiyonudur. ABD, bütün dünya ülkelerine arzusunu empoze etmeyi mümkün görmektedir. Yabancı hükümetler her gün bir kere Washington'un önünde diz çöküp, George Bush'a ubüdiyet arz etmezlerse, General Noriega ile aynı duruma düşebilirler."

Kamuran Gürün
17 Nisan 1992 Hürriyet

Hızlı ve Yavaş Dünyalar

ABD'nin tanınmış fütüristleri Alvin ve Heidi Toffler, "Gelecek yüzyılda insanlık için en büyük tehlike Doğu'yla Batı, hatta Kuzey'le Güney arasındaki çatışma değil, hızlı dünyanın yavaş dünyadan kopması olacak" diyorlar.

Toffler'lara göre zaman, üretimin belirleyici etkenlerinden biri oldu. Hatta yeni enformasyon teknolojilerinden sonra "vakit" artık sıradan bir "nakit" olmaktan çıktı. Çünkü tasarruf edilen her zaman birimi, son birimden daha fazla para ediyor.

Bu hız yarışında artık, Üçüncü Dünya ülkesi insanların ucuz kas gücüne ihtiyaç duyulmuyor. Ne de hammaddelerine. Bilimsel yenilik, bilgi ve örgütlenmeye dayanan hızlı üretim, dünyanın hammaddelerini de değersizleştiriyor.

"YAVAŞ Dünya" ülkeleri, yoksulluk kuyusunda terör ve kaosa sürüklenirken, "Hızlı Dünya" ülkeleri de büyük sorunlarla boğuşuyorlar.

Çıplak piyasa mantığının egemen olduğu, rekabetin insanlar arası dayanışmayı yok ettiği, doğru ile yanlış ayıran kıstasların buharlaştığı ve insanlara yeni yaşam derinlikleri kazandıracak olan eğitim ve kültürün, sadece piyasa ve teknoloji endeksli olduğu bir dünyada, teknoloji barbarlığı ciddi bir sorun olarak ortaya çıkıyor.

Bu toplumların insanları, her an nefesi kesilip, hız yarışının dışına kalma tehlikesi altında, yeni kimlikler arıyorlar. Irkçılık, marjinallik, insanların kendileri için yeni güvenli alanlar yaratmaya çalıştığı bu ortamlarda güçleniyor.

Dünya yeni ve global bir sınavla karşı karşıya, bu ister istemez yeni siyasetler, yeni kurumlar, yeni dünya kültürleri ve ütopyalar yaratacak. Ütopyasız ayakta durmak mümkün mü?

Ferai Tınç
Hürriyet 19.4.92

DÜNYA

*Gençliğimin terki vermiyor tasa
Yolları her zaman yokuşlu dünya
Pişmanlığı uzun, sevinci kısa
Ve bahnı inişli-çıkışlı dünya.*

*Umutları gülşen, gönlü saraydı
Mavi gökyüzünden bir yıldız kaydı
Bir nefeslik ömür bir rüya mıydı
Bak geçti ölümlü-dirimli dünya.*

*Yazıldı çizildi bitti nefesim
Seven yüreklerde kaldı adresim
Albümde çiçekli silik bir resim
Kimseye kalmadı sevimli dünya.*

*Tutkulu sevgiler döner nefrete
Kimseler geçemez sınırdan öte
Olanca müstekbir, bunca şöhrete
Gülmedi alımlı-çalımlı dünya.*

*Varlıkla yokluğun canlı sentezi
Kimseye yarolmaz sınav merkezi
Ah hangi esenlik hangi fantazi
Koyu bir gölgedir ölümlü dünya.*

*Bir hesap gelecek inceden ince
Bitecek sonunda oyun eğlence
Kendisinden mahrum koyar ilkönce
Vefasız gelimli-gidimli dünya.*

—Necati Aykan
5.8.1991